

**IDENTITEETTIVARKAUS – UHRIN MYÖTÄVAIKUTUS JA TEKIJÄN RIKOSOI-
KEUDELLINEN VASTUU**

Reetta Kallio

OTMU2407 Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen
asettaminen

Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

30.3.2021

KALLIO, REETTA: Identiteettivarkaus – Uhrin myötävaikutus ja tekijän rikosoikeudellinen vastuu

Pro gradu, 86 s.

Rikosoikeus

Maaliskuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Yhteiskunnan nopea kehitys on asettanut lainsäätäjälle, tuomioistuimille ja viranomaisille uusia haasteita. Yksi tällainen haaste on jatkuvasti yleistyvät identiteettivarkaudet. Identiteettivarkauden kriminalisoiva säännös lisättiin rikoslain 38 luvun 9a §:ksi vuonna 2015. Identiteettivarkaus on seuraamuksiltaan lievä rikos, mikä osaltaan rajoittaa viranomaisten keinoja sen selvittämiseen. Tämän vuoksi varsin merkittävässä roolissa on rikoksen potentiaalisen uhrin oma uhriksi joutumista ennaltaehkäisevä toiminta, ja toisaalta jo uhriksi joutuneen toimenpiteet rikosvahinkojen rajaamiseksi. Tämä identiteettivarkauden uhrin harteille asettava paino antaa kiinnostavan pohjan uhrin toiminnan tarkastelulle rikosoikeudellisen ratkaisuharkinnan näkökulmasta.

Tutkielmassa on selvitetty rikoslainopin keinoin, voidaanko identiteettivarkauden uhrin omalle rikokseen myötävaikuttaneelle toiminnalle antaa merkitystä rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa. Tutkielmalle on tarvetta, sillä identiteettivarkautta koskeva oikeuskäytäntö on varsin epäyhtenäistä ja myötävaikutusta käsittelevä aineisto on puolestaan erittäin hajaantunutta. Lisäksi identiteettivarkautta käsittelevä aiempi tutkimus on lähinnä opinnäytetyötasoista, eikä uhrin myötävaikutustakaan olla kotimaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa juurikaan käsitelty lukuun ottamatta Vilja Hahdon väitöskirjaa vuodelta 2004. Tutkielman yhtenä tavoitteena onkin lainkäyttäjän työn helpottaminen ja identiteettivarkauden uhrin aseman selkeyttäminen. Tutkielman lähdeaineistona hyödynnetään Hahdon väitöskirjan lisäksi virallislähteitä, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja, rikos- ja vahingonkorvausoikeudellista oikeuskirjallisuutta sekä Helsingin, Turun ja Itä-Suomen hovioikeuksilta kerättyjä identiteettivarkautta käsitteleviä ratkaisuja.

Tutkielman johtopäätöksenä yksinkertaistaen on, että identiteettivarkauden uhrin myötävaikutukselle voidaan antaa painoarvoa rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa. Suurempi vaikutus myötävaikutuksella identiteettivarkaudessa on kuitenkin vahingonkorvausoikeudellisten seuraamusten kannalta. Uhrin myötävaikutuksen arviointi ja sille seuraamusharkinnassa annettava painoarvo ovat vahvasti sidoksissa yksittäisessä tapauksessa ilmeneviin seikkoihin ja olosuhteisiin. Näin ollen yleispäteviä tulkintaohjeita myötävaikutuksen soveltamisesta ei ole mahdollista muodostaa. Tutkielmassa on kuitenkin luotu pääsäännönomaiset suuntaviivat myötävaikutuksen soveltumisesta identiteettivarkauteen, ja tulkinnan kautta myös esimerkiksi vapautta ja kunniaa loukkaaviin rikoksiin.

Asiasanat: uhrin myötävaikutus, identiteettivarkaus, rikosoikeudellinen vastuu, rangaistuksen mittaaminen, asianomistaja.

SISÄLLYS

Sisällys	I
Lähteet	II
Lyhenteet	XII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Aiempi tutkimus ja lähdeaineisto	4
1.3 Tutkielman metodi ja rakenne.....	8
2 IDENTITEETTIVARKAUS ILMIÖNÄ	12
2.1 Identiteettivarkaus rikoslaissa	12
2.1.1 Identiteetin käsite.....	14
2.1.2 Identiteettivarkauden tunnusmerkistötekijät.....	17
2.1.3 Rikosoikeudelliset seuraamukset	21
2.1.4 Syyteoikeus.....	25
2.2 Identiteettivarkaus ja suojattava oikeushyvä.....	28
2.3 Identiteettivarkaus oikeuskäytännössä	33
2.4 Identiteettivarkaus ja asianomistajan asema rikosoikeudessa.....	37
3 IDENTITEETTIVARKAUDEN UHRI JA MYÖTÄVAIKUTUS.....	40
3.1 Myötävaikutus osana rikosoikeutta.....	40
3.2 Rikokseen myötävaikuttavat tahot	42
3.3 Myötävaikutuksen suhde moitittavuuteen ja yleisestävyyteen	44
3.4 Myötävaikutustyyppit	47
3.4.1 Provokaatio	47
3.4.2 Riskinotto	52
3.4.3 Uhrin suostumus	55
3.4.4 Myötävaikuttaminen seurauksen sattumiseen	61
3.4.5 Seurauksen pahentaminen	63
3.4.6 Tilanteen luominen teolle	67
3.5 Myötävaikutuksen merkitys asianomistajarikoksissa	71
3.6 Myötävaikutus ja rikosoikeudellinen ratkaisuharkinta	74
3.6.1 Vastuun arvioinnissa vaikuttavat seikat rikosoikeudessa.....	74
3.6.2 Vastuun arvioinnissa vaikuttavat seikat vahingonkorvausoikeudessa	79
4 LOPUKSI.....	82
4.1 Yhteenveto: uhrin myötävaikutus identiteettivarkaudessa	82
4.2 Johtopäätökset	83

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laki, teko ja tavoite. Tutkimus tavoitteellisuudesta lain tulkinnassa ja sen soveltamisessa. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1975.

Aarnio, Aulis, Mitä lainoppi on? Tammi 1978.

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.

Aarnio, Aulis, Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Ahonen, Tuija, Identiteettivarkaus – Vähäinen tietorikos. Viestintäoikeuden vuosikirja 2016, s. 212–240.

Andenæs, Johs – Bratholm, Anders, Spesiell strafferett. Utvaglte emner. 3. utgave, 2. opplag. Universitetsforlaget 1997.

Andenæs, Johs – Myhrer, Tor-Geir, Norsk straffeprosess. 4. utgave. Universitetsforlaget 2009.

Antila, Jenny, Myötävaikutus ja vakuutuskorvaus. Oikeustieto 2/2009, s. 5–10.

Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi – Koskinen, Pekka – Lahti, Raimo, Rikollisuus ongelmana: kriminaalipolitiikan perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1974.

Anttila, Inkeri, Asianomistajarikokset ja ”erittäin tärkeä yleinen etu”. Lakimies 1977, s. 211–222.

Anttila, Inkeri: Offrets ansvar. Teoksessa Jareborg, Nils – Träskman, Per Ole (redaktion), Skuld och ansvar. Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson. Iustus förlag, Juridiska Föreningen i Uppsala 1985, s. 168–179.

Bengtsson, Bertil, Om jämkning av skadestånd. P A Norstedt & Söners Förlag 1982.

Ervo, Laura, Asianosaisten roolikehitys uudistuneessa rikosprosessissa. Teoksessa Kumpula, Anne (toim.), Juhlajulkaisu Leena Kartio 1938–30/8–1998. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1998, s. 47–57.

Forss, Marko, Fobban sosiaalisen median selviytymisopas. Crime Time 2014.

Frände, Dan: Näkökohtia todiste- ja rikosprovokaatiosta. Lakimies 3/2004. S. 404–411.

Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. 2. uudistettu painos. Suomentanut ja seuraamusosan päivittänyt Wahlberg Markus. Edita Publishing Oy 2012.

Granfelt, Otto Hjalmar, Lärobok i straffprocessrätt. Första häftet. Söderström 1925.

Hahto, Vilja, Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu – Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Edita Publishing Oy 2004. (Hahto 2004a)

Hahto, Vilja, Uhrin myötävaikutuksen kysymyksiä. Defensor Legis 5/2004, s. 818–831. (Hahto 2004b)

Heiskanen, Markku, Uhrien unohdettu ääni. Oikeus 1/2003, s. 51–52.

Heinonen, Olavi – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. 2., uudistettu painos. WSOY Lakitieto 2001.

Hellner, Jan – Radetzki, Marcus, Skadeståndsrätt. 9., upplagan. Norstedts Juridik 2014.

Hemmo, Mika, Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1996.

Hemmo, Mika, Vahingonkorvausoikeus. WSOY 2005.

von Hirsch, Andrew – Jareborg, Nils, Provokation. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1986, s. 436-443.

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja, 2011.

Hirvonen, Ari, Konkreettinen oikeuslähdeoppi: normimateriaasta rakenteisiin ja ratkaisutoimintaan. Lakimies 7–8/2017, s. 954–971.

Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. 1. osa. 2. painos. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 28, 1965.

Honkatukia, Päivi, Heikompien asialla? Rikosten uhrien parissa työskentelevien näkemyksiä haavoittuvuudesta. Oikeus 2/2011, s. 199–217.

Hoppu, Esko – Hoppu, Kari, Kauppa- ja varallisuus oikeuden pääpiirteet. 16., uudistettu ja täydennetty painos. WSOY Lakitieto 2016.

Innanen, Antti – Saarimäki, Jarkko, Internet-oikeus. 2., uudistettu painos. Edita 2012.

Jaakkola, Jussi, Rikosoikeudellisen analogiakiellon problematiikasta. Teoksessa Acta Legis Turkuensia 2/2012. Turun yliopiston Oikeustieteen Ylioppilaiden Yhdistys Lex ry 2012, s. 86–109.

Jokela, Antti, Oikeustapauskommentti KKO 1990:13. Lakimies 1990, s. 612–616.

Jokela, Antti, Rikosprosessi. 4., uudistettu painos. Talentum 2008.

Kallio, Heikki, Rikoslain 16 luvun 5 § soveltamisesta rajatarkastuksessa – väärän henkilötiedon antaminen rajatarkastajalle. Edilex 16/2011.

Kangasniemi, Tea, Identiteettivarkaudet – haasteita rikostutkinnalle ja -oikeudelle, paljon vai-
vaa ja harmia uhrille. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Hakapaino Oy 2012, s. 217–237.

Kangasniemi, Tea, Kustannustehokasta prosessaamista, identiteettivarkauksia ja tutkinnanjohtamista – Syyttäjän tehtäviä ja tulevaisuuden haasteita. Helsingin yliopisto 2013.

Lappi-Seppälä, Tapio, Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987.

Lappi-Seppälä, Tapio, Miksi rikosoikeus? Teoksessa Hirvonen, Ari (toim.): Kohti 2000- luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8 1994, s. 19–82.

Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosten seuraamukset. Werner Söderström lakitieto 2000.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. Talentum Media Oy 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu] (viitattu 23.3.2021).

Lessig, Lawrence, Code and Other Laws of Cyberspace. Basic Books 1999.

Melander, Sakari, Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 288, 2008.

- Melander, Sakari, EU-rikosoikeus. 2., uudistettu painos. Talentum Media Oy 2015.
- Minkkinen, Panu, Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? *Lakimies* 7–8/2017, s. 908–923.
- Moran, Marie, *Identity and capitalism*. SAGE Publications Ltd. 2015.
- Niemi, Matti Ilmari, Lainopillisen tiedon objektiivisuudesta. *Lakimies* 7–8/2017, s. 950–969.
- Nikupeteri, Anna – Lappi, Carita – Lohiniva-Kerkelä, Mirva – Kauppi, Arto – Laitinen, Merja, Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. *Oikeus* 3/2017, s. 290–309.
- Nuotio, Kimmo, Perusoikeuksien merkityksestä rikosoikeudessa. Teoksessa Lämsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), *Perusoikeuspuheenvuoroja*. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1998, s. 137–164.
- Nuutila, Ari-Matti, *Rikosoikeudellinen huolimattomuus*. Lakimiesliiton kustannus 1996.
- Nuutila, Ari-Matti, *Rikoslain yleinen osa*. Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Nygaard, Nils, *Skade og ansvar*. 5., utgåve. Universitetsforlaget AS 2000.
- Peltomäki, Juha - Norppa, Kati, *Rikos meni verkkoon*. Näkökulmia kyberrikollisuuteen ja verkko-
turvallisuuteen. Talentum Oyj 2015.
- Puro, Jessica, *Identiteettivarkaus ja sen vaikutukset uhriin*. Opinnäytetyö, Laurea ammattikorkeakoulu 2017.
- Päivärinne, Jussi, IP-osoitteen juridinen luonne ja käyttäjän yhteystietojen selvittäminen tekijänoikeuslain 60 a §:n perusteella. *Defensor Legis* 2/2013, s. 196–215.
- Pöyhönen, Juha – Korhonen, Petteri, Kolmannelle aiheutuneen vahingon korvaaminen osana vahingonkorvausoikeuden yleisiä oppeja. Teoksessa *Oikeustiede — Jurisprudentia*. Suomalainen lakimiesyhdistys 1996, s. 207–295.
- Rautio, Jaakko, Erittäin tärkeä yleinen etu syyttäjän syyteoikeuden perustana. *Defensor Legis* 1997 s. 422–444.

Routamo, Eero – Ståhlberg, Pauli, Suomen vahingonkorvausoikeus. 4., uudistettu painos. Kauppakaari Oyj, Lakimiesliiton kustannus 2000.

Mähönen, Jukka, Siviilioikeuden yleiset periaatteet – kohtuus. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.), Varallisuus oikeuden kantavat periaatteet. Werner Söderström Lakitieto Oy 2000, s. 109–129.

Saarnilehto, Ari – Hemmo, Mika – Kartio, Leena, Varallisuus oikeus. WSOY Lakitieto 2001.

Sajama, Seppo, Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016, s. 24–50.

Saxén, Hans, Skadeståndsrätt. Åbo Akademi 1975.

Soininen, Heidi, Identiteettivarkaus kyberrikoksena – termit ja tunnusmerkistö. Defensor Legis 1/2017, s. 84–101.

Tapani, Jussi, Petos liikesuhteessa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 250, 2004.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2016.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. 3., uudistettu painos. Talentum Media Oy 2019.

Tirkkonen, Tauno, Suomen rikosprosessioikeus I. 2., uudistettu painos. WSOY 1969.

Tolvanen, Matti, Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka. Kauppakaari Oyj, Lakimiesliiton kustannus 1999.

Tolvanen, Matti, Loppulausunnot rikosprosessissa. Defensor Legis 3/2001, s. 408–418.

Tolvanen, Matti, Tuottamus ja uhrin myötävaikutus. Defensor Legis 4/2015, s. 626–643.

Träskman, Per Ole, Hur borde målsägandens ställning ändras när underrättsförfarandet i brottmål reformeras? Juridiska Föreningen i Finland 1993, s. 189–207.

Viljanen, Mika – Tuomisto, Jarmo – Tolonen, Juha – Tammi-Salminen, Eva – Saarnilehto, Ari – Kartio, Leena – Karhu, Juha – Hemmo, Mika – Annola, Vesa, Varallisuus oikeus. Sanoma Pro 2004 [päivittyvä verkkajulkaisu] (viitattu 17.2.2021).

Viljanen, Pekka, Uusi yhtenäisrangaistusjärjestelmä. Lakimiesliiton kustannus 1992.

Viljanen, Pekka, Oikeustapauskommentti tapauksesta KKO 1994:60. Defensor Legis 1995, oikeustapaussasto s. 27–38.

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. WSOY Lakitieto 2001.

Violainen, Jyrki, Rikosprosessioikeus I. Pandecta 1998.

Viuho, Minna, Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaalihuureja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus. Oikeus 4/2013, s. 385–404.

Vuorenpää, Mikko, Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007.

Vuorenpää, Mikko, Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. 2., uudistettu painos. Talentum Media Oy 2014.

Williams, Matthew L., Guardians upon high: An application of routine activities theory to online identity theft in Europe at the country and individual level. Centre for Crime and Justice Studies (ISTD). Advance Access publication 56, Oxford University Press 2016.

Virallislähteet

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/40/EU, annettu 12 päivänä elokuuta 2013, tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä ja neuvoston puitepäätöksen 2005/222/YOS korvaamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2016/679/EU luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasetus), 27.4.2016.

HE 187/1973 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 79/1989 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 36/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 221/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle tietoyhteiskuntakaareksi sekä laeiksi maankäyttö- ja rakennuslain 161 §:n ja rikoslain 38 luvun 8 b §:n muuttamisesta.

HE 232/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain eräiden tietoverkkorikoksia koskevien säännösten muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Henkilöllisyyden luomista koskeva hanke (Identiteettiohjelma 2010) työryhmän loppuraportti, Sisäasiainministeriön julkaisuja 32/2010, työryhmämuistio pvm. 15.12.2010, tekijä neuvotteleva virkamies Johanna Kari, puheenjohtaja.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta, Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia – Vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä. 4. painos, 2017.

KM 1976:72. Komiteamietintö. Rikosoikeuskomitean mietintö. Helsinki 1976.

LaVM 28/2002 vp. Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 15/2005 vp. Hallituksen esitys rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 29/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain eräiden tietoverkkorikoksia koskevien säännösten muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

OM 4/41/2013 Oikeusministeriön arviomuistio Identiteettivarkaus; henkilöllisyyden luomista koskevan hankkeen (Identiteettiohjelma) työryhmän loppuraportin arviointia ja ehdotuksia jatkotoimiksi, pvm. 15.3.2013, tekijä Mikko Monto.

OMML 47/2013. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 47/2013: Identiteettivarkaus. Lausuntotiivistelmä.

OMML 27/2014. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 27/2014: Tietoverkkorikosdirektiivin täytäntöönpano.

OMML 35/2014. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 35/2014: Tietoverkkorikosdirektiivin täytäntöönpano. Lausuntotiivistelmä.

OMLS 2002:7. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:7, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistaminen – Tiivistelmä lausunnoista. Laatinut: Ohisalo, Jussi (Rikoslakiprojektin ehdotuksesta annettujen lausuntojen tiivistelmä).

SOU 1973:51. Skadestånd V. Skadestånd vid personskada. Betänkande av skadeståndskommittén. Justitiedepartementet 1973.

Tietosuojatyöryhmä: Lausunto 4/2007 henkilötietojen käsitteestä. Annettu 20.6.2007.

Internet lähteet / artikkelit

Helsingin Sanomat: Emmi Pyykkö kävi työhaastattelussa, sitten soitti poliisi – Tuhansien suomalaisten henkilötietoja käytetään väärin joka vuosi [verkkodokumentti]. Julkaisuaika 21.3.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006447597.html> (viitattu 5.10.2020).

MySafety: Tutkimus: Yksityishenkilöiden identiteettivarkaudet Suomessa. Tekijä: IRO Research Oy, 8.4.2020-16.4.2020. Saatavilla: <https://www.mysafety.fi/tietoa-nettirikollisuudesta/identiteettivarkaus/tutkittua-tietoa> (viitattu 15.2.2021).

OP Media (Osuuspankki Oyj): Identiteettivarkaus piinasi Mikkoa viisi vuotta: ”Sain kymppitonin laskut ja osoitteeni siirrettiin Kilpisjärvelle” [verkkodokumentti]. Julkaisuaika: 9.11.2017. Saatavilla: <https://op.media/teemat/i ihmiset/identiteettivarkaus-piinasi-mikkoa-viisi-vuotta-%22sain-kymppitonin-laskut-ja-osoitteeni-siirrettiin-kilpisjarvelle%22-ed9e37ac7f6048e884ec9c9987413cda> (viitattu: 5.10.2020).

Sosiaalinen media hyötykäyttöön: Sosiaalisen median tietoturvariskit [verkkodokumentti]. Julkaisuaika: 4.7.2018. Saatavilla: <http://www.sosiaalinenmediaopetuksessa.com/sosiaalisen-median-tietoturvariskit/> (viitattu 29.1.2021).

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto. 4. Vuosineljännes 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Julkaisuaika: 17.1.2020. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/rpk/2019/04/rpk_2019_04_2020-01-17_tie_001_fi.html (viitattu 14.10.2020).

Tietosuojavaltuutetun toimisto: Mikä on henkilötieto? Saatavilla: <https://tietosuoja.fi/mika-on-henkilotieto> (viitattu 15.10.2020).

Yle: Hämeen poliisi huolissaan identiteettivarkauksista [verkkodokumentti]. Julkaisuaika 24.5.2018. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10221044> (viitattu 5.10.2020).

Yle: Toimittaja tuomittiin kunnianloukkauksesta, kun hän kutsui oululaista kaupunginvaltuutettua natsiksi ja rasistiksi [verkkodokumentti]. Julkaisuaika 12.4.2019. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10732684> (viitattu 7.1.2021).

Yle: Tuore kysely: Korona lisännyt Suomessa identiteettivarkauksien määrää – etenkin somessa ja deittipalveluissa pitää olla tarkkana [verkkodokumentti]. Julkaisuaika 7.5.2020. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11338445> (viitattu 5.10.2020). (YLE 2020a)

Yle: Vastaamon tietomurrosta poliisille jo 25 000 rikosilmoitusta: Poliisi kertoo tiedottavansa rikostutkinnan etenemisestä heti kun mahdollista [verkkodokumentti]. Julkaisuaika 9.11.2020. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11637719> (viitattu 19.11.2020). (YLE 2020b)

Yle: Ehkä jopa 32 000 Vastaamon potilaan tiedot ilmestyivät viime yönä Tor-verkkoon – poliisi: ”Emme tiedä monenko käsissä tietokanta on” [verkkodokumentti]. Julkaisuaika 27.1.2021. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11757676> (viitattu 29.1.2021).

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Helmers v. Ruotsi (N:o 11826/85, 29.10.1991)

Perez v. Ranska (N:o 47287/99, 12.2.2004)

Korkein oikeus

KKO 1981 II 39

KKO 1999:93

KKO 2003:70

KKO 2004:16

KKO 2006:81

KKO 2009:82

KKO 2011:84

KKO 2012:66

KKO 2013:17

KKO 2015:50

KKO 2015:89

KKO 2015:95

KKO 2016:73

KKO 2018:71

KKO 2019:98

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus

22.6.2016 R 16/883 1222

26.1.2018 R 17/477 103510

8.3.2018 R 17/1909 4247

10.10.2019 R 19/2051 2139

13.3.2020 R 19/2234 5139

Itä-Suomen hovioikeus

20.3.2018 R 18/261 1818

11.9.2018 R 18/723 303

11.12.2018 R 18/232 2106

20.6.2019 R 19/30 889

10.7.2019 R 19/375 2067

22.11.2019 R 19/496 2086

Turun hovioikeus

22.2.2019 R 19/87 4822

5.4.2019 R 18/1666 2951

12.4.2019 R 18/1748 4158

14.5.2019 R 18/1303 5873

6.9.2019 R 19/1467 4279*

31.10.2019 R 19/274 5405

27.3.2020 R 19/478 1725

7.4.2020 R 19/225 5531

Käräjäoikeudet

Helsingin käräjäoikeus

5.7.2017 R 18/545 344

LYHENTEET

av.	alaviite
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
esim.	esimerkiksi
EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
Ks.	katso
KäO	käräjäoikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
mm.	muun muassa
nk.	niin kutsuttu
ns.	niin sanottu
OM	oikeusministeriö
OMML	oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
OMLS	oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
PL	perustuslaki (731/1999)
RB	rättegångsbalken (18.7.1942)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

SOU statens offentliga utredningar (Ruotsi)
VahL vahingonkorvauslaki (412/1974)
vrt. vertaa

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset

Tutkielmassa tarkastellaan rikoksen uhrin myötävaikutusta ja identiteettivarkautta. Identiteettivarkaus on varsin tuore säännös rikoslaisissa (RL, 39/1889). Se lisättiin rikoslain tieto- ja viestintärikoksia koskevan 38 luvun 9a §:ksi vuonna 2015. Lisäys tehtiin, sillä Suomen lainsäädäntö piti saada vastaamaan Euroopan unionin (EU) tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä ja neuvoston puitepäättöksen 2005/222/YOS korvaamisesta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2013/40/EU (tietoverkkorikosdirektiivi).¹ Säännöksen säätämisen taustalla vaikutti myös osin halu parantaa identiteettivarkauden uhrin asemaa luomalla tälle asianomistajan asema yhteiskunnan ollessa tilanteessa, jossa identiteettivarkauden kaltaiset teot alkoivat selvästi yleistyä.² Identiteettivarkauksien yleistymiseen vaikutti erityisesti viimeisen vuosikymmenen aikana tapahtunut teknologinen kehitys.³

Tutkielmassa identiteettivarkautta ja erityisesti identiteettivarkauden uhrin toimintaa tarkastellaan rikosoikeudessa varsin vähän tutkitun uhrin myötävaikutuksen näkökulmasta.⁴ Tutkielmassa käsitteitä *rikoksen uhri* ja *asianomistaja* käytetään toistensa synonyymeina. Rikoksen uhri on voinut omalla toiminnallaan myötävaikuttaa esimerkiksi uhriksi joutumiseensa tai rikoksen seurauksiin. Uhrin myötävaikutus voi vaikuttaa teon syyksiluettavuuden, rangaistuksen mittaamisen tai vahingonkorvausoikeudellisen näkökulman kautta riippuen siitä, millaista uhrin myötävaikutus on ollut. Jotta uhrin myötävaikutusta voitaisiin mielekkäästi tutkia ja soveltaa, tulee rikoslain säännöksellä suojattavan intressin olla yksityinen. Samoin rikoksella on oltava yksityinen asianomistaja. Tällaisia rikoksia ovat pääsääntöisesti esimerkiksi väkivalta-, seksuaali- ja omaisuusrikokset sekä yksityisyyden suojanalaan kohdistuvat rikokset, kuten identiteettivarkaus.⁵

---

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/40/EU, annettu 12 päivänä elokuuta 2013, tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä ja neuvoston puitepäättöksen 2005/222/YOS korvaamisesta. Ks. myös HE 232/2014 vp., s. 5.

² HE 232/2014 vp., s. 26–27 ja s. 38.

³ Identiteettivarkaus on määrältään Euroopan yleisimpiä rikoksia, ks. Williams 2016, s. 21–48. Ks. myös Identiteettiohjelma 2010, s. 48. Vuonna 2019 identiteettivarkauksista tehtiin poliisille 3900 rikosilmoitusta, ks. Tilastokeskus 2020, saatavilla: http://www.stat.fi/til/rpk/2019/04/rpk_2019_04_2020-01-17_tie_001_fi.html (viitattu 14.10.2020).

⁴ Ks. Hahto 2004a, s. 5 ja s. 11.

⁵ Hahto 2004a, s. 7. Identiteettivarkaussäännöksellä suojataan yksityiselämää, joka on perustuslain (PL, 731/1999) 10 §:ssä suojattu perusoikeus, ks. lisää esim. HE 232/2014 vp., s. 41.

Identiteettivarkauksille tyypillisimpien tekotapojen, vähäisen identiteettivarkauksia koskevan aiemman tutkimuksen⁶ sekä identiteettivarkauksien yleisyydestä osin johtuvan kiinnostavuutensa⁷ vuoksi identiteettivarkaus on valittu tutkielman viitekehikseksi, jonka kautta uhrin myötävaikutusta lähdetään tarkastelemaan. Tutkielman raamien rajaaminen identiteettivarkauteen on perusteltua, sillä myötävaikutuksen käsitteen tutkiminen identiteettivarkauden kautta mahdollistaa tarkkarajaisemman kuvan uhrin myötävaikutukselle rikoslain ja rikosoikeuden yleisten oppien puitteissa annettavasta merkityksestä. Lisäksi tutkielman sivumäärä vaatii luonnollisesti tiettyjen rajausten tekemistä. Tutkielmassa esitettyjä argumentteja on kuitenkin osin mahdollista soveltaa laajentavasti myös esimerkiksi vapautta ja kunniaa loukkaaviin rikostyypeihin.⁸

Rajaus uhrin myötävaikutuksen tarkasteluun identiteettivarkaudessa tuntuu luonteelta myös siksi, että identiteettivarkaussäännöksen säätämisen taustalla vaikutti tarve luoda identiteettivarkauden uhriksi joutuneelle asianomistajan asema.⁹ Toisin sanoen säännöksen säätämisen yhtenä tavoitteena oli huomion kiinnittäminen uhriin ja tämän aseman parantamiseen. Identiteettivarkaus antaa kiinnostavan pohjan myötävaikutuksen tarkastelulle myös sen vuoksi, että jo ennen säännöksen voimaantuloa korkein oikeus (KKO) on antanut uhrin toiminnalle merkitystä tekokokonaisuuksissa, jotka nykyisen sääntelyn valossa täyttäisivät myös identiteettivarkauden tunnusmerkistön.¹⁰

Tutkielmassa keskitytään uhrin myötävaikuttavaan toimintaan, mutta ei uhrille mahdollisesti seuraavaan rikosvastuuseen. Rikosoikeudellisten vastuukysymysten osalta huomio on rikosentekijässä. Tutkielman varsinaisena tavoitteena ei ole uhrin aseman parantaminen, huolimatta

---

⁶ Identiteettivarkauksia tutkiva aiempi oikeustieteellinen tutkimus on lähinnä opinnäytetyötasoista.

⁷ Identiteettivarkauksista, niiden yleisyydestä sekä merkityksestä uhrinsa kannalta herää tasaisin väliajoin keskustelua myös mediassa, ks. esim. Yle 2020a, saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11338445> (viitattu 5.10.2020), sekä Yle 2018, saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10221044> (viitattu 5.10.2020). Ks. lisäksi Helsingin Sanomat 2020, saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006447597.html> (viitattu 5.10.2020). Lisäksi esim. monet vakuutusyhtiöt ja pankit panostavat nykyisin erityisesti asiakasviestintään, jolla asiakkaita ohjeistetaan identiteettivarkauksien ennaltaehkäisyyn, ks. esim. Osuuspankki Oyj - OP Media 2017, saatavilla: <https://op.media/teemat/ihmisen-identiteettivarkaus-piinasi-mikkoa-viisi-vuotta-%22sain-kymppitonnin-laskut-ja-osoitteeni-siirrettiin-kilpilarvelle%22-ed9e37ac7f6048e884ec9c9987413cda> (viitattu 5.10.2020). Ks. myös If Vahinkovakuutusyhtiö Oyj:n ohjeistus, saatavilla: <https://www.if.fi/henkiloesiakkait/vakuutukset/kotivakuutus/suojaudu-identiteettivarkaukselta> (viitattu 5.10.2020).

⁸ Ks. esim. Yle 2019, saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10732684> (viitattu 7.1.2021). Tapauksessa arviointiin kaupunginvaltuutetun myötävaikutusta omaan kunnianloukkaukseensa.

⁹ HE 232/2014, s. 26 ja s. 38.

¹⁰ Ks. esim. KKO 2006:81, jossa kyse oli siitä, oliko rikoksen uhri säilyttänyt lompakkoaan huolimattomasti ja oliko hän siten velvollinen suorittamaan nimissään otetut luotot pankille. Rikos tapahtui ennen identiteettivarkaussäännöksen säätämistä, mutta teko täyttäisi nykyisen identiteettivarkaussäännöksen tunnusmerkistön.

siitä, että identiteettivarkaussäännöksen säätämällä tähän pyrittiinkin. Tutkielmassa identiteettivarkauden käsittelyn yhteydessä kyllä sivutaan uhrin asemaa ja oikeuksia sekä niiden toteutumista identiteettivarkaudessa. Tämä käsittely on kuitenkin lähinnä kattavan kuvan luomiseksi identiteettivarkaudesta ilmiönä sekä osoituksena sille, että myös identiteettivarkaus hyötyisi nykyistä laajemmasta oikeustieteellisestä keskustelusta. Uhrin myötävaikutuksen käsittelyssä kyse on ennemminkin rikosentekijän oikeuksien parantamisesta. Myötävaikutusta tutkittaessa onkin tehtävä ero uhrin rikosprosessuaalisen aseman korostamisen ja parantamisen välillä.¹¹ Toisaalta kyse ei välttämättä ole toisiaan poissulkevista asioista.

Uhrin myötävaikutus on käsitteenä hyvin laaja-alainen ja myötävaikutusta koskeva rikosoikeudellinen sääntely on varsin hajanaista. Myötävaikutuksen tulkinta ja soveltaminen perustuu osin oikeuskäytännössä ja oikeustieteellisessä tutkimuksessa muotoiltuihin sääntöihin ja oppeihin. Tutkielman yhtenä tavoitteena onkin jäsentää ja selkeyttää myötävaikutuksen käsitettä ja sen asettumista rikosoikeuden systematiikkaan. Lisäksi tutkielmassa pyritään havainnollistamaan myötävaikutuksen soveltamista sellaisten rikostyyppien yhteydessä, joissa ei ole kyse fyysisen koskemattomuuden loukkaamisesta.¹² Tutkielman päätutkimuskysymys kuuluu seuraavasti:

Voiko identiteettivarkauden asianomistajan rikokseen myötävaikuttava toiminta vaikuttaa rikosoikeuden yleisten oppien¹³ mukaan teon rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa?

Edelleen tutkielman alatutkimuskysymyksenä selvitetään, *vaikuttaako identiteettivarkauden uhrin myötävaikutus teon syyksiluettavuuden, rangaistuksen mittaamisen vai vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta.*

Mitään yleispätevää doktriinia tutkielmassa ei kuitenkaan pyritä luomaan, vaan tavoitteena on selkeyttää myötävaikutuksen ja identiteettivarkauden käsitteitä ja niiden keskinäistä soveltamista. Parhaimmillaan tutkielma voisi tarjota apuvälineitä lainkäyttäjän harkinnan tueksi ja näin parantaa niin uhrin kuin rikosentekijänkin oikeusturvaa sekä oikeuskäytännön yhtenäisyyttä.

---

¹¹ Ks. lisää esim. Tolvanen 2015, s. 643.

¹² Myötävaikutuksen soveltuminen fyysisistä koskemattomuutta loukkaaviin rikoksiin on osin erilaista kuin esimerkiksi yksityisyyttä loukkaavissa rikoksissa. Fyysisistä koskemattomuutta loukkaavien rikosten osalta myötävaikutuksesta löytyy jo hieman aiempaa tutkimusta, ks. Hahto 2004a. Hähdön väitöskirja on käytännössä ainoa uhrin myötävaikutusta kattavasti käsittelevä kotimainen oikeustieteellinen tutkimus.

¹³ Rikosoikeuden yleisiin oppeihin katsotaan kuuluvaksi rikosoikeuden oikeusperiaatteet, teoriat, käsitejärjestelmä, oikeuslähdeoppi, metodit sekä säännökset rikoksista, rangaistuksen määrittämisestä ja muista rikoksen oikeusvaikutuksista. Ks. lisää Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 10.

1.2 Aiempi tutkimus ja lähdeaineisto

Rikoksen uhriksi joutuneeseen on kotimaisessa rikoslainsäädännössä, oikeuskäytännössä ja rikosoikeudellisessa tutkimuksessa kiinnitetty varsin vähän huomiota. Pääsääntöisesti huomio on keskittynyt rikoksentehtäjiin ja tämän vastuuseen saattamiseen. Rikoksen uhriin tai oikeusprosessin muihin henkilöihin ei ole pidetty tarpeellisenä kiinnittää huomiota rikoksentehtäjän rikosoikeudellista vastuuta arvioitaessa, sillä on katsottu, että rikosoikeus koskee vain syytetyn ja valtion välisen suhteen saattamista tasapainoon.¹⁴ Uhrin asemaa ja oikeuksien toteutumista voidaan jossain määrin pitää lähinnä prosessin sivutuotteena, johon ei sen enempää kiinnitetä huomiota, sillä järjestelmää pidetään usein nykyisellään kattavana ja riittävänä.¹⁵ Sen sijaan vahingonkorvausoikeudessa uhrin toiminnalla ja asemalla on selkeämpi ja jossain määrin vakiintuneempi asema, sillä vahingonkorvauksista päättäminen liittyy asianosaisten keskinäiseen suhteeseen.¹⁶

Kotimaisen oikeustieteellisen tutkimuksen vähäisyys niin identiteettivarkauden kuin myös rikoksen uhrin myötävaikutuksen osalta on ongelmallista, sillä esimerkiksi rikoksen uhrin myötävaikutukselle on annettu kohtuullisen usein merkitystä kotimaisessa oikeuskäytännössä.¹⁷ Siksi olisikin tärkeää, että tuomioistuinten ratkaisutoiminnalle olisi olemassa mahdollisimman selkeät suuntaviivat rikoksen uhrin myötävaikutuksen huomioimiseksi. Tämä on välttämätöntä perustus- ja rikoslaissakin edellytetyn (PL 8 § ja 21 §, RL 6 luvun 3 §) yhdenmukaisen ja enustettavan oikeuskäytännön ja siten myös yksilön oikeusturvan takaamiseksi.¹⁸

Uhrin myötävaikutusta rikos- ja vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta on syvälle pureutu-
vasti tutkinut lähestulkoon ainoana suomalaisena oikeustieteilijänä Vilja Hahto väitöskirjassaan vuonna 2004. Hahto keskittyy väitöskirjassaan pääasiassa fyysistä koskemattomuutta loukkaaviin rikoksiin.¹⁹ Kunniaa ja vapautta taikka yksityisyyden suojaa loukkaavia rikoksia, kuten

---

¹⁴ Hahto 2004a, s. 11.

¹⁵ Näkemystä rikoksen uhrin jäämisestä vähälle huomiolle on kritisoinut esim. Lappi-Seppälä. Ks. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Syytevallan järjestely ja asianomistajan asema > Onko asianomistaja unohdettu?

¹⁶ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 11. Mainittakoon, että myötävaikutukseen liittyvää kotimaista tutkimusta on myös vahingonkorvausoikeuden alalla erittäin vähän.

¹⁷ Ks. esim. KKO 2006:81, KKO 2009:82, KKO 2015:50, KKO 2016:73 ja KKO 2018:71. Ks. myös Hahto 2004a, s. 456–459 ja siinä esitetyt hovioikeuksien tapaukset, joissa rikoksentehtäjälle esim. pahoinpitelyn seurauksena tuomittavaa rangaistusseuraamusta oli lievennetty ja maksettavaksi tuomittavia vahingonkorvauksia oli alennettu sillä perusteella, että väkivallanteon uhriksi joutunut oli omalla käytöksellään provosoinut rikoksentehtäjän ryhtymään tekoon.

¹⁸ Ks. myös esim. Tapani – Tolvanen 2016, s. 15–21.

¹⁹ Hahto 2004a.

identiteettivarkautta, ei ole uhrin myötävaikutuksen näkökulmasta kotimaisessa oikeustieteessä aiemmin tutkittu.

Toinen oikeustieteellisen tutkimuksen vähäisyyden ongelma liittyy identiteettivarkaussäännökseen itsessään. Säännöstä ja siihen liittyvää oikeuskäytäntöä on tutkittu erittäin vähän huomioiden sen, miten yleinen rikos identiteettivarkaus on.²⁰ Tähänastinen tutkimus on suurimmaksi osaksi opinnäytetyötasoista ja käsittelee lähinnä identiteettivarkaussäännöksen säätämisprosessia ja soveltamista käytännössä. Myös identiteettivarkauden sosiaalisia, taloudellisia ja psykisiä vaikutuksia uhreille on tutkittu vain hieman.²¹

Perusteellisen oikeustieteellisen tutkimuksen vähäisyydestä huolimatta, on käynyt selväksi, että identiteettivarkauksia koskeva oikeuskäytäntö on ollut hyvin epäjohdonmukaista säännöksen voimaan tulosta lähtien.²² Tämän osoittivat myös tätä tutkielmaa varten kolmelta eri hovioikeudelta (HO) pyydetty identiteettivarkauksia sisältävät tuomioistuinratkaisut. Ratkaisuja pyydettiin Helsingin, Itä-Suomen ja Turun hovioikeuksilta. Tuomioistuinten valikoituminen perustui oikeusministeriön tutkielmaa varten tekemään poimintaan Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -tilastosta, josta oikeusministeriössä suoritettiin poiminta syyksiluettujen identiteettivarkauksien osalta. Tämän jälkeen valittiin eniten identiteettivarkauksia käsitelleet tuomioistuimet, joille aineistopyynnöt lähetettiin. Aineistopyynnöissä hovioikeuksilta pyydettiin ratkaisuja, joissa tekijän syyksi oli luettu identiteettivarkaus ja ratkaisu oli annettu aikavälillä 4.9.2015 – 25.5.2020.²³ Tuomioistuinten valinnassa pyrittiin lisäksi huomioimaan se, että ratkaisuja saataisiin laajasti eri tuomiopiireistä. Tavoitteena oli kerätä mahdollisimman monipuolinen ja identiteettivarkauksia koskevan oikeuskäytännön tilaa kattavasti kuvaava aineisto.

---

²⁰ Esimerkiksi vuonna 2019 poliisille ilmoitettiin 3 900 identiteettivarkautta. Tämä on noin 100 tapausta enemmän kuin vuonna 2018. Ks. Tilastokeskus 2020, saatavilla: http://www.stat.fi/til/rpk/2019/04/rpk_2019_04_2020-01-17_tie_001_fi.html (viitattu 14.10.2020).

²¹ Ennen varsinaisen identiteettivarkaussäännöksen säätämistä identiteettivarkauksista kirjoitti esimerkiksi Tea Kangasniemi, ks. Kangasniemi 2012 ja Kangasniemi 2013. Kangasniemi pohtii kirjoituksissaan muun muassa identiteettivarkauksien yleisyyttä, tekemuotoja sekä uhrin puutteellista asemaa ennen identiteettivarkauden kriminalisoivaa säännöstä.

²² Tämän tutkielman aineistoksi kerättyjen hovioikeusratkaisujen lisäksi saman huomion oli tehnyt myös Tuija Ahonen artikkelissaan, ks. Ahonen 2016, s. 288–231.

²³ Oikeusministeriön tilastotietojen mukaan identiteettivarkaus on ollut päär rikoksena vain kymmenessä eri tapauksessa vuosina 2017–2018. Tästä syystä aineistopyyntöjen otanta oli perusteltua laajentaa koskemaan kaikkia niitä ratkaisuja, joissa tekijän syyksi oli ylipäätään luettu identiteettivarkaus.

Hovioikeuksilta ratkaisuja saatiin yhteensä 43 kappaletta. Näistä Helsingin hovioikeuden ratkaisuja oli yhdeksän ja Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisuja puolestaan kahdeksan kappaletta.²⁴ Turun hovioikeudelta ratkaisuja saatiin eniten, yhteensä 26 kappaletta.²⁵ Hovioikeuksien ratkaisut eivät sisältäneet uhrin myötävaikutukseen liittyviä perusteluita. Ratkaisujen merkitys tutkielman lähdeaineistona onkin lähinnä auttaa selvittämään identiteettivarkautta ilmiönä. Ratkaisujen avulla on mahdollista ensinäkkin havainnollistaa identiteettivarkauden eri tekotapoja. Lisäksi ratkaisut avaavat tuomioistuinten rikosoikeudellista arviointia muun muassa tekijälle määrättävien, niin rikos- kuin vahingonkorvausoikeudellistenkin seuraamusten osalta. Ratkaisujen sisältöä ja identiteettivarkauksien yhteydessä useimmiten esiintyviä muita rikosnimikkeitä, eli niin kutsuttuja oheisrikoksia, käsitellään tarkemmin jaksossa 2.3.

Tuomioistuimilta nimenomaisesti tätä tutkielmaa varten kerättyjen identiteettivarkautapausten ohella tutkielmassa hyödynnetään myös korkeimman oikeuden ratkaisuja, joissa on käsitelty uhrin myötävaikutusta. Näissä ratkaisuissa rikostyyppit vaihtelevat seksuaalisrikoksista pahoinpitelyihin ja varkauksiin. Varkausrikosten osalta mainittakoon, että tutkielman kannalta erityisen hyödyllisiä ovat korkeimman oikeuden ratkaisut, joissa on arvioitu uhrin omaa huolimattomuutta rikokseen johtaneen tapahtumaketjun osana.²⁶ Näiden myötävaikutusta käsittelevien ratkaisujen merkitys tutkielman lähdeaineistona on auttaa myötävaikutuksen käsitteen ja sille annettavan merkityssisällön hahmottamisessa ja määrittelyssä. Lisäksi ratkaisujen perustelut toimivat tutkielmassa esitettävän argumentaation tukena.

Tuomioistuinratkaisujen lisäksi tutkielman lähdeaineisto koostuu virallislähteistä, eli muun muassa lainesitöistä, minkä lisäksi tulkinnan ja argumentaation tukea haetaan oikeuskirjallisuudesta. Tutkielmassa noudatetaan perinteisessä oikeuslähdeopissa määriteltyä lähteiden keskinäistä etusijajärjestystä.²⁷

---

²⁴ Helsingin hovioikeuden ratkaisuista kahdeksan oli peräisin Helsingin käräjäoikeudesta (KäO) ja yksi Espoon käräjäoikeudesta. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisuista yksi oli lähtöisin Etelä-Karjalan käräjäoikeudesta, yksi Kymenlaakson käräjäoikeudesta, yksi Pohjois-Savon käräjäoikeudesta, yksi Pohjois-Karjalan käräjäoikeudesta ja neljä Päijät-Hämeen käräjäoikeudesta.

²⁵ Turun hovioikeuden ratkaisuista 14 kappaletta oli lähtöisin Pirkanmaan käräjäoikeudesta, 11 kappaletta Varsinais-Suomen käräjäoikeudesta ja yksi Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudesta.

²⁶ Ks. esim. KKO 2006:81, KKO 2009:82, KKO 2015:50, KKO 2016:73 ja KKO 2018:71.

²⁷ Aulis Aarnion kehittämä oikeuslähdeoppi perustuu oikeuslähteiden velvoittavuuteen, ks. Aarnio 1989, s. 220–221. Oikeuslähdeoppi määrittää oikeustieteilijän normivalintoja ja tulkintakannanottoja. Ks. lisää Hirvonen 2020, s. 954–955.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkielman lähteistä suurin painoarvo argumentoinnissa on vahvasti velvoittavalla voimassa olevalla lainsäädännöllä.²⁸ Toiseksi suurin painoarvo lähteiden etusijajärjestyksessä on heikosti velvoittavilla virallislähteillä, joista on saatavilla käsitys lainsäätäjän tarkoituksesta säännöksen taustalla. Heikosti velvoittavana lähteenä on perinteisesti pidetty myös oikeuskäytäntöä, jonka asema oikeuslähteenä perustuu ajatukseen toisiaan vastaavan kaltaisten tapausten ratkaisemisesta samalla tavalla. Oikeuslähteenä oikeuskäytännössä suurin painoarvo on korkeimman oikeuden ratkaisuilla. Kolmanneksi suurin painoarvo tutkielmassa hyödynnettävistä lähteistä on oikeuskirjallisuudella. Sen asema perinteisessä oikeuslähteopissa on velvoittavuudeltaan niin kutsuttu ”sallittu oikeuslähde”.²⁹

Oikeuskirjallisuuden osalta tutkielmassa hyödynnetään rikosoikeudellisen kirjallisuuden lisäksi myös velvoite- ja vahingonkorvausoikeudellista tutkimuskirjallisuutta, sillä uhrin myötävaikutus on vakiintuneempi käsite vahingonkorvausoikeudessa. Vahingonkorvausoikeus on useimmiten myös kiinteässä yhteydessä rikosoikeuteen oikeuskäytännön ja tutkielmankin kannalta keskiössä olevan käsitteistön kautta. Vahingonkorvausoikeudesta on siten mahdollista johtaa myös identiteettivarkaudessa tapahtuneeseen uhrin myötävaikutukseen liittyviä tulkintaohjeita ja argumentteja. Laajempi vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus ei kuitenkaan tämän tutkielman yhteydessä ole mahdollista.

Tutkielma pohjautuu niin kotimaiseen kuin jossain määrin ulkomaiseenkin lähdeaineistoon. Ulkomaisen oikeuskirjallisuuden osalta pääpaino on pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa, jota hyödynnetään lähinnä tutkielmaa rikastuttavassa mielessä sekä argumenttilähteenä. Pohjoismaisen oikeuskirjallisuuden hyödyntäminen tutkielmassa on mielekästä, sillä pohjoismaiset rikosoikeudelliset järjestelmät ja rikosoikeudellisen sääntelyn takana vaikuttavat periaatteet ovat suhteellisen lähellä Suomessa omaksuttua. Sen sijaan esimerkiksi yhdysvaltalaiseen ja isobritannialaiseen oikeuskirjallisuuteen tutkielmassa pureudutaan hyvin pinnallisesti ja lyhyesti lähinnä keskustelun rikastuttamismielessä.³⁰

---

²⁸ Vahvasti velvoittavien lähteiden keskuudessakin eri lakien säännösten velvoittavuuden aste tai painoarvo on erilainen. Perus- ja ihmisoikeudet ovat tässä suhteessa vahvimmin velvoittava oikeuslähde, eivätkä alemman asteiset säännökset saa olla ristiriidassa ylempien säännösten kanssa. Ks. lisää Hirvonen 2020, s. 957–963.

²⁹ Ks. Aarnio 1989, s. 220–221 ja Aarnio 2011, s. 66 ja s. 65–89. Ks. lisää myös Hirvonen 2020, s. 957–958. Oikeuslähdeoppi on kiinteässä yhteydessä tutkielman tutkimussuuntaukseen ja tutkielmassa käytettäviin metodeihin, joita käsitellään tarkemmin tutkielman seuraavassa jaksossa 1.3.

³⁰ Tutkielmaa kirjoitettaessa maailmalla riehui Covid-19-pandemia, joka aiheutti mm. rajoituksia kirjastojen aukioloihin. Aineistojen, erityisesti ulkomaisten, löytäminen ja saaminen vaikeutui pandemiasta johtuen huomattavasti, minkä vuoksi tutkielmassa on muutamissa kohdoin ollut pakko turvautua viittaamaan toissijaiseen lähteeseen.

1.3 Tutkielman metodi ja rakenne

Tutkielman tutkimusmenetelmä on rikoslainopillinen. Lainopin on perinteisesti nähty tulkitsevan ja systematisoivan voimassa olevaa oikeutta.³¹ Tämä on myös nyt käsillä olevan tutkielman tavoite. Tutkielmassa pyritään löytämään vastaus tutkimuskysymykseen voimassa olevaa oikeutta mahdollisimman objektiivisesti tulkitsemalla sekä lainsäädäntöä ja siihen liittyviä virallisia- ja muita oikeuslähteitä systematisoimalla. Esitettyjen tulkintakannanottojen objektiivisuutta pidetään oikeudellisen tulkinnan hyvyden ja hyväksyttävyyden mittarina. Objektiivisuuden tavoitteen saavuttamisen edellytyksenä on tulkintakannanottojen perustuminen lakiin. Tältä osin vähimmäisedellytys kuitenkin on, että tulkintakannanotot ovat ainakin johdettavissa laista.³²

Lainopin menetelmiin kuuluvan tulkinnan on perinteisesti nähty olevan sanamuodon mukaista, historiallista, systemaattista tai teleologista.³³

Sanamuodon mukaisella tulkinnalla pyritään selvittämään jonkin sanan todellinen merkitys ja tarkoitus. Siinä liikutaan niin kutsutusti tulkittavan tekstin sisällä.³⁴ Sanamuodon mukainen tulkinta on oikeustieteessä ensisijainen lähtökohta, josta poikkeaminen tulee perustella.³⁵ Historiallisen tulkinnan tavoitteena on puolestaan selvittää, mitä tutkittavan säännön laatija on tarkoittanut.³⁶ Tällöin liikutaan tulkittavan tekstin ulkopuolella ja pyritään vetoamaan tekstin laatijan aikomukseen, joka on eri kuin tekstin sanamuodon mukainen merkitys.³⁷ Myös systemaattinen tulkinta liikkuu tulkittavan tekstin ulkopuolella. Systemaattisessa tulkinnassa tulkintaan haetaan apua muista vastaavan kaltaisista säännöistä ja niihin liittyvistä käytännöistä ja opeista.³⁸ Teleologinen eli tavoitteellinen tulkinta puolestaan korostaa yhteiskunnallista hyötyä ja valitsee eri

---

³¹ Hirvonen 2011, s. 21–23.

³² Ks. Niemi 2017, s. 950, s. 957–960 ja s. 965. Ks. myös Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 156.

³³ Ks. esim. Sajama 2016, s. 25. Rikoslainopin keinoin tulkittaviin lähteisiin liittyy kiinteästi edellisessä jaksossa 1.2 lyhyesti käsitetty oikeuslähdeoppi, joka määrittää tulkittaville lähteille annettavan painoarvon, niiden keskeisen etusijajärjestyksen ja velvoittavuuden. Ks. lisää Aarnio 1989, s. 220–221, Aarnio 2011, s. 66 ja s. 65–89. Ks. myös Hirvonen 2020, s. 957–960.

³⁴ Smits 2015, s. 210–211, sekä Sajama 2016, s. 31–32.

³⁵ Ks. esim. Sajama 2016, s. 25 ja s. 31–32. Sanamuodon mukaisen tulkinnan ensisijaisuuden perustelu on kytkettävissä kansalaisten oikeusturvaan, minkä kannalta on hyvä, että lain tulkinta perustuu ensi sijassa lakikirjan tekstiin, eikä esim. tuomarin omiin vapaisiin tulkintoihin ja arvioihin.

³⁶ Sajama 2016, s. 25.

³⁷ Sajama 2016, s. 32. Historiallisen tai toiselta nimeltään geneettisen tulkinnan mukaan epäselvä tai ongelmallinen ilmaisu voidaan korvata toisella samaa tarkoittavalla ilmaisulla, joka löytyy mieluiten saman kirjoittajan samasta tekstistä ja poistaa ongelman tai epäselvyyden. Oikeustieteessä kyse voi olla esim. lainesitöistä.

³⁸ Ks. Sajama 2016, s. 25 ja s. 32. Systemaattisen tulkintasäännön mukaan epäselvä ilmaisu saadaan korvata toisella samaa tarkoittavalla ja systeemin paremman yhtenäisyyden mahdollistavalla ilmaisulla.

tulkintavaihtoehdoista sen, joka pitkällä aikavälillä yleisesti käytössä ollessaan maksimoi yhteiskunnallisen hyödyn.³⁹

Tutkielmassa hyödynnetään sanamuodon mukaista tulkintaa niin pitkälle kuin sen avulla on löydettävissä vastauksia asetettuun tutkimuskysymykseen. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään myös muita mainittuja tulkinnan metodeja. Tutkielman kohteena oleva myötävaikutus on lain-säädännössä hajanaisesti ja epämääräisesti säännelty sekä varsin avoin eri tekemuotoja kattava yläkäsite. Myötävaikutuksen merkityksen ja vaikutusten hahmottaminen ja ymmärtäminen ei ole mahdollista yksin sanamuodon mukaisella tulkinnalla. Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tarvitaan siis myös muiden kuin sanamuodon mukaisen tulkinnan keinoja.

Lainopin toisena tehtävänä ja menetelmänä on hajanaisen oikeudellisen aineiston järjestäminen yhtenäisemmäksi, helpommin hallittavaksi ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi systematisoinnin avulla.⁴⁰ Aulis Aarnion mukaan systematisoinnille on löydettävissä kaksi perustetta. Ensimmäkin systematisointi luo yleiskatsauksellisuutta ja toisekseen helppokäyttöisyyttä.⁴¹ Tutkielman yhtenä tärkeimpänä tehtävänä onkin nimenomaan hajallaan olevan ja vain vähän aiemmin tutkitun oikeudellisen materiaalin kokoaminen, tiivistäminen ja jäsentäminen ymmärrettävämmäksi kokonaisuudeksi, jota myös lainkäyttäjät voisi mahdollisesti hyödyntää.

Tutkielman taustalla vaikuttaa käsitys oikeuden sidonnaisuudesta arvoihin ja tavoitteisiin. Arvot ja tavoitteet ovat osa niin lainvalmistelua, oikeudellista tutkimusta kuin lain soveltamistaakin.⁴² Oikeudellinen tulkinta ei perustu puhtaasti teoreettiseen päättelyyn, koska se on osittain arvojen, arvostusten ja tavoitteellisen toiminnan tulos.⁴³ Tilanteissa, joissa tulkintatilanne ei ole selkeä, otetaan käyttöön edelläkin esitettyjä tulkintametodeja sen mukaisesti, miten ne sopivat käsillä olevaan ongelmaan. Tällöin myös punninta arvojen ja tavoitteiden suhteen tulee osaksi päätöksentekoa.

Mikäli puolestaan laki on yksiselitteinen, voidaan pidättäytyä sanamuodon mukaisessa tulkinnassa, eivätkä arvot ja tavoitteet tällöin liity esimerkiksi oikeudelliseen ratkaisutoimintaan.⁴⁴

---

³⁹ Sajama 2016, s. 33.

⁴⁰ Sajama 2015, s. 25. Näin myös Smits 2015, s. 213–214.

⁴¹ Aarnio 1978, s. 99. Ks. myös Sajama 2016, s. 41.

⁴² Hirvonen 2011, s. 55.

⁴³ Aarnio 1975, s. 338, s. 334 ja s. 347–355.

⁴⁴ Arvo- ja tavoitesidonnaista tulkintaa ei tule sekoittaa edelläkin kuvattuun teleologiseen tulkintaan, jossa kyse on tulkintametodista. Arvo- ja tavoitesidonnainen tulkinta sisältyy kaikkiin tulkintametodeihin, sanamuodon mu-

Tutkielman pohjana on näin ollen myös käsitys siitä, että oikeustieteessä ja oikeudessa yleisemminkin hyväksyttävänä pidetyt arvot ja tavoitteet voivat saada erilaisen painoarvon yksittäisissä erilaisissa ratkaisuissa. Osin tästä johtuen tutkielmassa ei ole mahdollista luoda kaiken kattavia ja yleispäteviä sääntöjä myötävaikutukselle annettavasta merkityksestä.

Joka tapauksessa tutkielman tutkimussuuntaus nykykäsityksen valossa lienee selviten luokiteltavissa rikoslainopilliseksi.⁴⁵ Rikoslainoppikaan ei ole kuitenkaan yhteiskunnasta erillinen ”kapseloitu” menetelmä, joka sulkee ulkopuolelleen muut yhteiskunnassa vaikuttavat tai aiemmin vaikuttaneet seikat ja lainalaisuudet.⁴⁶ Ne vaikuttavat myös yhteiskunnassa osallisena olevaan tutkijaan ja tutkielman tekijään esimerkiksi elämäkokemuksen, moraalien ja aiemmin kerrotun tiedon kautta halusi tai ei.⁴⁷ Rikoslainoppi ei voi olla sillä tavoin puhdasta, että yhteiskuntaan osallisen tutkijan ajatuksissa ei taustalla olisi muitakin vaikuttimia. Tämä ei myöskään olisi todennäköisesti tutkimuksen kannalta hedelmällisin vaihtoehto, koska oikeutta käytetään ja sovelletaan olemassa olevassa yhteiskunnassa.⁴⁸ Tällöin on kannattavaa, että tutkimuksella on kiinnityskohta myös todellisuuteen ja käytäntöön.

Vastaus tutkimuskysymykseen löydetään perehtymällä ensin identiteettivarkautta koskevan sääntelyn valmisteluun, identiteettivarkauteen ilmiönä ja säännöksen soveltamisen edellytyksiin. Sen jälkeen tutkielman kolmannessa jaksossa tarkastellaan myötävaikutuksen käsitteen taustoja ja sisältöä sekä mahdollisia myötävaikutustyyppisiä. Myötävaikutustyyppien käsittelyn yhteydessä arvioidaan myös niiden soveltumista identiteettivarkautuksiin huomioiden identiteettivarkauden tunnusmerkistötekijät, joita on analysoitu tutkielman jaksossa 2.1.2.

Tutkielmassa myötävaikutustyyppien soveltumista identiteettivarkauteen havainnollistetaan kuvitteellisten tai oikeuskäytännöstä jo löytyvien esimerkkien avulla. Tämän tarkastelun avulla tavoitteena on selvittää tarkemmin rikoslainopin keinoin virallislähteistä, oikeuskirjallisuudesta ja oikeuskäytännöstä argumentaation tukea hakien, onko myötävaikutustyypeistä johdettavissa jonkinlaisia perusteltuja suuntaviivoja rikosoikeudelliseen ratkaisuharkintaan myötävaikutuksen ja identiteettivarkauden osalta. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös sitä, vaikuttaako uhrin

---

kaista tulkintaa lukuun ottamatta, sillä oikeudellinen harkinta ja toiminta nojautuu välttämättä arvoihin ja tavoitteisiin. Erityisesti seuraamusharkinnassa tuomioistuinten harkintaa ohjaa arvojen ja tavoitteiden keskinäinen punninta. Näin on todennut esim. Hahto 2004a, s. 13.

⁴⁵ Ks. myös Niemi 2017, s. 968.

⁴⁶ Ks. esim. Minkkinen 2017, s. 915.

⁴⁷ Minkkinen 2017, s. 916.

⁴⁸ Näin myös Minkkinen 2017, s. 915–917.

myötävaikutus teon syyksiluettavuuden, rangaistuksen mittaamisen vai vahingonkorvausoikeuden kautta. Tutkielman kolmannen jakson lopussa arvioidaan identiteettivarkauden uhrin myötävaikutusta rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa vaikuttavien sääntöjen ja periaatteiden näkökulmasta. Tässä yhteydessä sivutaan myös vahingonkorvausoikeudellista näkökulmaa myötävaikutukseen. Lopuksi tutkielman johtopäätösten jaksossa 4.1 kootaan tiivistetysti yhteen tutkielmassa esitetyt myötävaikutustyyppit ja niiden soveltuminen identiteettivarkauteen.

2 IDENTITEETTIVARKAUS ILMIÖNÄ

2.1 Identiteettivarkaus rikoslaissa

Identiteettivarkaus on varsin yleinen rikos.⁴⁹ Vuonna 2019 identiteettivarkauksista tehtiin poliisille 3900 rikosilmoitusta.⁵⁰ Suomen rikoslakiin identiteettivarkaus lisättiin 4.9.2015 tietoverkkorikosdirektiivin⁵¹ implementoinnin myötä.⁵² Säännös lisättiin rikoslain 38 lukuun, joka sisältää tieto- ja viestintärikoksia koskevan sääntelyn.

Ennen vuotta 2015 identiteettivarkautta vastaava säännös löytyi Suomen rikoslaista vuoteen 1999 saakka.⁵³ Tuolloinen säännös kriminalisoi toisen henkilön erehdyttämisen väärillä henkilöpapereilla. Säännös kumottiin, sillä vastaavanlaisen toiminnan kriminalisoinnin katsottiin sisältyvän pääsääntöisesti myös jonkin muun rikoksen tunnusmerkistöön.⁵⁴ Sitten vastaavan kaltaisen säännöksen lisäämistä rikoslakiin ehdotettiin vuonna 2006, mutta säännös päätettiin jättää säätämättä, koska katsottiin ettei silloisessa yhteiskunnassa ollut sille tarvetta.⁵⁵ Vuoteen 2015 mennessä maailman tilanne oli kuitenkin muuttunut jo siten, että itsenäistä identiteettivarkauden kriminalisoivaa säännöstä pidettiin tarpeellisena. Säännös nähtiin tarpeelliseksi siitakin huolimatta, että toisen identiteetin käyttö oli jo melko kattavasti kriminalisoitu ja tekoon saattoi monesti soveltua myös jokin toinen rikostunnusmerkistö.⁵⁶

Vaikka säännöksen säätäminen olikin ilmeisen tarpeellista, identiteettivarkaus on kuitenkin käsitteenä osin ongelmallinen ja vaikeaselkoinen. Muun muassa tietosuojavaltuutettu onkin kritisoinut sen käyttöä.⁵⁷ Identiteettiä kun ei voi varsinaisesti ”varastaa”. Se on edelleen oikean

---

⁴⁹ Identiteettivarkaus on määrältään Euroopan yleisimpiä rikoksia, ks. Williams 2016, s. 21–48. Ks. myös Identiteettiohjelma 2010, s. 48.

⁵⁰ Ks. Tilastokeskus 2020, saatavilla: http://www.stat.fi/til/rpk/2019/04/rpk_2019_04_2020-01-17_tie_001_fi.html (viitattu 14.10.2020).

⁵¹ Tietoverkkorikosdirektiivissä toisen identiteettitietojen väärinkäytöstä säädetään direktiivin 9 artiklan 5 kohdassa.

⁵² Tietoverkkorikosdirektiivin implementointi ei vaatinut, että identiteettivarkaudesta tulisi säätää erikseen, vaan se jätti jäsenvaltioiden harkintavaltaan haluttiinko toisen luvattomasta henkilötietojen käytöstä säätää esim. rangaistusta ankaroittavana kvalifiointiperusteena. Ks. OMMML 27/2014, s. 44–46 ja HE 232/2014 vp., s. 5.

⁵³ Silloinen säännös löytyi RL 42 luvun 5 §:stä.

⁵⁴ HE 6/1997 vp., s. 192.

⁵⁵ LaVM 15/2005 vp., s. 4–5.

⁵⁶ LaVM 29/2914 vp., s. 3. Ks. myös Ahonen 2016, s. 212–214.

⁵⁷ Tietosuojavaltuutetun mukaan selkeämpi, yksiselitteisempi ja yhdenmukaisempi termi olisi henkilötunnusteiden luvaton käyttö ja käsittely, ks. OMMML 47/2013, s. 13. Ks. myös Kangasniemi 2012, s. 217. Identiteettivarkaus -termin käyttöön päädyttiin kuitenkin sen yleisyyteen vedoten, ks. Identiteettiohjelma 2010, s. 20.

haltijansa käytettävissä, mutta myös joku toinen käyttää sitä samanaikaisesti oikeudetta.⁵⁸ Rikosoikeudellisesti teko ei ole selkeästi rajattavissa, vaan kyse on joukosta vakavuudeltaan eri asteisia tekoja ja tekokokonaisuuksia. Identiteettivarkaudessa henkilö-, tunnistamis- tai muita vastaavia yksilöiviä tietoja on kerätty ja käytetty esimerkiksi taloudellisen rikoshyödyn saamiseksi tai muutoin näiden tietojen oikeaa haltijaa loukkaavalla tai tälle vahinkoa aiheuttavalla tavalla.⁵⁹ Tutkielmassa käytetään henkilö-, tunnistamis- ja muita vastaavia yksilöiviä tietoja tarkoittavana yhdistävänä käsitteenä *identiteettitiedon* käsitettä hallituksen esitystä vastaavasti.⁶⁰

Identiteettivarkaudet voidaan jakaa perinteisiin ja tietoverkoissa tapahtuviin identiteettivarkauksiin.⁶¹ Perinteisenä identiteettivarkautena pidetään esimerkiksi tavallisella fyysisellä asiakirjalla, kuten passilla tai ajokortilla tapahtuvaa identiteettivarkauden tunnusmerkistön täyttävää toimintaa. Perinteisen identiteettivarkauden toteuttamiseksi tarvittavat tiedot ja asiakirjat hankitaan yleisimmin varastamalla tai urkkimalla tietoja esimerkiksi postista tai paperijätteen seasta.⁶²

Tietoverkoissa, eli esimerkiksi Internetissä tapahtuvat identiteettivarkaudet ovat sen sijaan perinteisiin identiteettivarkauksiin nähden usein laajempia tekokokonaisuuksia. Niille on tyypillistä myös uhrien suuri lukumäärä.⁶³ Tietoverkoissa tapahtuvien identiteettivarkauksien tekovälineenä on yleensä fyysisen asiakirjan sijasta esimerkiksi uhrin käyttäjätili tai IP-osoite.⁶⁴ Rikosten tekemiseen tarvittavia tietoja hankintaan muun muassa sähköpostitse huijausviesteillä.⁶⁵ Tietoverkoissa tapahtuvat identiteettivarkaudet voivat olla uhreilleen perinteisiä identiteettivarkauksia haitallisempia, koska identiteettitiedot leviävät laajalle nopeasti. Uhrin on usein erittäin

---

⁵⁸ HE 232/2014 vp., s. 27. Ks. myös OM 4/41/2013, s. 5–6.

⁵⁹ HE 232/2014 vp., s. 36. Ks. myös Identiteettiohjelma 2010, s. 20, OM 4/41/2013, s. 2 ja s. 18, sekä OML 47/2013, s. 23.

⁶⁰ HE 232/2014 vp., s. 25, s. 27, ja s. 36–37.

⁶¹ Kangasniemi 2012, s. 218.

⁶² Ks. Soininen 2017, s. 86.

⁶³ Tuore esimerkki tietoverkoissa tapahtuvista identiteettivarkauksista on Psykoterapiakeskus Vastaamon laaja tietomurto, jossa hakkerit onnistuivat hankkimaan tuhansien Vastaamon asiakkaiden henkilö- ja potilastietoja. Ainakin osa näistä tiedoista vuodettiin Internetiin ja niitä käytettiin uhrien kiristämiseen. Siitä, kuinka monen uhrin tiedoilla on tehty identiteettivarkauden tunnusmerkistön täyttäviä tekoja, ei vielä ole tarkkaa tietoa. Ks. esim. Yle 2020b, saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11637719> (viitattu 19.11.2020), sekä Yle 2021, saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11757676> (viitattu 29.1.2021).

⁶⁴ Ks. lisää IP-osoitteen juridisesta luonteesta esim. Päivärinne 2013, s. 199–202.

⁶⁵ Ks. Soininen 2017, s. 87.

vaikeaa, ellei jopa mahdotonta saada tietojaan poistettua tietoverkosta, minkä lisäksi identiteettivarkauden seuraamusten rajoittaminen on hyvin vaikeaa.⁶⁶ Lisäksi rikosten selvittämistä vaikeuttaa tietoverkkojen mahdollistama tekijän anonymiteetti sekä rikosten monesti kansainvälinen luonne.⁶⁷

Identiteettivarkauksiksi luettavalle teolle ei välttämättä löydy aina selvää motiivia.⁶⁸ Motiivi voi olla esimerkiksi toisen kiusaaminen. Tällöin teko kohdistuu yksilöön ja pyrkimyksenä voi olla vaikkapa omaan lähipiiriin kuuluvan tai käytännössä tuntemattoman julkisuuden henkilön vahingoittaminen tai loukkaaminen.⁶⁹ Vähintään yhtä yleisiä ovat kuitenkin tilanteet, joissa uhri ja tekijä eivät tunne toisiaan entuudestaan lainkaan.

Hallituksen esityksen mukaan identiteettivarkaus on varsin vähäinen ja lievä rikos.⁷⁰ Säännöksen valmisteluvaiheessa esitettiinkin kritiikkiä siitä, onko identiteettivarkauden kriminalisoiva itsenäinen säännös ylipäättään perusteltu ja riittävän tehokas.⁷¹ Hallituksen esityksessä säännöstä päädyttiinkin puoltamaan osin asianomistajan eli rikoksen uhrin aseman parantamisella.⁷² Ennen säännöstä identiteettivarkauden uhrilla ei käytännössä ollut asianomistajan asemaa. Vaikka lain esitöissä identiteettivarkautta pidettiin lievänä ja vähäisenä tekona, uhrin näkökulmasta kyse on usein varsin olennaisesta teosta, joka voi vaikuttaa hänen elämäänsä merkittävästi.

2.1.1 Identiteetin käsite

Identiteettivarkauden tekovälineenä tai rikoksen kohteena voi olla uhrin henkilötieto, tunnistamistieto tai jokin muu vastaava yksilöivä tieto. Identiteettivarkaussäännöksen sanamuodolla onkin pyritty kattamaan kaikki ne tiedot, joiden avulla yksilö on tunnistettavissa ja kolmas osapuoli erehdyttävissä pitämään tietojen käyttäjää niiden oikeana omistajana.⁷³ Rikosoikeudellisessa mielessä identiteetin on katsottu pitävän sisällään kaiken sellaisen tiedon, jonka avulla eri identiteettien haltijat on mahdollista erottaa toisistaan.⁷⁴

---

⁶⁶ Identiteettiohjelma 2010, s. 56. Ks. myös Soininen 2017, s. 87.

⁶⁷ Ks. esim. Soininen 2017, s. 87–88, Peltomäki – Norppa 2015, s. 40–41, s. 44 ja s. 74, sekä OM 4/41/2013, s. 10.

⁶⁸ Forss 2014, s. 94–100.

⁶⁹ Identiteettiohjelma 2010, s. 56. Erityisesti nuorten keskuudessa teolla ei kuitenkaan ole välttämättä tarkoitus vahingoittaa ketään, eikä teon seurauksia ymmärretä. Alaikäisten keskuudessa myös kiusaamismotiivi on varsin yleinen.

⁷⁰ HE 232/2014 vp., s. 7.

⁷¹ OMMML 35/2014, s. 24–25, ja HE 232/2014 vp., s. 6–7. Ks. myös Frände 2004, s. 405.

⁷² HE 232/2014 vp., s. 27.

⁷³ Ks. lisää Soininen 2017, s. 92–93.

⁷⁴ Identiteettiohjelma 2010, s. 16–17. Ks. myös OM 4/41/2013.

Identiteetti on käsitteenä laaja ja monimuotoinen. Yleisesti voidaan puhua esimerkiksi yksilön kulttuuri-identiteetistä tai psykologisesta identiteetistä. Oikeudellisessa mielessä identiteetin käsitteessä on kyse todistuskeinosta. Yksilön on voitava todistaa olemassaolonsa virallisen henkilötodistuksen avulla. Oikeudellisessa identiteettikäsitteessä oleellista on identiteetille luotu lainmukaisuus, joka syntyy viranomaisen järjestelmiin viranomaisen myöntäessä yksilölle henkilötodistuksen tai -tunnuksen.⁷⁵ Nykyään identiteetti voi olla myös sähköinen tietoverkoissa käytettävä identiteetti.⁷⁶ Tällainen sähköinen identiteetti koostuu identiteettiä kuvaavista osista, joiden avulla tietoverkoissa on mahdollista erottaa jokin kokonaisuus muista.⁷⁷ Käytännössä kyse on esimerkiksi käyttäjätunnuksista ja salasanoista, verkko- eli IP-osoitteista tai vaikkapa luottokorttinumerosta.⁷⁸

Oikeudellisen identiteettikäsitteeseen mukaan identiteetti on myös mahdollista kadottaa ja varastaa.⁷⁹ Identiteettivarkauden kohteeksi voi rikoslain identiteettivarkaussäännöksen sanamuodon mukaan joutua niin luonnollinen henkilö kuin oikeushenkilökin.⁸⁰ Kun säännös identiteettivarkaudesta lisättiin rikoslakiin, identiteetillä ja henkilötiedoilla tarkoitettiin toisin sanoen henkilön yksilöiviä tietoja. Tällaisina pidettiin *konventionaalisia henkilötunnisteita*, kuten nimeä, henkilötunnusta tai käyttäjätunnusta, *laitteisiin ja palveluihin liittyviä tunnisteita*, kuten puhelinnumeroa tai pankkitilin numeroa, ja *henkilökohtaisia tunnisteita*, kuten salasanoja.⁸¹ Identiteettivarkaussäännös kattaa toisin sanoen kaikki sellaiset tiedot, joiden perusteella kolmas osapuoli voi erehtyä luulemaan tiedon käyttäjää siksi, jota tieto todellisuudessa koskee.⁸²

Identiteettivarkaussäännös ja identiteetti käsitteenä pitää siis sisällään ensinäkin henkilötiedot.⁸³ Henkilötiedolla tarkoitetaan kaikenlaisia luonnollista henkilöä, hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia merkintöjä, jotka voidaan tunnistaa häntä, hänen perhettään tai

---

⁷⁵ Soininen 2017, s. 85. Tällainen oikeudellinen identiteetti säilyy koko yksilön olemassaolon ajan.

⁷⁶ NykYTEknologian mahdollistama sähköinen identiteetti voi säilyä myös henkilön kuoltua ja se onkin rikosten tekijöille otollinen väline esim. petosten tehtäisiin. Ks. lisää Soininen 2017, s. 93–94.

⁷⁷ Identiteettiohjelma 2010, s. 17–18.

⁷⁸ Ks. esim. Päiväkirje 2013, s. 198–203.

⁷⁹ Ks. esim. Moran 2015, s. 41–42, sekä Soininen 2017, s. 85.

⁸⁰ Ks. HE 232/2014 vp., s. 36. Tässä tutkielmassa puhuttaessa henkilöstä identiteettivarkauden uhrina voidaan tarkoittaa niin luonnollista kuin oikeushenkilöäkin ellei asiasta ole muuta erikseen mainittu. Tutkielman pääpaino on kuitenkin luonnollisia henkilöitä koskevissa tilanteissa. Suurin osa tutkielmassa esitetystä soveltuu kuitenkin myös oikeushenkilöä koskeviin tilanteisiin.

⁸¹ OM 4/41/2013, s. 24. Ks. lisää Soininen 2017, s. 93–94.

⁸² HE 232/2014 vp., s. 36. Identiteettitietoa voi olla myös henkilön tietokoneen IP-osoite ja erehdytty osapuoli voi siten olla myös tietojärjestelmä. HE 232/2014 vp., s. 25 ja 36.

⁸³ Ks. lisää Forss 2014, s. 83–84. Ks. myös Soininen 2017, s. 85, sekä Lessig 1999, s. 31.

hänen kanssaan yhteisessä taloudessa eläviä koskeviksi.⁸⁴ Henkilötietojen oikeudellinen määritelmä on hyvin laaja, mutta olennaista henkilötiedoille on yksilöidyn luonnollisen henkilön tunnistettavuus.⁸⁵ Tietoverkoissa henkilötiedolla tarkoitetaan muun muassa asiakastietoja ja eri järjestelmiin tallentuneita lokitietoja.⁸⁶

Rikoslaisissa henkilötietojen käsite on määritelty esimerkiksi säännöksessä viranomaisen erehdyttämisestä antamalla väärä henkilötieto (RL 16 luvun 5 §). Kyseisessä säännöksessä henkilötiedoiksi määritellään suoraan vain nimi. Nimen lisäksi henkilötietona voidaan tilanteen mukaan pitää myös esimerkiksi ikää, syntymäaikaa, osoitetta, kotipaikkaa, henkilötunnusta, kansalaisuutta tai ammattia. Ratkaisevaa on, että viranomainen voi tiedon vuoksi erehtyä pitämään tietojen antajaa toisena henkilönä. Henkilötiedoiksi katsotaan myös viranomaisen myöntämä henkilöllisyyden toteamiseen käytettävä asiakirja, kuten passi tai ajokortti.⁸⁷

Tunnistamistiedoilla tarkoitetaan puolestaan esimerkiksi pakkokeinolain (PKL, 806/2011) 10 luvun 6 §:n mukaan ”tilaajaan yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestin siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi”. Tunnistamistiedot viittaavat sähköisen viestin tietoihin ja kuuluvat siten perustuslailla suojatun luottamuksellisen viestin salaisuuden (PL 10 §) alaan. Hallituksen esityksen mukaan tiedoissa oleellisinta on, että tieto on tunnistamiseen liittyvä ja mahdollistaa henkilön tunnistamisen ja siten myös erehtymisen.⁸⁸

Kuten todettu, identiteettivarkauden tunnusmerkistö sisältää kaikki sellaiset tiedot, joiden avulla henkilö voidaan yksilöidä ja tunnistaa. Säännöksen tunnusmerkistössä mainitut muut vastaavat yksilöivät tiedot voivat pitää sisällään esimerkiksi nimiä, IP-osoitteita ja sähköpostiosoitteita. Nämä muut vastaavat yksilöivät tiedot ovatkin usein samanaikaisesti myös henkilö-

---

⁸⁴ Ks. esim. Tietosuojavaltuutetun toimisto: <https://tietosuoja.fi/mika-on-henkilotieto> (viitattu 15.10.2020). Henkilötietoja voivat käytännössä olla esim. nimi, kotiosoite, puhelinnumero tai auton rekisteritunnus. Ks. myös Soininen 2017, s. 85–86.

⁸⁵ Tietosuojaryhmä 4/2007, s. 6–8. Ks. myös Identiteettiohjelma 2010, s. 16–17, sekä Soininen 2017, s. 92. EU:n yleisessä tietosuojasetuksessa henkilötietoina pidetään ”*kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön liittyviä tietoja*”.

⁸⁶ Ks. Päivärinte 2013, s. 198, sekä Inananen – Saarimäki 2012, s. 86.

⁸⁷ HE 6/1997 vp., s. 67. Ks. Soininen 2017, s. 93.

⁸⁸ HE 232/2014 vp., s. 36. Ks. lisää myös Soininen 2017, s. 85–86 ja s. 94–95. Ks. myös Inananen – Saarimäki 2012, s. 60.

tai tunnistamistietoja.⁸⁹ Identiteettivarkauden tunnusmerkistössä tarkoitettujen muut vastaavat yksilöivät tiedot ovat merkittävässä asemassa erityisesti oikeushenkilöiden kannalta, sillä ilman kyseistä mainintaa oikeushenkilöiden suoja rajoittuisi vain tunnistamistietojen käyttöön.⁹⁰

2.1.2 Identiteettivarkauden tunnusmerkistötekijät

Identiteettivarkaudella on kolme tunnusmerkistötekijää, joista jokaisen on täyttyvä, jotta teko olisi identiteettivarkautena rangaistava. Identiteettivarkaudesta säädetään rikoslain 38 luvun 9 a §:ssä seuraavasti:

”Joka erehdyttääkseen kolmatta osapuolta oikeudettomasti käyttää toisen henkilötietoja, tunnistamistietoja tai muuta vastaavaa yksilöivää tietoa ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa tai vähäistä suurempaa haittaa sille, jota tieto koskee, on tuomittava *identiteettivarkaudesta* sakkoon.”

Säännöksen mukaan tekijän on tullut siis ensinäkkin tavoitella kolmannen erehdyttämistä.⁹¹ Erehdytys terminä on lainsäätäjän mukaan sillä tavoin yleinen ja vakiintunut, ettei sen tarkempi määrittely ole tarpeen.⁹² Erehdytys tarkoittaa pääasiallisesti harhaanjohtavan ja virheellisen tiedon antamista jostakin asiassa olennaisesti vaikuttavasta seikasta, jolla on merkitystä erehdyttävän osapuolen harkinnassa ja päätöksenteossa.⁹³ Erehdyttämistä arvioitaessa keskeistä on erehdyttämistarkoitus, mikä tarkoittaa sitä, että tekijällä on tullut olla erityinen esimerkiksi lakiin perustuva velvoite antaa oikea ja totuudenmukainen tieto.⁹⁴

Arvioitaessa erehdytystä huomiota tulee kiinnittää myös erehtymisen mahdollisuuteen, eli siihen, oliko erehtymisen vaaraa todellisuudessa olemassa.⁹⁵ Identiteettivarkauden osalta erehdyttämistarkoitus kiteytyy kolmannen erehdyttämiseen uhrin henkilöllisyyden tai muiden identiteettitietojen avulla.⁹⁶ Rikoksen tunnusmerkistö ei täyty, jos toisen identiteettitietojen käyttö on ollut esimerkiksi niin vähäistä tai muutoin sellaista, ettei erehtymisen vaaraa todellisuudessa

---

⁸⁹ HE 221/2013 vp., s.161.

⁹⁰ Oikeushenkilön suojana on myös RL 49 luvun säännöksiä, mutta identiteettivarkaus voi tulla sovellettavaksi esim. tilanteessa, jossa rikoksentekijä ei ole toiminut ansiotarkoituksessa (vrt. RL 49 luvun 1 §). Oikeushenkilön kannalta muina vastaavina yksilöivinä tietoina voidaan pitää esim. y-tunnusta, tavaramerkkiä sekä nimi- ja osoitetietoja. Ks. myös Soininen 2017, s. 96–97.

⁹¹ HE 232/2014 vp., s. 37. Ks. lisää esim. Ahonen 2016, s. 217.

⁹² HE 66/1988 vp., s. 131–132.

⁹³ Ks. HE 34/2004 vp., s. 94 ja s. 102, Melander 2015, s. 435, sekä Soininen 2017, s. 89. Ks. myös KKO 2015:89.

⁹⁴ HE 66/1988 vp., s. 131–132. Ks. myös esim. Soininen 2017, s. 89.

⁹⁵ Jos henkilö esim. ilmoittaa nimekseen fiktiivisen satuolennon nimen, ei todellista erehtymisen vaaraa ole ollut. Ks. esim. Kallio 2011, s. 4 sekä Soininen 2017, s. 89.

⁹⁶ OMMML 27/2014, s. 60.

ole ollut.⁹⁷ Erehdyttämisen käsite pitää sisällään myös erehtymisen hyväksikäytön.⁹⁸ Lisäksi tunnusmerkistö voi erehdyttämisen osalta täytyä myös ilman, että kolmannelle varsinaisesti esitetään valheellista tai väärää tietoa. Erehdytettävää voidaan johtaa harhaan esimerkiksi asia-yhteyksin ja muiden ulkoisten seikkojen avulla luoden erehdytettävälle väärä ymmärrys tilanteesta.⁹⁹

Identiteettivarkauden tunnusmerkistö sanamuotoineen pitää sisällään myös teon jäämisen yrityksen asteelle, joten erehdyttämisen yrityskin on rangaistavaa.¹⁰⁰ Todellinen kolmannen osapuolen erehtyminen ei ole identiteettivarkauden tunnusmerkistön täyttymisen edellytys, vaikka sillä voikin olla merkitystä jonkin muun rikoksen, esimerkiksi petoksen, tunnusmerkistön täyttymisen kannalta. Identiteettivarkauden tunnusmerkistön täyttymiseksi erehdyttämiskaavan osalta riittää, että kolmannen erehtyminen on ollut mahdollista ja tekijän on tullut toimia erehdyttämistarkoituksessa.¹⁰¹ Toisin sanoen, tekoa ei ole pidettävä rangaistavana, jos erehdyttämistarkoitus puuttuu.¹⁰² Rikosoikeudellisen vastuun edellytyksenä on siten se, että kolmas osapuolta on ollut tarkoitus erehdyttää luulemaan tietojen käyttäjää tietyksi toiseksi henkilöksi ja että tilanteessa on ollut olemassa konkreettinen erehtymisen vaara.¹⁰³

Identiteettivarkaudella erehdytettävälle kolmannelle ei ole esimerkiksi lainesitöissä määritelty vilpittömän mielen vaatimusta vastaavia edellytyksiä. Tunnusmerkistön täyttymisen kannalta on yksinkertaisesti riittävää, että erehdytettävä on saattanut harhautua luulemaan tietojen esittäjää niiden oikeaksi haltijaksi. Tunnusmerkistön täyttymistä ei siis estä esimerkiksi se, että kolmas osapuoli olisi mieltänyt tai ymmärtänyt tiedot vääriksi. Erehdytettävä kolmas osapuoli voi olla luonnollinen henkilö, oikeushenkilö, tietojärjestelmä tai viranomainen.¹⁰⁴

---

⁹⁷ HE 232/2014 vp., s. 37. Tällaisena voidaan hallituksen esityksen mukaan pitää esim. satiiria.

⁹⁸ HE 66/1988 vp., s. 129.

⁹⁹ Ks. esim. KKO 2011:84, sekä Soinen 2017, s. 89.

¹⁰⁰ Kallio 2011, s. 4.

¹⁰¹ Ks. Soinen 2017, s. 89.

¹⁰² HE 232/2014 vp., s. 37. Kyse on käytännössä korotetusta tahallisuusvaatimuksesta, jossa oleellista on tekijän tarkoituksiperät ja suhtautuminen tekoon. Ks. Melander 2015, s. 422, sekä Soinen 2017, s. 90.

¹⁰³ HE 232/2014 vp., s. 37.

¹⁰⁴ Ks. esim. Soinen 2017, s. 90, sekä EU 2016/679 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojaa-asetus) 27.4.2016, s. 34.

Toinen identiteettivarkauden tunnusmerkistötekijä on uhrin identiteettitietojen käyttäminen oikeudetta.¹⁰⁵ Identiteettivarkauden tunnusmerkistö ei täyty, mikäli se, jonka identiteettitietoja on käytetty, on valtuuttanut tekijän käyttämään niitä.¹⁰⁶ Tietojen oikeudettoman käytön arvioinnin lisäksi merkitystä on myös tietojen haltijan huolellisuudella. Uhrin huolellisuusvelvoite liittyy erityisesti tietoverkoissa tapahtuvaan rikollisuuteen. Oikeuskäytännössä on arvioitu esimerkiksi verkkopankkitunnusten väärinkäyttöä ja uhrin huolellisuuden merkitystä, sekä sitä, onko uhrin huolimattomuus myötävaikuttanut rikoksen tapahtumiseen.¹⁰⁷ Uhrin huolellisuuden kannalta merkitystä on myös sillä, miten uhri toimii saatuaan tietää uhriksi joutumisestaan, eli toisin sanoen, täyttääkö hän ilmoitusvelvollisuutensa.¹⁰⁸ Identiteettivarkauksissa, erityisesti tietoverkoissa tapahtuessaan, uhrilta edellytetään korostettua huolellisuutta sekä reagointia rikokseen.¹⁰⁹

Uhrin huolellisuusvelvollisuus ei ole kuitenkaan täysin yhtenäinen tietoverkoissa tapahtuvien identiteettivarkauksien osalta. Esimerkiksi julkisessa Facebook-profiilissa tietojaan jakavan ei voitane katsoa luovuttaneen tietojaan vapaaehtoisesti rikoksentehtäjän käytettäväksi, sillä suurin osa sosiaalisen median palveluista perustuu niiden avoimuuteen. Rikoksentehtäjän kopioidessa uhrin tiedot tämän julkisesta profiilista, ei uhrin voitane katsoa toimineen huolimattomasti, koska uhrin tarkoituksena ei ole ollut luovuttaa tietojaan rikosten tekemiseen.¹¹⁰ Nykyisin tosin rikollisuuden yleistyessä tietoverkoissa ja ihmisten riskitietoisuuden kasvaessa, vain tuleva oikeuskäytäntö voi näyttää edellyttäväksi huolellisuusvelvollisuus uhrilta rajatumpaa tietojensa jakamista tai rajatusti julkista profiilia.¹¹¹

Arvioitaessa oikeudetonta käyttöä kokonaisuutena, merkitystä on sillä, millä tavalla ja mitä uhrin tietoja on käytetty. Jos tietojen käyttäminen on ollut vain vähäistä tai käyttö on ollut teko-kokonaisuudesta irrallaan, eikä myöskään kolmannen erehtymisvaaraa ole ollut, identiteettivarkauden tunnusmerkistö ei täyty. Kuvatun laista tietojen käyttämistä voi esiintyä esimerkiksi

---

¹⁰⁵ HE 232/2014 vp., s. 36. Ks. myös esim. Ahonen 2016, s. 218. Uhrin suostumus tietojen käyttämiseen poistaa tietojen käytöltä säännöksessä vaaditun oikeudettomuuden. Uhrin suostumusta käsitellään tarkemmin tutkielman jaksossa 3.3.3.

¹⁰⁶ Tilanne voi tosin johtaa tapauskohtaiseen arviointiin siitä, mihin tietojen haltija antoi suostumuksensa ja onko valtuutettu ylittänyt oikeutensa. Ks. lisää Soininen 2017, s. 91.

¹⁰⁷ Esim. verkkopankkitunnusten osalta oikeuskäytännössä on korostettu uhrin omaa huolellisuutta sekä uhrin huolimattomuuden myötävaikutusta rikoksen tapahtumiseen. Ks. esim. KKO 2016:73, sekä Soininen 2017, s. 90–91.

¹⁰⁸ Ks. esim. Soininen 2017, s. 91.

¹⁰⁹ Nämä seikat osaltaan tekevätkin identiteettivarkauden ja uhrin myötävaikutuksen tarkastelusta kiinnostavaa.

¹¹⁰ Ks. lisää esim. Soininen 2017, s. 91.

¹¹¹ Nykyisin esim. mediassa ja perusopetuksessa varoitetaan jakamasta liikaa tietoja itsestään Internetiin ja tietojen jakamiseen liittyvistä riskeistä. Ks. esim. Sosiaalinen media hyötykäyttöön 2018, saatavilla: <http://www.sosiaalinenmediaopetuksessa.com/sosiaalisen-median-tietoturvariski/> (viitattu 29.1.2021).

satiirissa. Ongelmallisempi tilanne on jälleen tietoverkoissa tapahtuvien identiteettivarkauksien osalta, sillä tietoverkoissa tietojen muuttaminen ja yhdisteleminen eri lähteistä ja eri henkilöiden tiedoista on helppoa. Näin luotu sähköinen identiteetti voi johtaa siihen, että yksittäisen tiedon käyttöä pidetään vähäisenä, mutta kokonaisuuden näkökulmasta teko on kuitenkin merkittävä.¹¹²

Kolmas identiteettivarkaudelta edellytettävä tunnusmerkistötekijä on taloudellisen vahingon tai vähäistä suuremman haitan aiheuttaminen identiteettitietojen oikealle haltijalle, eli uhrille. Taloudellisen vahingon käsite ei juuri selittelyjä kaipaa. Taloudellista vahinkoa voi olla esimerkiksi tilanteen selvittelystä uhrille aiheutuneet selvittelykustannukset¹¹³. Tällöin kyse on välillisistä taloudellisista vahingoista.¹¹⁴ Taloudellinen vahinko voi olla myös välitöntä, mikä identiteettivarkauden tapauksessa voisi tarkoittaa vaikkapa kulutusluoton rahamääräistä summaa ja korkoa.¹¹⁵ Uhrille aiheutuneen taloudellisen vahingon ei tarvitse olla merkittävää tehdäkseen teosta rangaistavan.¹¹⁶

Vähäistä suuremman haitan käsite on puolestaan melko tulkinnanvarainen. Hallituksen esityksen mukaan vähäistä suurempana haittana voidaan pitää esimerkiksi tilannetta, jossa asian selvittäminen ja tilanteen korjaaminen vaatii paljon vaivaa tai ei onnistu lainkaan. Vähäistä suurempi haitta ei edellytä, että taloudellista vahinkoa olisi aiheutunut. Vähäistä suurempana haittana voitaisiin pitää esimerkiksi Internetiin tehtyä toista henkilöä esittävää valeprofiilia, jonka poistaminen saattaa olla hyvinkin työlästä ja vaikeaa. Sen sijaan esimerkiksi yksittäisen onnistuneen reklamaatioviestin lähettämistä identiteettivarkauden seurauksena saatua aiheetonta laskua koskien ei vielä pidetä vähäistä suurempana haittana.¹¹⁷

---

¹¹² Sähköinen identiteetti voi olla esim. sosiaaliseen mediaan luotu valeprofiili, jossa on käytetty muista profiileista eri henkilöiltä kopioituja valokuvia sekä nimi- ja osoitetietoja. Ks. lisää esim. Soininen 2017, s. 93.

¹¹³ HE 232/2014 vp., s. 37. Selvittelykustannuksia voi syntyä esim. palvelunumeroihin soittamisesta. Oikeushenkilön kohdalla taloudellista vahinkoa voi aiheutua myös imagon ja brändin korjaamiseen vaadittavista toimenpiteistä.

¹¹⁴ Ääritapauksessa välillistä taloudellista vahinkoa voisi aiheutua esim. identiteettivarkauden vuoksi menetetyistä työpaikasta ja ansiotulojen menetyksestä. Ks. Soininen 2017, s. 98.

¹¹⁵ Ks. lisää Soininen 2017, s. 98.

¹¹⁶ Ks. lisää esim. Ahonen 2016, s. 219–220.

¹¹⁷ HE 232/2014 vp., s. 37.

Vähäistä suuremman haitan arviointi on kokonaisarviointia ja varsin haastavaa, sillä käsitys haitasta voi vaihdella osapuolten kesken.¹¹⁸ Identiteettivarkaus koetaan usein hyvin henkilökohtaisena loukkauksena ja se voi aiheuttaa uhrilleen merkittävää henkistä kärsimystä.¹¹⁹ Tuomioistuinten tulee haittaa arvioidessaan noudattaa yhdenvertaisuusperiaatetta ja perustaa arviointinsa objektiivisuuteen.¹²⁰ Uhrin näkökulmasta melko pienikin haitta on tällöin mahdollista arvioida objektiivisesti olevan vähäistä suurempaa.¹²¹ Vähäistä suurempi haitta voi olosuhteista riippuen ilmetä useilla eri tavoilla ja identiteettivarkaussäännöksen sanamuoto mahdollistaakin tuomioistuimille varsin laajan tulkinnan.¹²² Vähäistä suurempi haitta voi ilmetä esimerkiksi henkisenä kärsimyksenä¹²³, nöyryytyksenä¹²⁴, erityistoimina rikoksen lopettamiseksi¹²⁵ tai identiteetin oikean omistajan oikeuksien rajoittumisena¹²⁶.

Kuten todettu, kaikkien edellä esitettyjen tunnusmerkistötekijöiden tulee täyttyä, jotta teko olisi identiteettivarkautena rangaistava. Ylipäättään tekoja, jotka ovat olleet hyvin vähäisiä, ei välttämättä pidetä lainkaan rangaistavina.¹²⁷ Myös uhrin oma toiminta on saattanut tavalla tai toisella vaikuttaa rikoksen tapahtumiseen tai sen seurauksiin.¹²⁸ Seuraavaksi tutkielmassa tarkastellaan identiteettivarkauden syyteoikeuden lisäksi siitä tuomittavia rikosoikeudellisia seuraamuksia ja säännöksellä suojattavaa oikeushyvää. Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään lähemmin uhrin myötävaikuttavaa toimintaa, sen ilmenemistä identiteettivarkauden yhteydessä ja myötävaikutuksen eri vaikutuskanavia.

2.1.3 Rikosoikeudelliset seuraamukset

Identiteettivarkaudesta voidaan tuomita rangaistukseksi vain sakkoa. Hallituksen säännöstä valmistelleessa hallituksen esityksessä sakkorangaistuksen riittävyttä perusteltiin muun muassa

---

¹¹⁸ OMML 27/2014, s. 61.

¹¹⁹ Ks. esim. aiemmin tutkielmassa viitatus median artikkelit ja uutiset. Ks. myös esim. Soininen 2017, s. 99.

¹²⁰ Ks. esim. Vuorenpää 2014, s. 129.

¹²¹ Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: 15. RL 28: Varkaus, kavallus ja luvaton käyttö > Luvaton käyttö > Törkeä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus (RL 28:9b) > Tuntuva vahinko tai haitta.

¹²² Ks. lisää esim. Ahonen 2016, s. 219–220.

¹²³ Henkinen kärsimys voi johtua identiteettivarkauden aiheuttamasta tiedottomuudesta, stressistä ja ahdistuksesta. Lisäksi teko haittaa usein uhrin toimintamahdollisuuksia ja sosiaalisia suhteita.

¹²⁴ Uhri voi kokea joutuneensa nöyryytetyksi esim. joutuessaan syyttä epäillyksi varsinaisen rikosentekijän tekemässä teossa.

¹²⁵ Erityistoimena rikoksen lopettamiseksi voidaan pitää esim. henkilötunnuksen tai osoitteen vaihtamista taikka omaehtoisen luottokiellon hankkimista. Tietoverkossa tapahtuneen identiteettivarkauden seurausten estäminen ja rajoittaminen voi usein olla jopa mahdotonta. Ks. Kangasniemi 2012, s. 229.

¹²⁶ Esim. Internetin sosiaalisen median palveluun luotu valeprofiili voi rajoittaa uhrin mahdollisuuksia itsensä ilmaisuun.

¹²⁷ Ks. Ahonen 2016, s. 219–220.

¹²⁸ Ks. esim. Soininen 2017, s. 90–91.

sillä, että identiteettivarkaus on vähäinen ja lievä rikos, jonka yhteydessä esiintyy usein myös jokin muu vakavampi rikos.¹²⁹ Säännöksen valmisteluvaiheessa rangaistuksen riittävyyden osalta heräsi kysymyksiä muun muassa siitä, onko sakkorangaistusta pidettävä riittävänä rangaistuksena, kun se rajaisi esimerkiksi poliisin käytössä olevat esitutkintakeinot melko kapeiksi.¹³⁰ Hallituksen esityksessä identiteettivarkauden katsottiin kuitenkin olevan lievä teko, joka todennäköisesti useimmiten täyttäisi myös jonkin törkeämmän rikoksen tunnusmerkistön. Tämä puolestaan mahdollistaisi poliisille laajemman keinovalikoiman esitutkinnassa.¹³¹

Identiteettivarkaus on sinänsä poikkeuksellinen säännös, että sillä ei ole privilegioitua muotoa toisin kuin muilla vastaavilla rikoslain säännöksillä, joiden seuraamuksena on sakkoa. Tällaisia ovat esimerkiksi yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen (RL 24 luvun 8 §) ja kunnianloukkaus (RL 24 luvun 9 §) sekä lievä luvaton käyttö (RL 28 luvun 9 §), lievä väärennös (RL 33 luvun 3 §), lievä datavahingonteko (RL 35 luvun 3 c §), lievä petos (RL 36 luvun 3 §) ja lievä tietoliikenteen häirintä (RL 38 luvun 7 §).

Kaikille edellä mainituille säännöksille on yhteistä se, että niistä on säädetty myös privilegioitu muoto, eli kyse on tietyn peruserikoksen lievästä tekemuodosta. Näin ollen voidaan katsoa, että myös identiteettivarkaudesta tuomittava rangaistus kuvastaa identiteettivarkauden pitämistä lähtökohtaisesti lievänä ja vähäisenä rikoksena.¹³² Tämä voidaan nähdä ristiriitaisena, mikäli teon luonnetta verrataan esimerkiksi vainoamiseen (RL 25 luvun 7 a §) tai viestintärauhan rikkomiseen (RL 24 luvun 1 a §), jotka liittyvät kumpikin tavallaan yksilön piinaamiseen. Viestintärauhan rikkomisesta säädetty ankarin rangaistus on kuusi kuukautta vankeutta ja vainoamisesta voidaan tuomita enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Identiteettivarkaussäännöksen osalta katsottiin olevan riittävää, että rangaistuksen ankaroituminen tapahtuu rikoskurrenssin avulla vakavammissa tapauksissa, joissa mukana on myös muita rikoksia, kuten esimerkiksi petos.¹³³

---

¹²⁹ HE 232/2014 vp., s. 38.

¹³⁰ OMMML 35/2014, s. 8, sekä HE 232/2014 vp., s. 7.

¹³¹ HE 232/2014 vp., s. 7. Esim. PKL 10 luvun 6 §:n mukaan yleinen edellytys televalvonnan käyttämiselle on, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tällainen rikos on esim. RL 36 luvun 2 §:n törkeä petos. Telesoitetta tai -päätelaitetta käyttäen tehdyn rikoksen osalta enimmäisrangaistus on kuitenkin 2 vuotta vankeutta, mikä mahdollistaa laajemmat esitutkintakeinot esim. nk. normaalimuotoisen petoksen osalta (RL 36 luvun 1 §), joka esiintyy identiteettivarkauden yhteydessä erittäin usein kuten jäljempänä tutkielmassa tuodaan ilmi.

¹³² Näin myös Ahonen 2016, s. 220–221.

¹³³ HE 232/2014 vp., s. 6–7 ja s. 37–38. Ks. myös esim. Ahonen 2016, s. 220–221.

Rikoksiksi säädetystä teosta tuomittavat rangaistukset toimivat osaltaan myös rikoksia ennaltaehkäisevällä tavalla. Rikosoikeudessa puhutaan sen yleisestä vaikutuksesta. Rikosoikeuden yleisestä vaikutuksesta voi olla esimerkiksi rangaistuksesta johtuva tekijään välittömästi vaikuttava pelotevaikutus, joka saa tekijän pidättymään rikoksen tekemisestä tai saattamasta tekoaan loppuun välttääkseen rangaistuksen.¹³⁴ Yleistävyys voi olla myös välillistä, jolloin rangaistavaksi säädetty teot vaikuttavat yksilöiden moraaliin ja asenteisiin saaden nämä välttämään rikosten tekemistä luonnostaan, eikä yksinomaan rangaistusuhan vuoksi.¹³⁵ Pelotevaikutus sisältää usein oletuksen tekijän rationaalisesta toiminnasta, eli siitä, että tekijä harkitsee tekoa ennen siihen ryhtymistä. Rationaliteettioletus ei sovellu kaikkiin rikoksiin¹³⁶, mutta identiteettivarkauteen useimmiten liittyy ainakin jonkin tasoista harkintaa ja suunnitelmallisuutta.¹³⁷

Rikoslain ja yksittäisen säännöksen yleisestä vaikutukseen vaikuttaa myös säännöksen sanktioankaruus sekä sanktiovarmuus, eli muun muassa riski jäädä kiinni teosta. Sanktiovarmuuden on todettu olevan yleisestä väkivallan kannalta sanktioankaruutta merkittävämpi tekijä, sillä kiinnijäämiseen liittyy virallisten sanktioiden rinnalla myös epävirallisia sanktioita, kuten vaikutus tekijän maineeseen ja sosiaalisiin suhteisiin.¹³⁸ Koska viranomaisen tutkintakeinot identiteettivarkauden selvittämisessä ovat varsin rajalliset, sanktiovarmuuteen vaikuttaa merkittävästi se, onko identiteettivarkauden yhteydessä tehty myös jokin muu ankarammin rangaistava rikos.

Sakkorangaistusrikoksissa esitutkinnassa ei voida suorittaa esimerkiksi televalvontaa tekijän tunnistamistietojen hankkimiseksi. Telesoitteen tai telepäätelaitteen avulla tehdyssä rikoksessa televalvonta on mahdollista vain, jos ankarin rikoksesta säädetty rangaistus on vähintään kahden

---

¹³⁴ Yleistävyys nähdään yleensä vaikuttavan tuomioistuinten ratkaisusta muodostuvan oikeuskäytännön kautta, eikä se liity niinkään yksittäisiin päätöksiin. Ks. Hahto 2004a, s. 132.

¹³⁵ Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 4. Rangaistus kriminaalipolitiikan keinona > Rangaistuksen yleisestä vaikutuksesta > Välillinen yleispreventio ja rangaistuksen moraalila luova vaikutus. Ks. myös Ahonen 2016, s. 222.

¹³⁶ Ks. esim. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 4. Rangaistus kriminaalipolitiikan keinona > Rangaistuksen yleisestä vaikutuksesta > Rangaistuksen välitön pelotevaikutus > Rationaliteettioletus. Moniin rikoksiin liittyy tiettyä impulsiivisuutta, jolloin oletus rationaalisesta harkinnasta ei toteudu. Ks. myös Ahonen 2016, s. 222.

¹³⁷ Ks. Ahonen 2016, s. 222. Ahonenkin toteaa, että mikäli identiteettivarkauden tekijä ei ole lainkaan harkinnut tekonsa etuja ja seurauksia, ei teko todennäköisesti täytä myöskään tekijältä edellytettävää tahallisuutta ja esimerkiksi erehdyttämistarkoitusta.

¹³⁸ Ks. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 4. Rangaistus kriminaalipolitiikan keinona > Rangaistuksen yleisestä vaikutuksesta > Välillinen yleispreventio ja rangaistuksen moraalila luova vaikutus.

vuoden vankeus (PKL 10 luvun 6 §:n 2 mom., 2. kohta).¹³⁹ Mikäli rikosta ei ole tehty telepäätelaitteen tai -osoitteen avulla, televalvonnan edellytyksenä on neljän vuoden vankeusrangaistus (PKL 10 luvun 6 §:n 2 mom., 1. kohta). Lisäksi poliisilla voi yksittäistapauksissa poliisilain (872/2011) 4 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan olla oikeus saada teleyritykseltä tai yhteisötalajalta teleosoitteen tai telepäätelaitteen yhteystiedot, mikäli ne ovat tarpeen poliisin tehtävän suorittamisessa.

Mikäli identiteettivarkaus esiintyy siis yksittäisenä rikoksena, ilman ankarammin rangaistavia oheisrikoksia, voi tekijän vastuuseen saattaminen olla haastavaa. Tällöin rikoksen ennaltaehkäisyssä joudutaan nojautumaan säännöksen välillistä yleisestävyyttä luovaan vaikutukseen.¹⁴⁰ Sanktiovarmuuden osalta voitaisiinkin puoltaa mahdollisuutta ankarampaan rangaistukseen identiteettivarkauden osalta. Toisaalta myös identiteettivarkauden privilegioitu muoto voisi tuoda helpotusta vakavampien rikosten selvittämiseen tilanteissa, joihin ei liity epäilyä muista ankarammin rangaistavista teoista.

Toisella puolella vaakakupissa painoarvoa on kuitenkin myös säännöksestä niin yhteiskunnalle kuin asian osapuolillekin koituvilla haitoilla suhteessa säännöksen avulla saatavaan hyötyyn. Kriminaalipolitiikan tavoitteena on rikollisuudesta aiheutuvien haittojen minimointi ja sääntely sekä siitä johtuvan kärsimyksen ja kustannusten jakaminen oikeudenmukaisella tavalla. Tältä osin voidaan puhua haittaminimoinnin periaatteesta.¹⁴¹ Osa oikeustieteilijöistä onkin katsonut, että yhteiskunnan näkökulmasta vähämerkityksellisten rikosten osalta on perusteltua vähentää niiden kontrolloinnista aiheutuvia kustannuksia ja kohdistaa resursseja vakavampiin ja haitallisiin rikoksiin.¹⁴² Toisaalta on kuitenkin huomioitava se, että lievinä pidettyihin rikoksiin ei välttämättä liity samanlaista moraalista vaikutusta kuin vakavampiin rikoksiin, mutta myös näiden lievempien rikosten haittavaikutukset voivat olla merkittäviä.¹⁴³

---

¹³⁹ Lievemmin rangaistavissa tapauksissa televalvonta voi olla mahdollista telepäätelaitteen tai -osoitteen haltijan suostumuksella (PKL 10 luvun 7 §:n 4. kohta).

¹⁴⁰ Ks. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 4. Rangaistus kriminaalipolitiikan keinona > Rangaistuksen yleisestävä vaikutus > Välillinen yleispreventio ja rangaistuksen moraalialuova vaikutus. Ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 39, sekä Ahonen 2016, s. 223.

¹⁴¹ Ks. tarkemmin esim. Hahto 2004a, s. 140–142. Minimoinnin tavoitteena ei ole vain uhrille ja yhteiskunnalle koituvat haitat, vaan huomioon otetaan myös se, ettei rikoksentekijälle aiheuteta tarpeetonta kärsimystä suhteessa yleisestävyytsvaikutuksen ylläpitämiseen.

¹⁴² Näin esim. Anttila et al. 1974, s. 40–41. Rikollisuuden kustannusten oikeudenmukaisessa jakamisessa pyrkimys kustannusten minimoimiseen voi tämän kannan mukaan kasvaa yleisestävyyttä merkittävämmäksi. Kantaa voidaan puoltaa erityisesti, kun kyse on vaikkapa näpistyksestä tai kävelemisestä päin punaisia liikennevaloja.

¹⁴³ Hahto 2004a, s. 140–141.

Resurssien käyttäminen tiettyihin lievempiin rikoksiin onkin perusteltua muun muassa yleises-tävyyden säilyttämisen kannalta. Ilman valvonnasta johtuvaa kiinnijäämisriskiä ja rangaistus-uhkaa olisi todennäköistä, että esimerkiksi identiteettivarkaudet olisivat vielä nykyistäkin ylei-sempiä.¹⁴⁴ Joka tapauksessa haittojen minimointi edellyttää, että rikoksesta tuomittava rangais-tus ja rangaistuslaji eivät ole tarpeettoman ankaria ja aiheuttavat olosuhteisiin nähden mahdol-lisimman vähän haittaa.¹⁴⁵ Rikoslain säännökselle määritettävä sanktio ja sen vaikutus rikoksen selvittämiseen ovatkin tasapainoilua eri intressien ja periaatteiden välillä.¹⁴⁶

Identiteettivarkauden sakkorangaistusta voidaan pitää sinänsä onnistuneena, että tutkielmaa varten kerättyjen hovioikeusratkaisujen valossa vaikuttaa siltä, että lainesitöissä oltiin oikeassa identiteettivarkauden oheisrikosluonteesta, mikä mahdollisti monesti laajemmat esitutkintakei-not.¹⁴⁷ Identiteettivarkaussäännöksen yleisestävä vaikutus voidaan kuitenkin jossain määrin ky-seenalaistaa muun muassa rikostyyppin yleisyyden ja heikohkon kiinnijäämisriskin vuoksi.¹⁴⁸ Erillisen privilegoidun identiteettivarkaussäännöksen säätämisen tarkempi pohtiminen voisi-kin olla perusteltua.

2.1.4 Syyteoikeus

Tekijän vastuuseen saattamiseen vaikuttaa tutkielmassa aiemmin esitetyn lisäksi myös se, että identiteettivarkaus on asianomistajarikos.¹⁴⁹ Identiteettivarkauden syyteoikeudesta säädetään rikoslain 38 luvun 10 §:n 4 momentissa. Syyttäjä saa nostaa identiteettivarkaudesta syytteen

---

¹⁴⁴ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 140–141. Identiteettivarkauksissa pääpaino tuntuukin olevan rikosten ennaltaeh-käisyssä lisäämällä potentiaalisten uhrien tietoisuutta esim. keinoista välttää uhriksi joutuminen. Tässä suuri mer-kitys on mm. median uutisoinneilla ja muiden yksityisen sektorin toimijoiden, kuten vakuutusyhtiöiden tiedotuk-sella.

¹⁴⁵ Hahto 2004a, s. 141. Haittojen minimointiin liittyvä tavoite kustannusten kohdentamisesta ja jakamisesta voi merkitä myös kustannusten siirtämistä mahdollisille uhreille. Esim. identiteettivarkauksessa kyse voi olla potenti-aalisten uhrien kannustamisesta rikoksia ehkäisevien suojalaitteiden hankkimiseen.

¹⁴⁶ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 142–143.

¹⁴⁷ HE 232/2014 vp., s. 38.

¹⁴⁸ Pienenhö kiinnijäämisriski johtuu rajallisten esitutkintakeinojen ohella siitä, että suuri osa identiteettivarkauk-sista jää piilorikollisuudeksi, josta uhri ei tee rikosilmoitusta lainkaan. Vuonna 2020 tehdyn tutkimuksen mukaan vain 10 % identiteettivarkauden uhreista kääntyi poliisin puoleen, ks. MySafety:n tutkimus vuodelta 2020: <https://www.mysafety.fi/tietoa-nettirikollisuudesta/identiteettivarkaus/tutkittua-tietoa> (viitattu 15.2.2021). Erityi-sesti tietoverkoissa tapahtuviin identiteettivarkauksiin liittyy usein myös kansainvälisiä kytkentöjä, jolloin rikok-sen selvittämisestä aiheutuvat kustannukset voivat prosessiekonomisesta näkökulmasta muodostua kohtuuttoman suuriksi ja esitutkinta lopetetaan esim. esitutkintalain (ETL, 805/2011) 3 luvun 10 §:n perusteella. Ks. lisää esim. Kangasniemi 2012, s. 219–220.

¹⁴⁹ Asianomistajarikoksiksi säädetään pääsääntöisesti sellaiset teot, joihin ei liittyä vahvaa julkista intressiä ja jotka kohdistuvat vain yksityiseen intressiin. Yleisesti tällaisina rikoksina pidetään identiteettivarkauden ohella esim. vähäisiä omaisuusrikoksia, kunnianloukkausta (RL 24 luvun 9 §) ja yksityiselämää koskevan tiedon levittämistä (RL 24 luvun 8 §). Ks. lisää Vuorenperä 2014, s. 70, sekä Anttila 1977, s. 212.

vain uhriksi joutuneen ilmoittaessa vaativansa syytteen nostamista.¹⁵⁰ Asianomistajarikoksissa asianomistajan syyttäjälle esittämä syyttämispyyntö on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL, 689/1997) 1 luvun 2 §:n mukainen edellytys syyttäjän syyteoikeuden käyttämiselle.¹⁵¹

Rikosprosessiuudistuksen myötä lähtökohtana on, että virallisen syyttäjän syyteoikeus on ensisijainen asianomistajan syyteoikeuden ollessa toissijainen.¹⁵² Sillä, että rikoslaissa säännellyt rikokset ovat jaettavissa virallisen syytteen alaisiin ja asianomistajarikoksiin ei ole vaikutusta tähän pääsääntöön, vaan asianomistajan syyteoikeus on toissijainen myös silloin, kun kyse on asianomistajarikoksesta.¹⁵³ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että asianomistajarikoksen uhri voi nostaa syytteen asiassa vasta tehtyään syyttäjälle tai poliisille asiassa syyttämispynnön ja syyttäjän päätettyä jättää syytteen nostamatta tai poliisin tehtyä päätöksen esitutinnan toimittamatta jättämisestä.¹⁵⁴

Identiteettivarkaus on sillä tavoin ”puhdas” asianomistajarikos, että muissa vastaavan kaltaisissa rikossäännöksissä on maininta, jonka mukaan syyttäjä voi myös omasta aloitteestaan nostaa syytteen. Syyttäjä voi nostaa syytteen asianomistajasta riippumatta, mikäli erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista ja asian käsittelyä tuomioistuimessa. Identiteettivarkaus-säännös tai sen syyteoikeussäännös (RL 38 luvun 10 §:n 4 mom.) eivät sisällä vastaavaa lisäystä.¹⁵⁵ On kuitenkin olemassa kaksi poikkeusta, joissa syyttäjä voi nostaa syytteen identiteettivarkaudesta myös ilman asianomistajan syyttämispyyntöä.

---

¹⁵⁰ Tämäkin on tosin aiheuttanut sekaannusta niin syyttäjien kuin tuomioistuintenkin keskuudessa, kuten Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu R 18/545 osoittaa. Ratkaisussa syyte oli ensinäkään nostettu ilman asianomistajan syyttämispyyntöä ja toisekseen käräjäoikeus tuomitsi vastaajan identiteettivarkaudesta syyttämispynnön puuttumisesta huolimatta.

¹⁵¹ Ks. myös Vuorenää 2014, s. 68. Myöskään asianomistajarikoksen esitutkintaa ei voida lähtökohtaisesti toimittaa ilman, että uhri on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikosentekijälle rangaistusta (ETL 3 luvun 4 §). Ks. lisää Vuorenää 2014, s. 70 ja s. 74, sekä Vuorenää 2007, s. 140.

¹⁵² Ks. HE 82/1995 vp., s. 19–20.

¹⁵³ Ks. Rautio 1997, s. 422, sekä Virolainen 1998, s. 442.

¹⁵⁴ Ks. lisää esim. Vuorenää 2014, s. 42 ja s. 74. Rikosilmoituksen yhteydessä tehtävästä syyttämispynnöstä tulee ilmetä selvästi, että uhri vaatii epäillyn asettamista syytteeseen. Tähän liittyvistä ongelmista ks. Vuorenää 2014, s. 74, sekä Viljanen 1995, s. 33. Ks. myös Turun HO:n ratkaisu R 19/225, jossa syyttäjä oli päättänyt jättää syytteen nostamatta identiteettivarkaudesta ja asianomistaja nosti syytteen itse. Varsinais-Suomen käräjäoikeus tuomitsi tekijän identiteettivarkaudesta, eikä Turun HO muuttanut KäO:n ratkaisua.

¹⁵⁵ Ks. lisää esim. Ahonen 2016, s. 224.

ROL 1 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan tapauksissa, joissa useita henkilöitä epäillään osallisuudesta samaan rikokseen, syyttäjä voi nostaa syytteen kaikkia epäiltyjä vastaan siitä huolimatta, ettei asianomistajan syyttämispyyntö koskisi jokaista rikoksesta epäiltyä.¹⁵⁶ Säännös on perusteltu jo sen vuoksi, ettei asianomistajan tarvitse syyttämispyyntössään nimetä ketään rikoksesta epäiltyä.¹⁵⁷ Lisäksi säännös on varsinkin identiteettivarkauden kannalta otollinen, sillä hovioikeuksilta kerätyn tuomiomateriaalin perusteella on havaittavissa, että identiteettivarkauksiin liittyy monesti useampi tekijä, minkä lisäksi hovioikeuksien ratkaisut osoittivat, että useimmiten identiteettivarkauden uhrilla ei ollut aavistustakaan tekijän henkilöllisyydestä. Samaisen säännöksen 2 momentissa säädetään puolestaan syyttäjän harkinnanvaraisesta syyteoikeudesta tapauksissa, joissa uhrin huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja on tehnyt asianomistajarikosten piiriin lukeutuvan rikoksen vajaanvaltaista uhria vastaan.¹⁵⁸

Tutkielmaa varten kerätystä hovioikeuksien tuomiomateriaalista ilmeni, että identiteettivarkaus on usein osa laajempaa ja vakavampaa tekokokonaisuutta, joka pitää sisällään myös virallisen syytteen alaisia rikoksia, kuten petoksia. Rikosoikeuskomitea ehdotti vuonna 1976, että uhrin tahtoa tulisi pyrkiä kunnioittamaan aiempaa paremmin tapauksissa, joissa sama teko pitää sisällään sekä asianomistajarikoksen että virallisen syytteen alaisen rikoksen.¹⁵⁹ Tällaisissa rikosten yhtymistapauksissa syytteen nostaminen virallisen syytteen alaisesta teosta ei saisi rikosoikeuskomitean mukaan oikeuttaa syytteen nostamista myös samaan kokonaisuuteen kuuluvasta asianomistajarikoksesta. Tätä kantaa perusteltiin sillä, että syyttäjä voi useimmiten nostaa syytteen myös asianomistajarikoksesta erityisen painavan yleisen edun niin vaatiessa.¹⁶⁰

Nykyään yleinen kanta onkin, että asianomistajarikoksen ja virallisen syytteen alaisen rikoksen yhtymistapauksissa syyttäjä ei voi nostaa syytettä asianomistajarikoksesta ilman uhrin tekemää syyttämispyyntöä.¹⁶¹ Eriävän mielipiteen asiaan on esittänyt Virolainen, joka on katsonut, että syyttäjää velvoittavan syytepakkoperiaatteen vuoksi syyttäjä on oikeutettu ja velvollinenkin nostamaan syytteen kaikista tekokokonaisuuteen kuuluvista teoista. Tähän velvollisuuteen ei

---

¹⁵⁶ Syyttäjä voi kuitenkin syyteharkinnassaan kiinnittää huomiota uhrin toiveisiin ja syihin, joiden vuoksi uhri ei halua kaikkia epäiltyjä syytettäviksi. Syyttäjän ei ole ROL 1 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan pakko nostaa syytettä kaikkia epäiltyjä vastaan. Ks. HE 82/1995 vp., s. 36. Ks. myös Vuorenää 2014, s. 81.

¹⁵⁷ HE 82/1995 vp., s. 35. Ks. myös Vuorenää 2014, s. 80.

¹⁵⁸ Ks. Vuorenää 2014, s. 83. Ks. myös Virolainen 1998, s. 440.

¹⁵⁹ Ks. KM 1976:72, s. 132. Ks. myös Vuorenää 2014, s. 83.

¹⁶⁰ Identiteettivarkauden ”puhdas” asianomistajarikosluonne ei mahdollista syytteen nostamista edes yleisen edun nimissä.

¹⁶¹ Ks. esim. Viljanen 1992, s. 121, Jokela 2008, s. 217, sekä Vuorenää 2014, s. 83.

vaikuta se, onko osa kokonaisuuden rikoksista asianomistajarikoksia ja onko uhri esittänyt syyttämispyyntöä vai ei.¹⁶² Hovioikeuksilta kerätyistä tuomioista ilmeni, että kanta asian suhteen ei ole tuomioistuimissakaan täysin yhtenäinen.¹⁶³

2.2 Identiteettivarkaus ja suojattava oikeushyvä

Rikosoikeuden ytimessä on oikeushyvien suojelun periaate. Rikosoikeudellisen järjestelmän käyttö ja olemassaolon oikeutus perustuu tärkeinä pidettävien arvojen, intressien ja etujen suojaamiseen oikeudettomilta loukkauksilta ja vaarantamisilta.¹⁶⁴ Nämä arvot, intressit ja edut ovat nimeltään oikeushyviä, suojeluobjekteja tai suojeluintressejä.¹⁶⁵ Oikeushyvien suojelun periaate rajaa rikosoikeudellisen järjestelmän käyttöä, sillä lainsäätäjän velvollisuus on perustella kriminalisoinnin tarve oikeushyvien avulla.¹⁶⁶ Vakiintuneesti on katsottu, että rikosoikeutta voidaan oikeutetusti käyttää ainoastaan yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjen oikeushyvien suojaamiseksi. Sen sijaan, mikäli kriminalisointi ei suojaa tärkeänä pidettävää ja yleisesti hyväksyttyä suojeluobjektia, kriminalisoinnista tulee luopua.¹⁶⁷

Oikeushyvien suojelun periaatteella ja siihen liittyvällä oikeushyväopilla on olennainen merkitys myös asianomistajan määritelmän kannalta, erityisesti kun sovelletaan aineellisoikeudellisia asianomistajamääritelmiä. Määritettäessä sitä, kuka on asianomistaja aineellisoikeudellisen määritelmän avulla, otetaan lähtökohdaksi sen selvittäminen, ketä on välittömästi loukattu tai vaarannettu rikoksella.¹⁶⁸ Asianomistajan määrittäminen on tällöin kaksiosainen prosessi, jossa on ensin selvitettävä, mitä oikeushyvää rikoksella on loukattu. Tämän jälkeen tulee selvittää, kuka on kyseisen oikeushyvän haltija.¹⁶⁹ Identiteettivarkauden asianomistajan määrittämistä aineellisoikeudellisen määritelmän avulla voidaan pitää osin haasteellisena, sillä identiteettivarkaussäännöksellä suojattava oikeushyvä itsessään on vaikeasti määriteltävissä.

---

¹⁶² Virolainen 1998, s. 439.

¹⁶³ Ks. esim. Turun HO:n ratkaisut R 19/1467 ja R 19/478, joissa tuomioistuin oli ottanut asian ratkaistavakseen muun tekokokonaisuuden yhteydessä kiinnittämättä lainkaan huomiota siihen, etteivät kaikki identiteettivarkausien asianomistajat olleet esittäneet asiassa syyttämispyyntöä tai muitakaan vaatimuksia.

¹⁶⁴ Melander 2008 s. 329–331, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87 ja s. 91–92.

¹⁶⁵ Nämä kolme termiä ovat toistensa synonyymeja. Ks. esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87–88.

¹⁶⁶ Ks. lisää esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87–93.

¹⁶⁷ Honkasalo 1965, s. 139–141, Anttila et al. 1974, s. 52–55, Lappi-Seppälä 1994, s. 32–33, Nuutila 1997, s. 40, Nuotio 1998, s. 151 ja s. 153, Tolvanen 1999, s. 179–181, Melander 2008, s. 329–331, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87–88 ja s. 91–92.

¹⁶⁸ Ks. Vuorenpää 2014, s. 15.

¹⁶⁹ Ks. Jokela 1990, s. 614 sekä Jokela 2008, s. 67–68. Ks. myös Vuorenpää 2014, s. 12–15.

Muita mahdollisia tapoja asianomistajan määrittelemiseksi on ensinäkin prosessuaalinen määritelmä, jossa asianomistajana pidetään sitä, jolla on rikoksen johdosta oikeus vaatia tekijälle rangaistusta. Toiseksi asianomistajan hahmottamiseen voidaan pyrkiä niin kutsuttujen sekamääritelmien avulla. Sekamääritelmät ovat viime aikoina nostaneet kannatustaan, sillä on katsottu, ettei aineellisoikeudellisilla tai prosessuaalisilla määritelmillä voida määrittää asianomistajia käytännössä riittäväällä tavalla. Sekamääritelmien mukaan asianomistajana tulee ensisijaisesti pitää rikoksella välittömästi loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltijaa. Sekamääritelmien mukaan epäselvissä määrittelytilanteissa tulisi huomioida myös tarkoituksenmukaisuus ja oikeudenmukaisuus.¹⁷⁰

Oikeushyvien suojelun periaate edellyttää, että rikosoikeudellisella järjestelmällä suojattavat oikeushyvät on määritelty. Tyhjentävän luettelon laatiminen lienee mahdotonta, mutta määrittelyn apuna on pidetty perusoikeusjärjestelmää. Kriminalisointien näkökulmasta on oleellista, että rikosoikeus on liitettävissä perusoikeuksiin.¹⁷¹ Oikeushyvien lyhyt käsittely tutkielman osana on tarpeen ensinäkin sen määrittelemiseksi, minkälaista oikeushyvää identiteettivarkaussäännös suojaa, eli toisin sanoen, mihin säännöksen oikeutus perustuu. Säännöksellä suojattavan oikeushyvän määrittäminen ja hahmottaminen on keskeistä säännöksen ymmärtämisen kannalta. Toiseksi säännöksen oikeushyvän määrittelyllä on merkitystä myös edellä esitetysti asianomistajan määrittämisessä sekä myöhemmin tutkielmassa käsiteltävien myötävaikutus-tyyppien soveltumisessa identiteettivarkauteen.

Identiteettivarkaussäännöksellä suojattavan oikeushyvän määrittelemisen on kuitenkin ongelmallista. Ensinäkin oikeustieteilijät ovat keskenään varsin erimielisiä siitä, tuleeko rikoslailla suojattavan oikeushyvän olla palautettavissa perusoikeuksiin. Matti Tolvanen on esimerkiksi katsonut, että oikeushyvän tulee aina olla palautettavissa perusoikeuksiin, sillä tällöin oikeushyvät ovat ensisijaisesti perustuslailla suojattavia perusoikeuksia.¹⁷² Tolvasen näkemys ei kuitenkaan ole välttämättä kovinkaan kestävä yhteiskunnan ja sen arvojen muuttuessa. Sen sijaan, jos rikoslailla suojattava suojeluobjekti sisältyy perustuslakiin tai ihmisoikeussopimukseen, voi-

---

¹⁷⁰ Vuorenperä 2014, s. 12–16.

¹⁷¹ Rikosoikeuden liittäminen perusoikeuksiin ilmentää perusoikeussääntelyn aineellistumista ja perusoikeuksien merkityksen voimistumista. Ilmiö on seurausta Suomen liittymisestä Euroopan ihmisoikeussopimukseen (SopS 18–19/1990, jäljempänä EIS) sekä vuonna 1995 tehdystä perusoikeusuudistuksesta (969/1995) ja vuonna 2000 voimaan tulleesta perustuslaista (731/1999) ja siinä on kyse rikosoikeuden valtiosääntöistymisestä tai perusoikeudellistumisesta. Ks. esim. Viljanen 2001, s. 1–12 ja 305–316, sekä Melander 2008, s. 16–27.

¹⁷² Tolvanen 1999, s. 182. Myös Nuutila vaikuttaisi olevan samalla kannalla Tolvasen kanssa todetessaan, että ainoastaan perusoikeuksiin palautuva oikeushyvän käsite on kriminaalipoliittisesti kestävä, ks. Nuutila 1997, s. 41.

daan tätä pitää merkinä siitä, että kyse on yhteiskunnallisesti merkityksellisestä ja hyväksyttävästä arvosta tai intressistä. Perus- ja ihmisoikeuksia voidaankin yleisesti pitää hyväksyttävänä suojelun kohteina.¹⁷³

Identiteettivarkaussäännös on erityisesti perinteisen oikeushyväajattelun näkökulmasta haasteellinen säännös. Identiteettivarkauden sääntelyä valmistellutta hallituksen esitystä edeltäneen Sisäministeriön henkilöllisyyden luomista koskevan hankkeen (Identiteettiohjelma 2010) työryhmän loppuraportin mukaan identiteettivarkaudella loukataan uhriksi joutuneen tiedollista itsemääräämisoikeutta, eli vapautta päättää esimerkiksi omista tunnistetiedoistaan ja hallita niiden käyttöä.¹⁷⁴ Tiedollisen itsemääräämisoikeuden käsite juontaa hallituksen esityksen mukaan juurensa perustuslain 10 §:n yksityisyyden suojasta ja kuuluu siten perustuslailla turvatuun yksityiselämän suojan piiriin.¹⁷⁵ Identiteettivarkaussäännöksellä suojattava oikeushyvä on hallituksen esityksen mukaan siten uhrin tiedollinen itsemääräämisoikeus.¹⁷⁶ Perinteinen perusoikeuksiin pohjautuva oikeushyväajattelu ei kuitenkaan suoraan tunnista tällaisen oikeushyvän olemassa oloa.¹⁷⁷

Identiteettivarkaussäännöksellä hallituksen esityksen mukaan suojattava oikeushyvä ei sellaisenaan kuulu suoraan perinteisten oikeushyvien joukkoon, ja edellä esitetyllä niin kutsutulla nykyaikaisemmalla määritelmällä tiedollinen itsemääräämisoikeus oikeushyvänä tulee johtaa melko kaukaa perustuslain yksityiselämän suojasta (PL 10 §).¹⁷⁸ Lisäksi säännöksellä suojattavaksi valittu yksityisyyden suojaan pohjautuva tiedollinen itsemääräämisoikeus on kritisoitavissa jo identiteettivarkaussäännöksen ja sen säätämistä edellyttäneen tietosuojadirektiivin

---

¹⁷³ Nuotio 1998, s. 151, Viljanen 2001, s. 333–334, Melander 2008, s. 347–351, s. 359 ja s. 361, sekä Frände 2012, s. 20–21.

¹⁷⁴ Identiteettiohjelma 2010, s. 97. Ks. myös HE 232/2014 vp., s. 38 ja s. 41.

¹⁷⁵ HE 232/2014 vp., s. 38 ja s. 41. Ks. myös Identiteettiohjelma 2010, s. 97. Sitä, mitä tarkoitetaan identiteetin loukkaamattomuudella ja mistä tällainen oikeus juontaa juurensa, ei hallituksen esityksessä selvennetä. Myöskään perusteluja sille, miksi identiteettivarkaussäännöksellä suojattava oikeushyvä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin, ei hallituksen esityksestä löydy. Hallituksen esityksessä tyydytään vain toteamaan, että oikeus henkilökohtaiseen identiteettiin liittyy perustuslaissa turvatuun yksityiselämän suojan piiriin.

¹⁷⁶ HE 232/2014 vp., s. 38 ja s. 41.

¹⁷⁷ Hallituksen esityksessä ei ole juurikaan perusteltu sitä, mitä oikeushyvää identiteettivarkaussäännöksellä on tarkoitus suojata. Hallituksen esityksen kirjoitusasusta paistaa poliittinen paine saada tietoverkkorikosdirektiivin asettamat vaatimukset täytettyä. Ks. HE 232/2014 vp., s. 38 ja s. 41.

¹⁷⁸ Identiteettiohjelma 2010, s. 97–98. Ks. myös Ahonen 2016, s. 213.

sanavalintojen perusteella. Ensinäkin ”varkaudella” sanana on perinteisesti vahva mielleyhtymä omaisuuteen ja sen ottamiseen luvatta.¹⁷⁹ Samoin esimerkiksi tieto voidaan mieltää omaisuudeksi. Muun muassa yrityksen liikesalaisuudet voivat olla tietoa, joka puolestaan on yrityksen omaisuutta ja jolla on usein myös varallisuusarvoa.¹⁸⁰

Identiteettivarkaussäännös luo mielleyhtymän omaisuuden suojasta (PL 15 §) myös säännöstä edellyttäneen tietoverkkorikosdirektiivin perusteella, jossa puhutaan esimerkiksi vahingon aiheuttamisesta henkilöllisyyden oikealle *omistajalle*.¹⁸¹ Myös identiteettivarkaussäännöksen tunnusmerkistöekijöistä löytyvä taloudellisen vahingon vaatimus saattaisi puoltaa identiteettitietojen omaisuuden kaltaista luonnetta, sillä pohjimmiltaan tältä osinhan on kyse juuri omaisuuden suojasta.¹⁸² Lainkonkurrenssikysymykset ja tietoverkkorikosdirektiivin implementoinista syntynyt poliittinen paine lienevät saaneen lainsäätäjän valitsemaan PL 10 §:n yksityiselämän suojan säännöksellä suojattavaksi oikeushyväksi.

Mikäli oikeushyväksi olisi valittu esimerkiksi omaisuuden suoja, olisi riskinä ollut sisällöltään mahdollisesti täysin tyhjä ja lainkonkurrenssin vuoksi käyttämättä jäävä säännös. Toisella puolella vaakakupissa painoi puolestaan paine saada tietoverkkorikosdirektiivin vaatimuksen täytävä säännös ajallaan säädetyksi. Identiteettivarkaussäännös voikin olla lainsäätäjän kompromissi, jonka onnistuneisuutta ja tärkeyttä pyritään perustelemaan uhrin aseman paranemisella. Perustellusti voidaankin pohtia, eikö identiteettitieto voisi olla omaisuutta ja siten identiteettivarkaussäännöksellä suojattava oikeushyvä yksityisyyden suojan sijasta paremminkin omaisuuden suoja (PL 15 §).

Identiteettivarkaudella loukattavaa tai vaarannettavaa oikeushyvää pohti jo ennen säännöksen voimaantuloa myös Tea Kangasniemi petoksen yhteydessä. Kangasniemi nosti esiin oikeushyviin liittyvän ongelman, jossa petoksella suojattava oikeushyvä oli varallisuus, kun taas identiteettivarkaudella loukattiin hänen mukaansa uhrin yksityisyyttä. Hän huomautti, ettei asian-

---

¹⁷⁹ Esim. RL 28 luvun 1 §:n säännös varkaudesta irtaimen omaisuuden luvatta ottamisena.

¹⁸⁰ Näin esim. liikesalaisuuslaki (595/2018) 2 §.

¹⁸¹ HE 232/2014 vp., s. 25.

¹⁸² Ks. HE 232/2014 vp., s. 36. Esimerkiksi petoksen kriminalisoiva säännös pitää sisällään yksilölle asetetun käyttäytymisnormin, eli erehdyttämiskiellon. Kielto erehdyttää toisia löytyy myös identiteettivarkaussäännöksestä. Molemmissa säännöksissä erehdyttämiskiello rajoittaa yksilön toimintavapautta ja pyrkii siten suojaamaan *varallisuutta* (PL 15 §). Ks. lisää esim. Tapani 2004, s. 7.

omistajan asema voi muodostua tällä tavoin ”väärän” oikeushyvän kautta. Kangasniemi kuitenkin totesi lisäksi, että identiteettivarkaus vaarantaa myös identiteettitietojen haltijan omaisuuden suojaa.¹⁸³

Olipa identiteettivarkaussäännöksellä suojattavana oikeushyvänä pidettävä sitten yksityiselämän suojan sanotusti pohjautuvaa uutta tiedollisen itsemääräämisoikeuden oikeushyvää tai jotakin muuta mahdollisesti paremmin soveltuvaa oikeushyvää, jää oikeushyväkeskustelu tässä tutkielmassa valitettavan lyhyeksi. Aiheesta voisi kirjoittaa väitöskirjan, mutta tämän tutkielman osalta pidempi keskustelu ei kuitenkaan ole mahdollinen eikä tarpeellinen. Edellä esitetyn perusteella lukijan on mahdollista saada käsitys siitä, mitä identiteettivarkaussäännös kaikkineen pitää ilmiönä sisällään. Lukija ymmärtäneekin myös säännökseen liittyvän monitasoisen pulmallisuuden.

Tutkielmassa päädytään hyväksymään identiteettivarkaussäännöksen tarpeellisuus ja oikeutus sekä säännöksellä suojattava oikeushyvä ja yksityinen intressi muutamalla lisähuomautuksella. Tutkielmassa katsotaan, että todellisuudessa säännös suojaakin myös uhrin omaisuutta, vaikka itse identiteettitietoja ei omaisuudeksi mielletäisiäkään. Tätä perustellaan sillä, että yksinomaan identiteettitiedon oikeudetonta käyttöä ei olla säädetty rangaistavaksi, vaan teosta tulee aiheutua myös vähäistä suurempaa haittaa tai taloudellista vahinkoa.¹⁸⁴ Edellä sanotulla ei kuitenkaan ole tutkielman teeman kannalta varsinaista käytännön merkitystä.

Identiteettivarkaussäännöksellä suojataan siis sen henkilön identiteetin loukkaamattomuutta, jonka identiteettitietojen avulla toista henkilöä on erehdytetty esimerkiksi petosrikoksen yhteydessä. Aiempi sääntely suojasi vain sitä, joka oli toisen identiteettitietojen avulla joutunut erehdytetyksi esimerkiksi petosrikoksen yhteydessä. Tällöin sääntelyn suojeluobjekti oli vain erehdytetyn henkilön omaisuuden suoja, mutta toinen teon yhteydessä oikeuksiensa loukkauksen kohteeksi joutunut henkilö saattoi jäädä vaille huomiota. Identiteettivarkaussäännöksen myötä tekijä voidaankin tuomita siis sekä petoksesta, että identiteettivarkauksesta ja näin molempien rikosten uhrin saavat oikeudellista suojaa.¹⁸⁵

---

¹⁸³ Ks. Kangasniemi 2012, s. 231.

¹⁸⁴ Identiteettivarkaudella suojattava oikeushyvä, eli yksityisyyden suojasta juontuva identiteetin loukkaamattomuus on toisaalta ymmärrettävä ja perusteltu valinta, mutta samanaikaisesti se tuntuu hieman keinotekoiselta.

¹⁸⁵ HE 232/2014 vp., s. 26. Petoksen lisäksi identiteettivarkaus voi hallituksen esityksen mukaan tapahtua myös esim. datavahingon (RL 35 luvun 3 a §) yhteydessä.

2.3 Identiteettivarkaus oikeuskäytännössä

Syvälleikäyvän ja ilmiöön perehtyneen tutkielman kannalta on olennaista ymmärtää, miltä identiteettivarkaus näyttää arkisessa elämässä. Mitä ovat identiteettivarkauden tyypillisimmät tekemuodot? Kuka on identiteettivarkauden tekijä ja kuka on uhri? Yleisimpien tekemuotojen kartoittamisella on merkitystä myös pohdittaessa jäljempänä sitä, voiko identiteettivarkauden uhri toimia rikokseen myötävaikuttavasti. Näihin kysymyksiin ja tavoitteisiin vastaamiseksi tutkielman aineistoksi kerättiin ratkaisuja hovioikeuksilta.

Kuten tutkielmassa on jo aiemmin tuotu ilmi, identiteettivarkauksia ilmoitetaan poliisille vuosittain useita tuhansia ja tuomioistuinten ratkaistavaksi niitä päätyy satoja.¹⁸⁶ Suurin osa tapauksista ratkaistaan kärjäoikeustasolla ja tästä edelleen pienempi prosentti hovioikeuksissa. Korkeimpaan oikeuteen suoraan identiteettivarkauden rikosnimikkeellä ei ollut vielä tutkielmaa tehtäessä edennyt yhtäkään tapausta.¹⁸⁷ Hovioikeuksilta tutkielmaa varten kerätyistä 43 ratkaisusta vain muutamassa hovioikeus oli arvioinut identiteettivarkauteen liittyviä seikkoja perusteellisemmin. Ratkaisuista kävikin selvästi ilmi, että identiteettivarkaus on useimmiten niin kutsuttu oheisrikos, joka ratkaistaan jo kärjäoikeustasolla. Pääsääntöisesti kukaan prosessin osapuolista ei kokenut tarpeelliseksi valittaa identiteettivarkauden osalta hovioikeuteen, korkeimmasta oikeudesta puhumattakaan.¹⁸⁸

Hovioikeuksien 43 ratkaisussa oli syyksiluettu yhteensä 117 identiteettivarkautta.¹⁸⁹ Yleisimpänä rikosnimikkeenä identiteettivarkauden yhteydessä oli petos (RL 36 luvun 1 §) tai sen yritys (RL 36 luvun 1 § 3 mom.)¹⁹⁰. Eri asteisten petosten esiintyminen identiteettivarkauden yhteydessä on varsin ymmärrettävää, sillä identiteettivarkaussäännöksessä itsessään edellytetään

---

¹⁸⁶ Ks. Tilastokeskus 2020: http://tilastokeskus.fi/til/rpk/2019/04/rpk_2019_04_2020-01-17_tie_001_fi.html (viitattu 14.10.2020). Lähitulevaisuudessa identiteettivarkauksien voitaneen olettaa yleistyvän entisestään, sillä esim. vuosina 2020–2021 maailmaa vaivannut Covid-19 pandemia lisäsi identiteettivarkauksien määrää jo vuoden 2020 ensimmäisen puoliskon aikana runsaasti, ks. esim. Yle 2020a, saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11338445> (viitattu 5.10.2020).

¹⁸⁷ Nykyisen lainsäädännön valossa identiteettivarkauksiksi luettavia tapauksia on kuitenkin ollut KKO:n ratkaistavana ennen identiteettivarkaussäännöksen voimaan tuloa, ks. esim. KKO 2006:81, KKO 2016:73 ja KKO 2018:71.

¹⁸⁸ Oikeusministeriöltä saatujen tietojen mukaan identiteettivarkaudesta päär rikoksena kärjäoikeudessa tuomittuja henkilöitä oli vuosina 2017–2018 vain kymmenen. Identiteettivarkauksien jäämisestä kärjäoikeustasolla ratkaistavaksi voitaneen päätellä, että kyseessä on pääsääntöisesti niin uhrin kuin tekijänkin mielestä vähäinen rikos. Yksioikoisena ja selkeänä rikostyyppinä identiteettivarkautta ei kuitenkaan voitane pitää, kuten myöhemmin tässä jaksossa on esitetty.

¹⁸⁹ Syyttäjä tai asianomistaja oli vaatinut rangaistusta yhteensä 172 identiteettivarkaudesta.

¹⁹⁰ Hovioikeuksien 43 ratkaisussa oli mukana yhteensä 117 syyksiluettua identiteettivarkautta, kun petoksia (RL 36 luvun 1 §) oli vastaavasti 441.

kolmannen erehdyttämistä. Tällainen erehdyttäminen täyttää useimmiten myös petoksen tunnusmerkistön.¹⁹¹ Muita identiteettivarkauden yhteydessä yleisesti esiintyneitä rikosnimikkeitä oli esimerkiksi varkaus (RL 28 luvun 1 §)¹⁹², väärennys (RL 33 luvun 1 §)¹⁹³ ja kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta (RL 23 luvun 10 §)¹⁹⁴.

Kuten edellä esitetyistä rikosnimikkeistäkin on jo ehkä pääteltävissä, jokainen identiteettivarkaudesta syytetty oli luonnollinen henkilö.¹⁹⁵ Identiteettivarkauden yleisin toteutustapa hovioikeusratkaisujen perusteella oli se, että tekijä oli esimerkiksi uhrin ajokortin tai passin varastettuaan, tai muulla tavoin haltuunsa saatuaan, käyttänyt uhrin henkilötietoja osamaksu- tai luotokauppasopimusten tekemiseen Internetissä tai erilaisten kulutusluottojen ottamiseen uhrin henkilötiedoilla.¹⁹⁶

Identiteettivarkauden ja petoksen yhdistelmällä tekijöiden saama hyöty liikkui muutamien satojen ja useiden tuhansien eurojen välillä. Joissakin tapauksissa tekijä tai tekijät olivat onnistuneet esimerkiksi ottamaan kulutusluottoja useista eri pankeista ja useiden tuhansien eurojen edestä ennen kuin uhri ehti reagoida asiaan. Muita identiteettivarkauden tekemuotoja oli muun muassa toisen henkilön nimissä ja kuvilla sosiaaliseen mediaan luodut valeprofiilit. Valeprofileilla ei sinänsä ollut taloudellista motiivia, vaan ne oli tehty ennemminkin kiusaamis- tai kostotarkoituksessa.¹⁹⁷

Hovioikeuden ratkaisuissa ei arvioitu tutkielman kohteena olevaa uhrin myötävaikutusta. Tuomioista ei ilmennyt suoraan myöskään se, oliko uhri saattanut myötävaikuttaa rikoksen kohteeksi joutumiseensa tai teon seurauksiin esimerkiksi toimimalla huolimattomasti.

Poikkeuksena edellä esitetystä voidaan kuitenkin mainita ensinäkin Turun hovioikeuden ratkaisu R 19/274, jossa sosiaaliseen mediaan luotujen valeprofiilien avulla uhrin oli suostuteltu luovuttamaan tekijälle verkkopankkitunnuksensa. Tämän jälkeen tekijä oli ottanut uhrin verkkopankkitunnusten avulla useita tuhansien eurojen kulutusluottoja sekä tehnyt lähes 6.000,00 euron edestä erilaisia ostoksia Internetissä. Ratkaisussa uhrin omaa toimintaa ei arvioitu, mutta

---

¹⁹¹ Tämä oli huomioitu myös hallituksen esityksessä identiteettivarkaussäännöstä valmisteltaessa, ks. HE 232/2014 vp., s. 26.

¹⁹² Varkauksia (RL 28 luvun 1 §) syyksiluettiin hovioikeuden 43 ratkaisussa 63 kappaletta.

¹⁹³ Väärennyksiä (RL 33 luvun 1 §) syyksiluettiin yhteensä 44 kappaletta.

¹⁹⁴ Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta (RL 23 luvun 10 §) syyksiluettiin 44 kertaa.

¹⁹⁵ Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä oikeushenkilö ei oikeastaan voi syyllistyä identiteettivarkauteen. Oikeushenkilön taustalla toimii aina vähintäänkin yksi luonnollinen henkilö.

¹⁹⁶ Puhtaasti tietoverkoissa tapahtuvia ja luonteeltaan kansainvälisiä identiteettivarkauksia ei ollut ratkaisujen joukossa lainkaan. Tämä kieli siitä, että tällaiset jutut päätetään tai keskeytetään jo esitutkintavaiheessa.

¹⁹⁷ Ks. esim. Turun HO:n ratkaisut R 18/1666 ja R 18/1748.

menettelyä voitaisiin mahdollisesti pitää myötävaikuttavana KKO:n ratkaisukäytännön valossa lakiin ja pankkialan yleisiin ehtoihin perustuen. Lain mukaan muun muassa verkkopankkitunnuksia tai muuta tunnistusvälinettä ei saa missään tilanteessa luovuttaa kolmansille.¹⁹⁸

Toinen ratkaisu, jossa uhrin myötävaikutukselle olisi voitu antaa merkitystä oli Helsingin hovioikeuden ratkaisu R 17/1909. Helsingin kärjäoikeus katsoi tekijän syyllistyneen identiteettivarkauteen tämän käytettyä oikeudetta silloisen seurustelukumppaninsa verkkopankkitunnuksia hakiessaan pankilta uhrin nimissä luottoja. Uhri oli aiemmassa oikeudenkäynnissä velvoitettu maksamaan nimiinsä myönnetty luotot takaisin pankille perustuen uhrin omaan huolimattomuuteen pankkitunnusten säilyttämisen osalta (maksupalvelulaki 62 § ja 76 §).¹⁹⁹

Myös uhrin olivat pääsääntöisesti luonnollisia henkilöitä.²⁰⁰ Heille identiteettivarkauksista aiheutui usein ensinäkkin asian selvittelyyn liittyviä kustannuksia, kuten useita yhteydenottoja laskuja lähettäviin tahoihin. Toinen yleinen kulukohde liittyi rikoksentekijän toiminnan keskeyttämiseen esimerkiksi omaehtoisen luottokiellon asettamisesta aiheutuvien kulujen kautta. Tällaiset kulut ovat identiteettivarkaussäännöksessä tarkoitettua uhrille aiheutuvaa taloudellista vahinkoa tai vähäistä suurempaa haittaa, jota voidaan vahingonkorvauslain (VahL, 412/1974) 5 luvun säännösten mukaan vaatia tekijän korvattavaksi.²⁰¹ Mainittakoon lisäksi kiinnostavana seikkana se, että useissa tapauksissa rikoksentekijä oli muuttanut uhrin osoitetiedot siten, että identiteettivarkaus paljastui uhrilleen vasta pidemmän ajan kuluttua ja tekijä oli saanut sillä välin puuhailla rauhassa uhrin tietämättä.²⁰²

Taloudellisten vahinkojen lisäksi uhreille aiheutui monissa tapauksissa myös ylimääräistä vaiivaa, suurta huolta, stressiä ja turvattomuuden tunnetta henkilötietojen jouduttua väärin käsiin.²⁰³ Useissa tapauksissa uhrin kokivat vapauttaan, rauhaansa, yksityisyyttään tai kunniaansa loukatun. Tällaisen identiteettivarkauden aiheuttaman loukkauksen johdosta moni uhreista

---

¹⁹⁸ Ks. KKO 2016:73 sekä KKO 2018:71. Ks. myös Kouvolan HO:n ratkaisu S 11/637. Ks. laki vahvasta sähköisesti tunnistamisesta ja sähköisistä luottamuspalveluista (617/2009) 23 §. Sähköisenä tunnistusvälineenä voidaan lain mukaan pitää mm. pankin myöntämiä verkkopankkitunnuksia. Ks. myös maksupalvelulain (290/2010) 53 §, 62 § ja 76 §.

¹⁹⁹ Vastaavasti ks. KKO 2016:73.

²⁰⁰ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaistavana olleessa tapauksessa R 19/375 identiteettivarkauksien tekemiseen oli käytetty myös viiden eri yrityksen tietoja. Kyseisessä ratkaisussa oli tehtailtu yhteensä 43 identiteettivarkautta.

²⁰¹ HE 232 /2014 vp., s. 37. Hovioikeuksilta tutkielmaa varten kerätyissä ratkaisuissa asian selvittelystä ja korjaamisesta aiheutuneita kuluja vaadittiin kuitenkin vain 14 kertaa. Ratkaisuissa 74 identiteettivarkauden osalta uhri ei esittänyt minkäänlaisia korvausvaatimuksia.

²⁰² Ks. esim. Helsingin HO R 16/883 ja R 19/2051.

²⁰³ Ks. myös esim. Jessica Puron opinnäytetyö identiteettivarkauden vaikutuksista sen uhrille, Puro 2017.

vaati vahingonkorvauslain mukaisia kärsimyskorvauksia (VahL 5 luvun 6 §). Korvausvaatimusten summat ja perustelut vaihtelivat kirjavasti muutamasta sadasta eurosta tuhansiin euroihin.²⁰⁴

Tuomioistuinten ratkaisukäytäntö kärsimyskorvausten osalta oli yhtä lailla kirjavaa. Tuomioistuimissa niin käräjä- kuin hovioikeuksissakin koettiin ongelmalliseksi se, että Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta ei ole antanut identiteettivarkauksista tuomittavia vahingonkorvauksia koskevia suosituksia. Tästä syystä tuomioistuimissa olikin sovellettu identiteettivarkauksiin vaihtelevasti neuvottelukunnan muita rikoksia koskevia suosituksia. Identiteettivarkauksista tuomitut kärsimyskorvaukset perustuivat esimerkiksi henkilörekisteririkoksesta,²⁰⁵ viestintäsalaisuuden loukkaamisesta,²⁰⁶ yksityiselämää koskevan tiedon levittämisestä ja kunnianloukkauksesta²⁰⁷ annettuihin korvaussuosituksiin.

Toisinaan tuomioistuin puolestaan jätti vaaditut VahL 5 luvun 6 §:n mukaiset kärsimyskorvaukset tuomitsematta, koska piti vaatimusta lakiin perustumattomana.²⁰⁸ Lisäksi on mainittava, että moni asianomistaja ei ollut vaatinut lainkaan korvauksia, ei kärsimyksestä eikä esimerkiksi selvittelykuluista, vaikka perusteet korvausten vaatimiselle olisivat olleet käsillä. Tästä herääkin kysymys siitä, olivatko asianomistajat tietoisia oikeuksistaan.²⁰⁹ On selvää, että tällainen oikeuskäytännön epäyhtenäisyys on ongelmallista niin uhrien kuin syytettyjenkin oikeusturvan näkökulmasta. Lisäksi oikeuskäytännön epäyhtenäisyys kuvastaa hyvin niitä käytännön ongelmia, joita identiteettivarkaussäännöksen tulkintaan ja soveltamiseen liittyy.

---

²⁰⁴ Tuomioistuimissa identiteettivarkauden perusteella kärsimyksestä (VahL 5 luvun 6 §) vahingonkorvauksia vaati 30 uhria.

²⁰⁵ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta 2017, s. 36 (kohta III.4.5). Näin esim. Itä-Suomen hovioikeus tuomioissaan R 18/723 ja R 19/375.

²⁰⁶ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta 2017, s. 38 (kohta III.4.4). Näin esim. Itä-Suomen hovioikeus tuomiossa R 19/30.

²⁰⁷ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta 2017, s. 36 ja s. 37 (kohta III.3.1.1 ja III.4.1.1). Näin esim. Itä-Suomen hovioikeuden tuomiossa R 19/496.

²⁰⁸ Kerätyissä tuomioistuinratkaisuihin VahL 5 luvun 6 §:n mukaisia kärsimyskorvauksia tuomittiin 18 kertaa ja jätettiin tuomitsematta 12 kertaa. Tuomioistuinten perustelut vahingonkorvausten tuomitsemisen tai tuomitsematta jättämisen osalta olivat hyvin vaihtelevia, ks. esim. Itä-Suomen HO R 17/277, jossa KäO käytti varsin värikästä kieltä kärsimyskorvausten osalta. Vrt. Helsingin HO R 16/2299.

²⁰⁹ Ks. esim. Helsingin HO R 19/2234, Turun HO R 19/87, R 18/1303. Huomiota herättävää on myös se, että kaikissa tapauksissa syyttäjäkään ei ollut osannut tunnistaa ja nimetä identiteettivarkautta syytteeseen, vaan identiteettivarkauden teon kuvaus sisältyi petoksen yhteyteen, ks. esim. Itä-Suomen HO R 18/232. Toisinaan syyttäjä ei puolestaan ollut tunnistanut asianomistajaksi edellytettävän syyttämispyyntönsä vaatimusta, ks. esim. Turun HO R 19/478 ja R 19/225.

2.4 Identiteettivarkaus ja asianomistajan asema rikosoikeudessa

Rikosoikeudessa huomio on pääsääntöisesti keskittynyt rikoksen uhrin sijasta rikosentekijään ja tämän saattamiseen vastuuseen. Rikoksen uhriin ei ole pidetty tarpeellisenä kiinnittää huomiota rikosentekijän rikosoikeudellista vastuuta arvioitaessa, sillä on katsottu, että rikosoikeus koskee vain syytetyn ja valtion välisen suhteen saattamista tasapainoon.²¹⁰ Uhrin asemaa ja oikeuksien toteutumista voidaankin pitää jossain määrin vain prosessin sivutuotteena. Uhrin asemaan ja oikeuksien toteutumiseen ei olla pidetty tarpeellisenä kiinnittää sen enempää huomiota, sillä järjestelmän katsotaan usein olevan nykyisellään kattava ja riittävä.²¹¹ Sen sijaan vahingonkorvausoikeudessa uhrin toiminnan huomioimisella on selkeämpi ja vakiintuneempi asema, sillä vahingonkorvauksista päättäminen liittyy uhrin ja rikosentekijän keskinäiseen suhteeseen.²¹²

Asianomistajan oikeuksia ja velvollisuuksia tutkittaessa tulee määrittää se, ketä voidaan pitää rikoksen asianomistajana. Asianomistajasta ei ole laissa mitään erityistä määritelmää lukuun ottamatta joitakin rikoslain säädöksiä, joihin on otettu nimenomainen määritelmä siitä, kuka voi olla kyseisen rikoksen asianomistaja.²¹³ Pääsääntöisesti asianomistaja-asema kuitenkin määrittyy oikeustieteessä ja tuomioistuinten oikeuskäytännössä luotujen oppien kautta.²¹⁴

Asianomistaja voidaan määritellä joko aineellisoikeudellisten, prosessuaalisten tai niin kutsuttujen sekamääritelmien avulla, kuten tutkielman jaksossa 2.2 jo lyhyesti sivuttiin. Asianomistajuus liittyykin vahvasti edellä mainitussa jaksossa käsiteltyihin oikeushyviin ja niillä on usein

²¹⁰ Ks. esim. Vuorenää 2014, s. 1–4, Hahto 2004a, s. 11–12 ja s. 71, sekä Kangasniemi 2012, s. 299.

²¹¹ Hahto 2004a, s. 71. Vrt. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Syytevallan järjestely ja asianomistajan asema > Onko asianomistaja unohdettu? Lappi-Seppälän mukaan uhrin väitetty unohtaminen on liioiteltua ja uhrilla on päinvastoin kansainvälisesti vertaillen Suomessa vahva asema mm. uhrin toissijaisen syyteoikeuden vuoksi. Hän kuitenkin huomauttaa, että asianomistajan asemaa voidaan ja tuleekin parantaa entisestään.

²¹² Hahto 2004a, s. 11 ja s. 71. Ks. myös Tolvanen 2015, s. 626–627. Asianomistajan asemaa rikosprosessissa on pidetty epäselvänä myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännössä, joka liittyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklan soveltamiseen. EIT on ratkaisukäytännössään katsonut, että oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä sääntelevä EIS 6 artikla ei sovellu asianomistajaan, mikäli asianomistaja esittää vain rangaistusvaatimuksen, eikä myös yksityisoikeudellista vahingonkorvausvaatimusta. EIT katsoi kuitenkin, että mikäli rikos on kohdistunut yksityiseen oikeuteen, voidaan asianomistajaan soveltaa EIS 6 artiklaa. Ks. EIT:n ratkaisut *Helmers v. Ruotsi* (N:o 11826/85, 29.10.1991) ja *Perez v. Ranska* (N:o 47287/99, 12.2.2004). Ks. myös Vuorenää 2014, s. 1–3.

²¹³ Ks. esim. RL 39 luvun 9 §:n 2 momentti, jonka mukaan velallisen petoksen eri tekemuotojen asianomistajia ovat selvitys- tai täytäntöönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat.

²¹⁴ Vrt. Ruotsi, jossa lainsäädäntöön on otettu säädös asianomistaja-aseman määrittävistä kriteereistä, ks. rättegångsbalken (RB, 18.7.1942) 20:8.4. Ks. Vuorenää 2014, s. 11. Myös oikeustieteilijät ovat olleet erimielisiä siitä, tulisiko Suomessa ottaa erityinen asianomistajan määritelmä lakiin. Ks. esim. Jokela 1990, s. 616 sekä Jokela 2008, s. 73. Vrt. Träskman 1993, s. 196. Ks. myös Virolainen 1998, s. 184 sekä Vuorenää 2014, s. 11–12.

ratkaiseva merkitys siinä, ketä voidaan pitää asianomistajana. Yksityisen asianomistajan paikantaminen on nimittäin pääsääntöisesti mahdollista vain yksityistä oikeushyvää loukkaavissa rikoksissa.²¹⁵ Tällöin asianomistajan määrittäminen on usein melko helppoa ja ratkeaa sillä, että joku väittää joutuneensa loukatuksi rikoksella.²¹⁶

Asianomistajan määrittäminen on haastavampaa rikoksissa, joissa rikoksella loukattu oikeushyvä on yhteisöllinen oikeushyvä. Yhteisöllisinä oikeushyvinä voidaan pitää sellaisia etuja ja arvoja, joiden loukkaaminen vahingoittaa yksilön asemaa vain välillisesti.²¹⁷ Tällaisia oikeushyviä voivat olla esimerkiksi ympäristö sekä liikenneturvallisuus. On myös mahdollista, että yhteisöllistä oikeushyvää loukkaavalla rikoksella ei ole asianomistajaa lainkaan (esim. rattijuopumus, RL 23 luvun 3 §).²¹⁸

Identiteettivarkaussäännös suojaa yksityistä oikeushyvää, vaikkakin siitä, mikä tämä oikeushyvä tarkalleen ottaen on, voidaan olla erimielisiä. Näin ollen myös identiteettivarkauden asianomistaja on melko helposti määriteltävissä oikeushyvän kautta.²¹⁹ Myös jo identiteettivarkaussäännös itsessään ilmaisee varsin yksinkertaisesti sen, ketä on pidettävä asianomistajana. Asianomistaja identiteettivarkauksissa on se, jonka identiteettitietoja on käytetty kolmannen osapuolen erehdyttämiseen.

Identiteettivarkaussäännös säädettiin osin halusta parantaa uhrin asemaa luomalla tälle asianomistajan asema. Kuitenkin päätösvalta siitä, eteneekö identiteettivarkaus tuomioistuimen käsiteltäväksi, haluttiin jättää uhrille.²²⁰ Toinen peruste identiteettivarkauden asianomistajarikosuonteelle oli hallituksen esityksen mukaan teon vähäisyys. Katsottiin, ettei teon säätäminen virallisen syytteen alaiseksi olisi kenties perusteltua, sillä asianomistaja ei välttämättä koe identiteettiään tai oikeuksiaan loukatun tai ei muusta syystä halua asiaa käsiteltävän tuomioistuimessa.²²¹

---

²¹⁵ Ks. esim. Andenæs 2010, s. 90, sekä Vuorenpää 2014, s. 13.

²¹⁶ Asianomistaja-asema on ensisijaisesti väitteenvaarainen. Ks. lisää Vuorenpää 2014, s. 13.

²¹⁷ Esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita RL 33 luvun väärennyksrikokset. Ks. myös Vuorenpää 2014, s. 14.

²¹⁸ Ks. Andenæs 2010, s. 90, sekä Vuorenpää 2014, s. 13–14.

²¹⁹ Oikeushyvän haltijan pitäminen asianomistajana perustuu alun perin Granfeltin vuonna 1925 esittämään kolmiosaiseen määrittelmään, jonka mukaan asianomistajina voidaan pitää ensinäkkin loukatun oikeushyvän haltijaa, toiseksi sitä, jolle on välittömästi rikoksen vuoksi syntynyt yksityisoikeudellinen vaatimus sekä kolmanneksi sitä, jonka oikeuspiiriä poliitiarikkomus on välittömästi vaarantanut. Useista pyrkimyksistä asianomistajan määrittämiseksi Granfeltin määritelmä on yhä eniten kannatusta saanut ja myös oikeuskäytännössä omaksuttu. Ks. Granfelt 1925, s. 101. Ks. myös Tirkkonen 1969, s. 257, Virolainen 1998, s. 185, sekä Vuorenpää 2014, s. 16.

²²⁰ Ks. tarkemmin tutkielman jakso 2.1.4.

²²¹ HE 232/2014 vp., s. 38. Tässä yhteydessä tulee kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että suurin osa tuomioistuimissa käsitellyistä yksityishenkilöön kohdistuvista rikoksista tulee viranomaisten tietoon nimenomaan asianomistajan ilmoituksesta. Näin ollen tuomioistuimen käsittelyyn ei yleensä päädy sellaisia rikoksia, joiden käsittely

Identiteettivarkauden asianomistajarikokseksi säätämisen taustalla vaikutusta oli myös sillä, että identiteettivarkauksista oletettiin jo ennen säännöksen säätämistä tulevan suhteellisen paljon poliisin tutkintatoimia edellyttäviä rikosilmoituksia, mikä vaatisi viranomaisten resursseja. Ajateltiin, että asianomistajarikosluonne vähentäisi jossain määrin viranomaisten resurssien tarvetta.²²² Asianomistajarikosjärjestelmää pidetäänkin tietynlaisena esitutkintaviranomaisten, syyttäjien ja tuomioistuinten työmäärän sääntelykeinona.²²³ Järjestelmän perusteluna on se, että mikäli uhri ei halua saattaa tekijää rikosoikeudelliseen vastuuseen, ei se ole myöskään valtion intressissä. Tämä johtuu osin siitä, että välittömästi yksityiseen intressiin kohdistuviin vähäisiin rikoksiin ei liity pääsääntöisesti myöskään kovin vahvaa julkista intressiä.²²⁴

Identiteettivarkauden kriminalisoivaa säännöstä voidaan kiittää ainakin asianomistajan tunnistettavuuden selkeydestä. Säännöksellä varmasti myös parannettiin asianomistajan asemaa verrattuna ennen säännöksen voimaan tuloa vallinneeseen tilanteeseen. Erityisen vahvaksi ja turvatuksi asianomistajan asemaa ei siltikään voitane vielä kutsua, kun otetaan huomioon uhrin käytössä olevat keinot rikoksen ennaltaehkäisyyn ja rikosvahinkojen rajoittamiseen. Uhrin asemaa heikentää lisäksi entisestään se, että erityisesti tietoverkoissa tapahtuvien identiteettivarkauksien selvittäminen on usein vaikeaa.²²⁵ Myös se, että suuri osa identiteettivarkauksista jää yhä niin kutsutuksi piilorikollisuudeksi voi viitata siihen, etteivät asianomistajat ole tietoisia oikeuksistaan ja toimintamahdollisuuksistaan. Syitä tähän ei ole nimenomaisesti identiteettivarkauden kohdalla erikseen tutkittu, mutta yleisesti yhtenä syynä voidaan pitää sitä, että uhri ei tiedä tai ymmärrä tullessa rikoksella loukatuksi, tai hän ei ole tietoinen toimintavaihtoehtoistaan.²²⁶ Tältä osin kyse on usein muutoinkin haavoittuvassa asemassa olevista uhreista.²²⁷

---

aiheuttaisi uhrilleen kärsimystä tai vahinkoa. Tältä osin merkitystä ei ole sillä, onko kyse asianomistajarikoksesta vai virallisen syytteen alaisesta teosta. Ks. lisää Vuorenpää 2014, s. 70, sekä KM 1976:72, s. 131 ja Anttila 1977, s. 212.

²²² HE 232/2014 vp., s. 5. Identiteettivarkauden asianomistajaluonne saattaa kuitenkin samalla vähentää myös tekijän kiinnijäämisriskiä ja heikentää siten säännöksen välittömiä ja välillisiä yleisestäviä vaikutuksia.

²²³ Ks. Vuorenpää 2014, s. 70, sekä Anttila 1977, s. 212.

²²⁴ Ks. Vuorenpää 2014, s. 70.

²²⁵ Kangasniemi 2012, s. 220 ja s. 222.

²²⁶ Ks. esim. MySafety:n tutkimus 2020, s. 6, saatavilla: <https://www.mysafety.fi/tietoa-nettirikollisuudesta/identiteettivarkaus/tutkittua-tietoa> (viitattu 15.2.2021).

²²⁷ Honkatukia 2011, s. 14. Tutkielmassa haavoittuvia uhreja on käsitelty tiiviisti tarkemmin jaksossa 3.1.

3 IDENTITEETTIVARKAUDEN UHRI JA MYÖTÄVAIKUTUS

3.1 Myötävaikutus osana rikosoikeutta

Myötävaikutus on käsitteenä varsin laaja, eikä sille ole rikosoikeudessa vakiintunutta määritelmää. Rikoslaisissa myötävaikutuksesta säädetään muun muassa lieventämisperusteena lain 6 luvun 6 §:n 1 momentin 2. kohdassa. Kyseisen pykälän 1 momentin 2. kohdan mukaan rangaistusta voidaan lieventää, mikäli rikokseen on johtanut ”voimakas inhimillinen myötätunto taikka poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus, *asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus* tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia”. Pykälä lisättiin rikoslakiin vuonna 2003 osana rikosoikeuden yleisten oppien uudistusta, ja säännös astui voimaan vuonna 2004.²²⁸ Lakivaliokunta ei tarkentanut uudistusta koskevassa mietinnössään myötävaikutuksen käsitettä tai sille annettavaa merkityssisältöä. Hallituksen esityksen perusteluiden mukaan säännösmuutoksen tavoitteena oli provokaatiotilanteiden huomiointi.²²⁹

Myötävaikutuksen käsite ei kuitenkaan tiivisty vain edellä esitetyssä rikoslain 6 luvun 6 §:n 1 momentin 2. kohdassa tarkoitettuihin provokaatiotilanteisiin. Myötävaikutus ei myöskään ole varsinaisia oikeudellisia toimintaohjeita sisällään pitävä oppijärjestelmä, vaan ennemminkin niin kutsuttu kattotermi, joka kokoaa yhteen oikeudellisia termejä ja doktriineja. Myötävaikutus voi vaikuttaa kaikilla rikosoikeuden osa-alueilla, joina on perinteisesti pidetty tunnusmerkistön mukaisuutta, oikeudenvastaisuutta sekä syyllisyyttä.²³⁰ Yleisesti ottaen myötävaikutuksen merkitys on suurin tekijän syyllisyyden arvioinnin osalta, sillä uhrin myötävaikutus pääsääntöisesti vähentää tekijän syyllisyyttä. Syyllisyyсарviointi puolestaan on merkittävä osa rangaistuksen mittaamista, jolloin uhrin myötävaikutus vaikuttaa erityisesti seuraamusharkinnassa.²³¹

Rikosoikeudellisen vastuun yleisiin edellytyksiin eli vastuuperusteisiin voidaan kastoaa kuuluvan teon tunnusmerkistön mukaisuus, tahallisuus, tuottamus, teko, syy-yhteys ja vaara.²³² Ri-

---

²²⁸ HE 44/2002 vp. Rikoslakiprojektin ehdotuksesta annettujen lausuntojen tiivistelmä s. 68–69 ja LaVM 28/2002.

²²⁹ HE 44/2002 vp., s. 196/II.

²³⁰ Hahto 2004a, s. 5, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 3–4, sekä Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkojulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit > Rikoksen rakenne (yleinen tunnusmerkistö) > Yleistä.

²³¹ Hahto 2004a, s. 5–6.

²³² Tällaista luokittelua noudattavat mm. Tapani, Tolvanen ja Hyttinen teoksessaan. Ks. lisää Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 4–6.

koslain kannalta kyse on tällöin teon syyksiluettavuudesta ja sen yleisistä edellytyksistä. Poikkeuksen rikosvastuusta muodostavat vastuuvapausperusteet eli oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteet. Oikeuttamisperusteita ovat hätävarjelu (RL 4 luvun 4 §:n 1 mom.) ja pakkotila (RL 4 luvun 5 §).²³³ Ne poistavat teolta oikeudenvastaisuuden ja siten myös tekijän rikosoikeudellisen vastuun.

Anteeksiantoperusteita ovat puolestaan esimerkiksi hätävarjeluun liioittelu (RL 4 luvun 4 §:n 2 mom.) ja tunnusmerkistöerehdys (RL 4 luvun 1 §). Niiden vallassa toiminut tekijä on rangaistusvastuusta vapaa. Ne eivät toisin sanoen tee teosta oikeutettua, mutta tekevät siitä ymmärrettävän. Kokonaisuutena tutkielmassa puhutaan tältä osin myötävaikutuksen kannalta *syyksiluettavuuden näkökulmasta*. Oikeuttamisperusteiden lähempi käsittely on rajattu tutkielman ulkopuolelle, sillä niiden soveltuminen identiteettivarkauteen on erittäin epätodennäköistä ja vähintäänkin rajallista.²³⁴ Anteeksiantoperusteiden osalta sen sijaan erityisesti erehdystilanteilla voi olla soveltamisalaa myös identiteettivarkauden yhteydessä.

Mikäli teon olosuhteet muistuttavat anteeksianto- tai muita vastuuvapausperusteita, voidaan tämä ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa. Kun teon olosuhteet muistuttavat vastuuvapausperusteita, sovellettavaksi voi tulla lievennetty rangaistusasteikko (RL 6 luvun 8 §). Kyse voi olla esimerkiksi erehdyksen kaltaisesta tilanteesta. Jos rikokseen on puolestaan johtanut esimerkiksi asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus, kuten tekijän lainnoudatuskykyä heikentänyt provokaatio, rangaistusta voidaan lieventää (RL 6 luvun 6 §). Tältä osin tutkielmassa on kyse myötävaikutuksesta *rangaistuksen mittaamisnäkökulman* kautta. Lisäksi uhrin myötävaikutus voi vaikuttaa myös *vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta*.

Kuten muutkin rikoslain erityisen osan säännökset, myöskään identiteettivarkaussäännös ei ilmaise tyhjentävästi kaikkia rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiä. Lainkäyttäjän on sovellettava rikossäännöksen lisäksi muun muassa rikoslain alussa säädettyjä rikosvastuun yleisiä edellytyksiä koskevia säännöksiä. Toisin sanoen rikosoikeudellinen vastuu voi siten periaatteessa sulkeutua pois myös identiteettivarkaudessa tiettyjen perusteiden nojalla.²³⁵

---

²³³ Tapanin, Tolvasen ja Hyttisen logiikkaa vastaavasti myös tässä tutkielmassa oikeuttamisperusteina pidetään vain hätävarjelua ja pakkotilaa. Ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 4–8.

²³⁴ Ks. lisää esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 389–428, sekä Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit > Rikoksen rakenne (yleinen tunnusmerkistö) > Oikeudenvastaisuus > Oikeuttamisperusteet.

²³⁵ Ks. lisää rikoslain jaosta yleiseen ja erityiseen osaan esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 10–12.

Kriminaalipoliittisesti uhrin myötävaikutuksen huomioon ottaminen on nähty perusteltuna yleisen oikeudenmukaisuuden idean kautta. Rikosprosessissa tulee suojata rikoksen uhria, mutta kunnioittaa samalla myös syytetyn perusoikeuksia. Prosessin yleistavoitteena onkin huolehtia ja turvata kaikkien prosessin osapuolten perusoikeuksien toteutuminen.²³⁶ Mikäli rikoksen uhrin toimintaa ei huomioitaisi lainkaan rikoksenteijän toimintaa arvioitaessa, olisi vaikea nähdä, että myöskään prosessin yleistavoite toteutuisi.

Harkittaessa uhrin myötävaikutukselle kulloinkin annettavaa painoarvoa huomioon tulee kuitenkin ottaa myös uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet. Kaikki uhrit eivät ole kykeneviä ennaltaehkäisemään uhriksi joutumistaan tai rajoittamaan rikoksen seurauksia. Tällöin kyse voi olla niin kutsutuista haavoittuvista uhreista. Uhrin haavoittuvuus ilmenee eri tavoin. Se voi altistaa uhriksi joutumiselle, vaikuttaa siihen tarvitseeko uhri seurausten käsittelyyn apua tai neuvontaa sekä siihen, saako uhri apua tarvitessaan.²³⁷ Haavoittuvuus voidaan jäsentää toisaalta rikoksen luonteen kautta (omaisuusrikos, väkivaltarikos) tai toisaalta uhrin ominaisuuksien kautta (ikä, sosiaalinen asema jne.).²³⁸ Haavoittuvassa asemassa on perinteisesti pidetty erityisesti esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia naisia ja tyttöjä, kehitysvammaisia, mielenterveysongelmaisia, vanhuksia sekä lapsia ja nuoria.²³⁹ Uhrin myötävaikutusta arvioitaessa tuleekin aina kiinnittää huomiota kokonaisuuteen ja myös uhriksi joutuneen ominaisuuksiin.

3.2 Rikokseen myötävaikuttavat tahot

Rikos ei ole ympäristöstään ja olosuhteistaan erillinen ilmiö. Rikoksenteijään vaikuttavien olosuhteiden ja yksittäisten tilanteeseen liittyvien asianhaarojen ohella, rikoksen tekemistä voivat edistää myös muut ihmiset. Vilja Hahto on jakanut rikokseen mahdollisesti myötävaikuttavat tahot kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat *muut rikoksen tekemiseen osallistuvat henkilöt*, kuten rikoskumppani, avunantaja, yllyttäjä ja välillinen tekijä. Tähän ensimmäiseen ryhmään kuuluvat osallisuuden muodot on säädetty rangaistavaksi, eivätkä ne vähennä varsinaisen rikoksenteijän rikosoikeudellista vastuuta.²⁴⁰

---

²³⁶ Tolvanen 2015, s. 643.

²³⁷ Honkatukia 2011, s. 14.

²³⁸ Honkatukia 2011, s. 14–15.

²³⁹ Honkatukia 2011, s. 27–51.

²⁴⁰ Hahto 2004a, s. 3.

Toisena rikokseen myötävaikuttavana tahona voi olla rikoksen kohde, eli uhri, johon tässäkin tutkielmassa keskitytään. Uhria ei voida rangaista osallisena, vaikka hänellä olisi hyvinkin keskeinen rooli rikollisen teon tekemisessä. Uhri voi toki syyllistyä itsekin toiminnallaan rikokseen, mutta tällöin on kyse eri teosta, kuin siitä, jolla uhrin omaa etua loukattiin. Uhria ei voida tuomita esimerkiksi yllyttäjänä omaan pahoinpitelyynsä, vaikka hän olisi selvästi yllyttänyt toisen pahoinpitelemään itsensä. Sen sijaan esimerkiksi hätävarjelun osalta kumpikin osapuoli voidaan tuomita hätävarjelun liioittelusta. Hätävarjelua vaatineen tilanteen aikaansaanut on vastuussa omasta hyökkäyksestään, ja hän on puolestaan uhri puolustautuvan osapuolen ylittäessä hätävarjelun rajat siitähän huolimatta, että hän on saanut tilanteen aikaan omalla toiminnallaan.²⁴¹

Kolmanneksi ryhmäksi Hahto nimeää ”*sellaiset ulkopuoliset henkilöt, joita ei katsota rikokseen osallisiksi*”. Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi henkilöä, joka yrittää saada toisen tekemään rikoksen, mutta ei kuitenkaan täytä ensimmäisessä ryhmässä lueteltujen osallisuuden muotojen edellytyksiä. Häneltä saattaa puuttua tahallisuus rikokseen esimerkiksi siksi, että hän aikoo estää rikosta toteutumasta tai koska hän olettaa, että rikos jää vain yritykseksi. Rikoksen ulkopuoliseksi henkilöksi voidaan katsoa myös esimerkiksi pahoinpitelyä sivusta seuraavat henkilöt, jotka kannustavat pahoinpitelijää jatkamaan pahoinpitelyä, mutta jotka eivät tässäkin kohtaa täytä ensimmäisen ryhmän osallisuuden muotojen vaatimuksia. Heidän osaltaan kyse ei ole esimerkiksi yllytyksestä, sillä rikoksentekijä on aloittanut toimintansa ennen heidän mukaantuloaan, ja heidän panoksensa on liian vähäinen, jotta sitä voitaisiin pitää avunantona.²⁴²

Uhrin myötävaikutus voi olla tahallista, tuottamuksellista tai tapaturmaista. Kyseeseen voi tulla niin varsinainen teko kuin laiminlyöntikin. Uhrin myötävaikuttava toiminta voi olla sellaista, että se vaikuttaa rikokseen rikoksentekijän motiivien välityksellä, jolloin myötävaikutus johtaa rikokseen ja sijoittuu siten aikaan ennen rikosta.²⁴³ Vaihtoehtoisesti uhrin myötävaikutuksen kohteena voivat olla teosta aiheutuvat seuraukset. Rikoksen seuraukset voivat myötävaikutuksen johdosta olla vakavampia tai laajempia kuin pelkästä varsinaisesta rikoksesta aiheutunut seuraus, tai seuraus olisi saattanut jäädä syntymättä kokonaan ilman uhrin myötävaikutusta.²⁴⁴

---

²⁴¹ Hahto 2004a, s. 3–4.

²⁴² Hahto 2004a, s. 4.

²⁴³ Hahto 2004a, s. 4.

²⁴⁴ Hahto esittää tältä osin esimerkin työturvallisuusrikoksesta ja sen yhteydessä uhrin myötävaikutuksen aikaansaamasta vammantuottamuksesta, ks. Hahto 2004a, s. 4.

Seurauksiin myötävaikuttaminen voi tapahtua rikoksen aikana tai jälkikätesesti rikoksen jo tapahtuttua. Huomionarvoista on myös se, että uhri voi myötävaikuttaa samaan rikokseen useammalla eri tavalla.

3.3 Myötävaikutuksen suhde moitittavuuteen ja yleisestäävyyteen

Rikosoikeudessa on aiemmin melko yleisesti ollut vallalla stereotyyppinen käsitys niin kutsutusta ideaaliuhrista ja -rikoksenteijästä.²⁴⁵ Viimeisen muutaman vuosikymmenen aikana tätä käsitystä on alettu oikeustieteilijöiden toimesta kritisoida, haastaa ja murtaa.²⁴⁶ Aiemman kuvan sijaan tilanne on alettu nähdä siten, että myös rikoksenteijä voi olla uhri samoin kuin ideaalinen uhri voikin heikon alisteisen aseman sijaan olla jotakin aivan muuta. Tilanteita ja rikoksen osapuolten suhteita ei enää nähdä niin mustavalkoisina kuin kenties aiemmin, mikä mahdollistaa oikeudenmukaisuuden kehityksen parempaan suuntaan.²⁴⁷ Uhrin myötävaikutus tuleekin huomioida myös kriminaalipoliittisessa päätöksenteossa, jolloin voidaan varmentaa yhtenäisempi oikeuskäytäntö, johon esimerkiksi yksittäisten tuomareiden henkilökohtaiset asenteet eivät vaikuta.²⁴⁸

Rikosoikeudellisen vastuun jakautumisen uudelleentarkastelu on siis tarpeellista oikeudenmukaisten ratkaisujen saavuttamiseksi.²⁴⁹ Yksityisiä etuja suojaamaan säädetyissä rikossäännöksissä yhteiskunnan kannalta merkitystä on niillä oikeushyvillä, joiden suojaamiseksi säännökset on alun perin säädetty. Tällöin yhteiskunnan intressien toteutumisen kannalta vaikutusta on rikoksen uhria kohdanneen vääryyden suuruudella. Toisin sanoen, mikäli jokin seikka vähentää uhria kohdanneen vääryyden merkitystä, sillä on sama vaikutus myös yhteiskunnan intressien näkökulmasta.²⁵⁰ Mikäli uhrin oma toiminta on vaikuttanut rikoksen tapahtumiseen, vähenee myös rikoksenteijän syyllisyys uhrin näkökulmasta. Rikoksen uhrin tulee kantaa moraalisesti

---

²⁴⁵ Ks. lisää Hahto 2004a, s. 45. Ideaalinen uhri on hauras ja heikko tuntemattomaan tekijään nähden ja täysin syytön tapahtumiin, minkä lisäksi ideaaliuhri on pyrkinyt kaikkiin keinoin estämään rikoksen. Ks. myös Viuhko 2013, s. 386–387 ja s. 390–391.

²⁴⁶ Ks. esim. Hahto 2004a sekä yleisemmin uhritutkimus kuten esim. Nikupeteri et al. 2017, s. 290–309, Viuhko 2013, s. 385–404, sekä Honkatukia 2011, s. 199–217.

²⁴⁷ Ks. lisää Hahto 2004a, s. 45–46.

²⁴⁸ Ks. Hahto 2004a, s. 45.

²⁴⁹ Ks. Hahto 2004a, s. 46.

²⁵⁰ Toisin sanoen, mitä pienempi rikoksen vahingollisuus on uhrin kannalta, sitä vähäisempi on myös yhteiskunnan kiinnostus. Toisaalta yhteiskunnan intressi estää tietty rikos on sitä korkeampi, mitä olennaisempi yksityinen oikeushyvä on kyseessä. Ks. lisää Hahto 2004a, s. 48.

vastuuta omasta toiminnastaan, eikä vastuuta voida kokonaisuudessaan asettaa rikoksenteelijän harteille.²⁵¹

Rikos on aina osa jonkinasteista sosiaalista tilannetta, johon vaikuttavia osapuolia on vähintäänkin kaksi. Sosiaalisessa tilanteessa molempien osapuolten toiminta ja käytös vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Uhritutkimuksessa eli viktimologiassa uhrin myötävaikutus nähdään olennaisena osana osapuolten välistä vuorovaikutusta ja siten myös itse rikosta.²⁵² Sen sijaan rikoslain tunnusmerkistöissä rikoksenteelijän toiminta nähdään usein irrallisena. Teon moitittavuuden konkreettinen arviointi ei kuitenkaan ole mahdollista ilman, että kiinnitetään huomiota olosuhteisiin, joissa teko tapahtui. Sama teko voi eri tilanteissa ja eri olosuhteissa olla joko rikos tai täysin hyväksyttävää, ellei jopa toivottavaa toimintaa.²⁵³

Rangaistuksen käyttämisen on katsottu olevan oikeutettua muun muassa sen yleisestävän vaikutuksen vuoksi.²⁵⁴ Jotta rikoslain yleistävä vaikutus toimisi toivotulla tavalla, tulee kansalaisten tuntee lain sisältö ja sen rikkomisen seuraukset perusteluineen edes suurin piirtein.²⁵⁵ Tämän ymmärryksen yhtenä edellytyksenä on muun muassa se, että oikeuskäytäntö on pääasiassa yhtenäistä.

Rikoslaisissa säädettyt oikeuttamis-, anteeksianto- ja lieventämisperusteet mahdollistavat perusrangaistustasosta tehtävät poikkeukset esimerkiksi uhrin myötävaikutustilanteissa ja lisäävät siten rangaistusten oikeudenmukaisuutta. Samalla ne voivat kuitenkin myös heikentää kansalaisten silmissä sitä, mitä milloinkin on pidettävä kiellettyinä ja rangaistavana, jolloin ne vaikuttavat rikoslain yleisestävään tehoon sitä heikentävästi.²⁵⁶

Poikkeukset rikosten rangaistuksista voivat olla yleisiä tai tapauskohtaisia. Yleisillä poikkeuksilla tarkoitetaan lainopissa määriteltyjä erityisiä tilanteita, kun puolestaan tapauskohtaiset poikkeukset koskevat tuomioistuinten harkinnassaan tekemiä poikkeuksia. Yleisestävyyden näkökulmasta näille voidaan antaa erilainen merkitys.²⁵⁷

---

²⁵¹ Ks. lisää Hahto 2004a, s. 47–48.

²⁵² Ks. Hahto 2004a, s. 48.

²⁵³ Hahto 2004a, s. 51.

²⁵⁴ Rangaistuksen uhkan katsotaan ennaltaehkäisevän yksilöiden ei-toivottua tai vääränä pidettävää käyttäytymistä. Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 56–61. Yleisestävyydestä on kattavasti ja selkeästi kirjoittanut esim. Lappi-Seppälä, ks. Lappi-Seppälä 2000, s. 19–21, s. 25–30 ja s. 50–70.

²⁵⁵ Hahto 2004a, s. 57.

²⁵⁶ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 53–62.

²⁵⁷ Hahto 2004a, s. 56.

Yksittäisistä ratkaisuista muotoutuva oikeuskäytäntö on merkittävää yleisestäävyyden näkökulmasta.²⁵⁸ Yksittäisillä tuomioistuinten ratkaisuilla on yhteys yleisestäävyyteen siten, että ne yhdessä muodostavat yhtenäisen oikeuskäytännön, joka on edellytys rikosoikeusjärjestelmän yleisestäävälle vaikutukselle. Ilman yhtenäistä oikeuskäytäntöä yleisestäävyyden toiminnalta edellytettävät normi- ja sanktiotuntemus sekä sanktiovarmuus heikkenevät. Siten, mikäli tuomioistuinten tuomioharkinnassa tehdään runsaasti poikkeuksia, jää myös oikeuskäytäntö helposti sekavaksi tai rikoksenteelijät voivat alkaa luottaa siihen, ettei heitä kuitenkaan tulla rankaisemaan. Edelleen, mikäli tunne rangaistusten sattumanvaraisuudesta yleistyy kansalaisten keskuudessa, eivät he välttämättä enää erota kielletyn tai moitittavan toiminnan rajoja, mikä edelleen vaikuttaa säännöksen sisäistämiseen ja sen noudattamiseen.²⁵⁹

Edellä kerrotun perusteella voitaisiin ajatella, että uhrin myötävaikutuksen ei tulisi yleisestäävyyden vuoksi poistaa tai lieventää teon rangaistavuutta, jotta normien tehokkuus ei laskisi. Uhrin myötävaikutus, ja esimerkiksi sen vuoksi rangaistuksen alentaminen, ovat kuitenkin merkityksellisiä vain silloin, kun tällaisia poikkeuksia on tehty huomattavan monia.²⁶⁰ Toisaalta poikkeukset saattavat olla myös välttämättömiä yleisestäävyyden tehon kannalta, mikäli järjestelmä koetaan siten oikeudenmukaisemmaksi.²⁶¹

Mikäli rangaistavuudesta on tehty jokin yleisesti vaikuttava poikkeus, on rangaistus- ja oikeuskäytäntö silti yhtenäinen, sillä näissä tapauksissa vastuuvapaus on seurausta tietynlaisista erityistilanteista. Erityistilanteen tulee kuitenkin olla erotettavissa riittävän selkeästi muista tilanteista, eli sille tulee olla lainopin keinoin määriteltävissä selväpiirteiset ehdot. Kun poikkeus perustuu olosuhteisiin, joiden ollessa käsillä tekoa ei ole pidettävä tuomittavana, myös yleisestäävyyden merkitys vahvistuu. Poikkeuksen yleisestäävyyttä vahvistava merkitys perustuu nimenomaan siihen, että siten järjestelmä koetaan kohtuullisena ja oikeudenmukaisena, mikä puolestaan lisää kansalaisten luottamusta järjestelmään. Lainopin perusteella tehdyt poikkeukset alkavat toimia yleisestäävyyttä vastaan lähinnä vasta siinä kohtaa, kun niitä on niin paljon, että rangaistussäännöksen pääsääntö sumenee.²⁶²

---

²⁵⁸ HE 79/1989 vp., s. 8.

²⁵⁹ Ks. Hahto 2004a, s. 61.

²⁶⁰ Hahto 2004a, s. 61.

²⁶¹ Yleisestäävyyden kannalta merkitystä on myös sillä, miten kansalaiset kokevat oikeusjärjestelmän. Mikäli jonkin toiminnan säätäminen rangaistavaksi on yleisen kannan ja moraalikäsitusten mukaan oikeudenmukaista, on myös säännöksen noudattaminen todennäköisempää. Ks. lisää Hahto 2004a, s. 58–62, sekä Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 48–50.

²⁶² Ks. esim. Hahto 2004a, s. 62.

3.4 Myötävaikutustyyppit

Myötävaikutus voi ilmetä eri tavoin ja rikoksen eri vaiheissa kuten ennen rikosta, sen aikana tai sen jälkeen. Uhrin myötävaikuttava toiminta voi näin ollen johtaa hänen uhriksi joutumiseensa, vaikuttaa rikoksesta aiheutuviin seurauksiin tai pahentaa rikoksen seurauksia jälkikäteisesti. Toisinaan uhri saattaa myötävaikuttaa rikokseen ja sen seurauksiin useammalla eri tavalla.²⁶³ Tämän jakson alaluvuissa käsitellään eri myötävaikutustyyppisiä sekä sitä, miten ne ovat ilmenneet tai miten ne voisivat ilmetä identiteettivarkauksien yhteydessä. Myötävaikutustyyppien käsittelyn tarkoituksena on selventää myötävaikutukseen liittyvää käsitteistöä ja sen toteutumista identiteettivarkaus tilanteissa.

Ensimmäisenä käsitellään rikoslain 6 luvun 6 §:n säätämisen taustallakin vaikuttanutta myötävaikutustyyppiä, eli provokaatiota. Tämän jälkeen tarkastellaan uhrin riskinoton ja suostumuksen merkitystä sekä myötävaikutusta seurauksen sattumiseen. Tutkielmassa ei käsitellä yhteistä riskinottoa, joka sekin voidaan yleisesti lukea tavaksi myötävaikuttaa rikokseen. Rajaus perustuu siihen, että yhteisessä riskin ottamisessa uhri vaarantaa suojatut etunsa yhteisymmärryksessä tekijän kanssa ja riskin kohdistuminen on usein sattumanvaraista. Yhteisen riskinoton ei siten voida nähdä pääsääntöisesti soveltuvan identiteettivarkauteen.²⁶⁴

Jakson lopuksi käsitellään kahta, pääasiassa vahingonkorvausoikeudessa vaikuttavaa myötävaikutustyyppiä, joilla voi kuitenkin olla merkitystä myös rikosoikeudessa syyksiluettavuuden ja rangaistuksen mittaamisen näkökulmasta. Nämä myötävaikutustyyppit ovat uhrin itse aiheuttama niin kutsuttu jälkivahinko sekä uhrin luoma tilanne vahingolle.

3.4.1 *Provokaatio*

Myötävaikutuksen käsitteen tavoin provokaatiolle ei löydy oikeustieteestä tarkkaa yhtenäistä määritelmää. Yleisesti provokaation on katsottu olevan sellaista rikoksentekijään vaikuttavaa toimintaa, jossa provosoija antaa tekijälle sysäyksen rikoksen tekemiseen. Toisin sanoen pro-

---

²⁶³ Ks. esim. Hahto 2004b, s. 818–830.

²⁶⁴ Tapaukset, joissa yhteinen riskinotto soveltuisi identiteettivarkauteen lukeutuvat myös uhrin suostumustilanteisiin, joten yhteisen riskinoton käsittely tutkielmassa ei ole tästäkään syystä tarpeen. Ks. lisää yhteisestä riskinotosta myötävaikutustyyppinä esim. Hahto 2004a, s. 295–302.

vokaatiassa sysäys rikoksen tekemiseen tulee jonkun muun taholta kuin rikosentekijältä itseltään.²⁶⁵ Provokaatiossa kyse voi olla esimerkiksi toisen ärsyttämisestä, jonka tavoitteena on saada tekijä toimimaan tietyllä tavalla.²⁶⁶ Ilman yllykettä tai ärsykettä tekijä ei todennäköisesti olisi syyllistynyt rikokseen, koska hän ei olisi menettänyt itsehillintäänsä.²⁶⁷ Provokaatiolle ominaista on myös se, ettei teon uhriksi joutunut ole valikoitunut uhriksi sattumalta, vaan hänen ja tekijän keskinäisen vuorovaikutuksen seurauksena.²⁶⁸ Asp on jakanut provosoinnin neljään kategoriaan seuraavasti:²⁶⁹

1. päivittäiset vihjailevat lausumat, joiden tarkoituksena on saada tekijä menettämään malttinsa ja siten nolaamaan itsensä;
2. provokaatio, jonka tarkoituksena on saada tekijä tekemään rikos, jotta provosoija voi keskeyttää rikollisen teon tai puuttua siihen²⁷⁰;
3. provokaatio, jonka tarkoituksena on saada kohde tekemään rikos, mutta provosojalla ei ole aikomusta puuttua rikokseen;
4. provokaatio ilman päämäärää.

Tämä tutkielma tarkastelee Aspin määritelmän kohtia 3–4, ja tutkielmassa provokaatiolla tarkoitetaan näiden kohtien kuvaamaa toimintaa. Kyse voi olla siis esimerkiksi tekijän suututtamisesta, ärsyttämisestä, kiusaamisesta tai pelottelusta, joka luo rikokselle syyn tai motiivin. Provosointi voi olla toisen tahallista ärsyttämistä, mutta käsite kattaa myös tilanteet, joissa provosojan tavoitteena ei ole vaikuttaa tekijän käytökseen tai saada tätä tekemään rikosta. Provokaatiossa kyse on pohjimmiltaan siitä, millaisena tekijä tai ulkopuolinen henkilö mieltää pro-

---

²⁶⁵ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 367, sekä Hahto 2004b, s. 819. von Hirsch ja Jareborg ovat määritelleet provokaation olevan kyseessä silloin, kun joku tekee rikoksen ollessaan vihoissaan ja katsoo, että rikoksen kohde on loukannut häntä joko sanallisesti tai teoillaan, ks. von Hirsch – Jareborg 1986, s. 436.

²⁶⁶ Ks. Hahto 2004b, s. 819. Ks. lisäksi Asp, Petter, *Straffansvar vid brottsprovokation*. Norstedts Juridik AB 2001, s. 19, johon Hahto viittaa. Aspin teos ei ollut tutkielmaa tehtäessä saatavilla vallitsevan Covid-19-pandemian vuoksi.

²⁶⁷ Näin ollen esim. Hahto on katsonut, että rikos ei ole niin suuri loukkaus uhriaan kohtaan kuin sama teko ilman uhrin omaa provosoivaa käytöstä. Hahto katsoo, että uhrin oikeussuojan tarve on alentunut, koska hän olisi voinut välttää rikoksen omalla käytöksellään. Ks. Hahto 2004a, s. 375.

²⁶⁸ Ks. Hahto 2004a, s. 375.

²⁶⁹ Ks. Hahto 2004a, s. 367, jossa Hahto viittaa Aspiin. Aspin teos ei ollut tutkielmaa tehtäessä saatavilla vallitsevan Covid-19-pandemian vuoksi, ks. Asp, Petter, *Straffansvar vid brottsprovokation*. Norstedts Juridik AB 2001, s. 19.

²⁷⁰ Tähän kategoriaan kuuluu myös esim. poliisin suorittama rangaistava rikosprovokaatio, eli yllytys rikokseen. Kyse voi olla esim. todisteiden hankkimiseksi suoritettavasta todisteprovokaatiosta valeoston avulla ilman riittävästi informaatiota. Ks. lisää Frände 2004, s. 404–411.

vosoijan käytöksen. Käsite ei siis edellytä, että provosoija olisi pyrkinyt saamaan tekijän tekemään rikoksen. Merkitsevää on se, onko provosoijan toiminta ollut kohteensa näkökulmasta provosoivaa.²⁷¹

Provokaatio voi rikoslain mukaan toimia rangaistuksen mittaamisharkintaan vaikuttavana rangaistusta lieventävänä perusteena (RL 6 luvun 6 §).²⁷² Provokaatiossa provosoitunut tekijä syyllistyy rikolliseen tekoon provosoijan aikaansaaman tunnetilan vuoksi, minkä on katsottu tietyissä tilanteissa vähentävän rikoksen moitittavuutta.²⁷³ Provokaatio ei kuitenkaan voi poistaa teon rikosluonnetta, vaan se vaikuttaa korkeintaan seuraamusharkinnan kannalta.²⁷⁴ Perustelu provokaation lieventämisperusteluonteelle on tekijän normaalia heikommät mahdollisuudet toisin toimimiseen.²⁷⁵ Lisäksi on edellytetty, että tekijän toiminta on jollain tasolla ymmärrettävä provokaation seuraus.²⁷⁶ Provokaation huomioimista on pidetty mahdollisena tuomion ankaruuden ja rikoksen asteen osalta yleisestäävyyttä vähentämättä, koska teosta seuraa kuitenkin rangaistus.²⁷⁷

Provokaatio vaikuttaa aina syyllisyyttä vähentävään suuntaan.²⁷⁸ Voimakas provokaatio voi alentaa rikosentekijän syyllisyyttä siten, että tapaukseen voidaan soveltaa esimerkiksi rikoslain 6 luvun 12 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaista vähäisyysperustetta tai 3 kohdan mukaista poikkeuksellisuusperustetta. Provokaation voidaankin nähdä äärimmäisessä tilanteessa olevan

---

²⁷¹ Hahto 2004a, s. 368. Ks. myös Hahto 2004b, s. 819.

²⁷² Ks. lisää esim. HE 44/2002 vp., s. 24 ja s. 196–197. Ks. myös Hahto 2004a, s. 369 ja s. 381–382.

²⁷³ Tätä on pidetty yleisesti hyväksyttävänä ja kohtuullisena muissakin Pohjoismaissa. Pohjoismaiden keskuudessa on kuitenkin eri näkemyksiä siitä, mitkä piirteet provokaatiossa edellyttävät tai mahdollistavat moitteen alenemisen ja siten lievemmän rangaistuskohtelun. Lähimpänä Suomen ajattelutapaa ovat Norja (ks. Lov om straff 56 ja 228.3 §), Tanska (ks. straffelov 84.2, 85 ja 248 §) ja Ruotsi (ks. brottsbalken 29:31.1:n 1-kohta). Ks. lisää esim. Andenæs – Bratholm 1997. Suhteesta Suomen rikoslakiin ks. HE 44/2002 vp., s. 171–177.

²⁷⁴ Ks. Hahto 2004a, s. 369–371. Hahto on käsitellyt kattavasti sitä, miksi provokaatio ei voi toimia esim. hätävarjeluun liioittelun tavoin anteeksiantoperusteena. Kyse on tilanteen pakottavuudesta, jota provokaatiotilanteissa ei ole. Provosoitu tekijä voi aina valita toimivansa toisin ja esim. poistua paikalta.

²⁷⁵ Hahto 2004a, s. 371–372. Yleisesti syyllisyysajattelussa moitteen edellytyksenä on pidetty toisintoimimismahdollisuutta. Ks. esim. Heinonen et al. 2001, s. 381–382, Nuutila 1997, s. 74–75 ja s. 77, sekä Hahto 2004b, s. 819. Provokaation osalta toisintoimimismahdollisuuden heikkenemistä rangaistusta alentavana tekijänä ovat kritisoineet mm. von Hirsch ja Jareborg. Heidän mukaansa moitteen lievenemisen tulee johtua siitä, että tekijää on loukattu ja tältä vaadittavan itsehillinnän tasoa tulee näin ollen alentaa, ks. von Hirsch – Jareborg 1986, s. 438–442.

²⁷⁶ Hahto 2004a, s. 373–374. Ymmärrettävyydellä ei tarkoiteta, että tekijän reaktio olisi oikeutettu, mutta provosoijan menettelyä voidaan kuitenkin pitää moitittavana, sillä tahalliseen loukkaavaan käytökseen on ymmärrettävämpää reagoida voimakkaastikin.

²⁷⁷ Ks. Hahto 2004a, s. 371. Ks. myös Andenæs – Bratholm 1997, s. 55, sekä von Hirsch – Jareborg 1986, s. 437, joihin myös Hahto viittaa.

²⁷⁸ Anttila 1985, s. 174. Ks. myös Hahto 2004a, s. 371.

eräänlainen osittainen anteeksiantoperuste, jonka vuoksi tekijä jätetään rangaistukseen tuomitsematta. Yleisimmin se vaikuttaa kuitenkin rangaistuksen mittaamisnäkökulman kautta.²⁷⁹

Provokaatiolle seuraamusharkinnassa annettavaa painoarvoa voidaan punnita arvioimalla uhrin, eli provosoijan toiminnan merkitystä rikosentekijän normin noudatuskyvyn kannalta. Toisin sanoen voidaan katsoa, että mitä enemmän provosoija on vähentänyt tekijän kykyä norminmukaiseen käytökseen, sitä pienempi tekijän syyllisyys on. Punninnan lopputuloksena provokaation kokonaisvaikutus voi olla täysin olematon, mutta siitä huolimatta tuomioistuimien ratkaisutoiminnassaan kiinnittää siihen huomiota.²⁸⁰

Provokaatiossa keskeistä on tekijän impulsiivinen toiminta eli nopea reaktio sen enempää ajattelemta. Kyse on niin kutsutusta ajallisesta edellytyksestä, jonka vuoksi suunnitelmallista tai harkittua tekoa ei pidetä impulsiivisena ja siten provokaatiosta johtuvana.²⁸¹ Yksi provokaation ja koston motiiveina toisistaan erottava tekijä onkin nimenomaan aika näiden motiivien muutoin ollessa lähellä toisiaan.²⁸² Kosto motiivina vaikuttaa seuraamusharkinnassa päinvastaisella tavalla kuin provokaatio. Koston usein liitettävä suunnitelmallisuus voikin toimia rangaistusta korottavana tekijänä.²⁸³

Ajallisen edellytyksen lisäksi provokaation arvioinnissa huomioon tulee ottaa myös ärsykkeen voimakkuus. Uhrin provokaation on tullut olla riittävän voimakasta, jotta rikosentekijän itsehillinnän menettäminen olisi ymmärrettävää. Ensin tulee tarkastella uhrin provokaation laatua, eli sitä, oliko kyse esimerkiksi suusanallisesta ärsyttämisestä, fyysisestä provokaatiosta, kuten vaikkapa tönimisestä, tai muusta toisen etua tai oikeutta loukkaavasta menettelystä. Tämän jälkeen arvioitavaksi tulee provokaation vakavuuden aste, eli esimerkiksi se, kuinka suuresta loukkauksesta on kyse.²⁸⁴

---

²⁷⁹ Tuomitsemattajättämissäännös sopii kuitenkin vain melko lieviin rikoksiin, joissa tarve rangaistukselle ei ole niin merkittävä. Ks. lisää esim. Hahto 2004b, s. 820. Ks. tarkemmin myös HE 79/1989 vp., s. 13 ja s. 18–19.

²⁸⁰ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 371, joka viittaa väitöskirjassaan tältä osin mm. Anttilaan. Ks. myös Anttila 1985, s. 174. Ks. myös Hahto 2004b, s. 820.

²⁸¹ Hahto 2004a, s. 368 ja s. 388–389. Ks. myös Hahto 2004b, s. 820.

²⁸² Hahto 2004a, s. 374.

²⁸³ Lappi-Seppälä 1987, s. 399. Kosto voidaankin ajallisen ulottuvuuden lisäksi erottaa provokaatiosta sillä, että koston itsehillinnän puuttuminen ei ole enää samalla tavalla ymmärrettävää ja hyväksyttävää kuin provokaatiossa. Ks. myös Hahto 2004a, s. 375, sekä Hahto 2004b, s. 820.

²⁸⁴ Ks. esim. Hahto 2004b, s. 820.

Kolmas provokaation arvioinnissa huomioitava asia on rikoksentekijän reaktion ja uhrin provokaation voimakkuuden välinen suhde. Se, pidetäänkö rikoksentekijän reaktiota ymmärrettävänä, riippuu provokaation laadusta ja määrästä. Provokaatio vaikuttaa sitä vähemmän rikoksentekijän rangaistusvastuuseen, mitä kevyempää provosointi uhrin puolelta on ollut suhteessa tekijän voimakkaaseen reaktioon.²⁸⁵

Identiteettivarkauden osalta provokaatio voisi teorian tasolla ilmetä samalla tavoin kuin missä tahansa muussakin rikostyyppissä. Asianomistaja on mahdollisesti suusanallisesti ärsyttänyt rikoksentekijää, mikä on saanut tekijän suutuspäissään luomaan asianomistajan tiedoilla esimerkiksi valeprofiilin sosiaaliseen mediaan. Rangaistuksen lieventäminen identiteettivarkaudessa provokaation perusteella lienee kuitenkin pääsääntöisesti varsin epätodennäköistä.

Tässä edellä esitetyssä valeprofiiliesimerkissä profiilin luominen ei nimittäin välttämättä onnistu yhtä nopeasti ja impulsiivisesti kuin hetken mielihohteesta tapahtunut nyrkin isku asianomistajan kasvoihin tämän soittaessaan suutaan. Identiteettivarkauden tekeminen vaatii useimmiten hieman aikaa, jolloin provokaatiolta vaadittava ajallinen edellytys ei täyty ja teko voi kääntyä koston puolelle. Identiteettivarkaus on tekotavoiltaan erilainen rikostyyppi kuin ne rikokset, joihin provokaation on perinteisesti katsottu soveltuvan. Esimerkiksi pahoinpitelyssä provokaation voidaan helpommin katsoa johtaneen tekijän impulsiiviseen reaktioon.

Asianomistajan provokaatiolle ei voitaneakaan identiteettivarkauden yhteydessä antaa samantilaista painoarvoa kuin vaikkapa fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa.²⁸⁶ Edellä esitetyn perusteella pääsääntönä voitaneen pitää, että provokaatiolle ei voida identiteettivarkauden seuraamusharkinnan yhteydessä antaa kovinkaan suurta merkitystä. Mikäli uhri on esimerkiksi ärsyttänyt tai loukannut tekijää, on identiteettivarkauden motiiviperusta yleensä ennemminkin koston viittaavaa. Asiaa tulee kuitenkin arvioida aina tapauskohtaisesti, eikä provokaation huomioiminen ole täysin poissuljettua.

---

²⁸⁵ Ks. lisää Hahto 2004b, s. 820.

²⁸⁶ Myös esim. kunnianloukkaus (RL 24 luvun 9 §) ja laitton uhkaus (RL 25 luvun 7 §) ovat luonteeltaan sellaisia rikoksia, joihin provokaatio soveltuu identiteettivarkautta luontevammin.

3.4.2 Riskinotto

Yhtenä myötävaikutuksen tapana voidaan pitää asianomistajan riskinottoa. Riskinotto on toimintaa, jolla aiheutetaan vahingon syntymisen vaara. Riskinotossa ei suoranaisesti pyritä vahingon syntymiseen, eikä vahingon tapahtuminen ole niin todennäköistä, että asianomistajan voitaisiin katsoa toimineen tahallisesti, vaikka hän olisikin ollut tietoinen riskistä.

Riskinotto voi olla esimerkiksi oman etunsa tai turvallisuutensa vaarantamista. Tällöin mahdollinen vahinkoseuraamus on aiheutunut uhrin omasta toiminnasta.²⁸⁷ Riskinotto voi olla myös vahingon uhriksi joutuvan toiminnasta riippumatonta, tapahtuen silti yhteisymmärryksessä uhrin kanssa. Kolmantena riskinoton muotona voidaan pitää yhdessä otettua riskiä, jossa vahinkoseuraamus voi kohdistua kehen tahansa riskinottoon osallisista. Neljäs riskinottotapa on vaarantaa toinen henkilö siten, että vahingon uhriksi joutuva ei ole osallinen riskinottamiseen.²⁸⁸ Tämän tutkielman kannalta kiinnostavin riskinottotapa on ensiksi mainittu.

Riskinotto liittyy huolimattomuuteen ja sen arviointiin. Toiminnan huolimattomuutta arvioitaessa huomiota kiinnitetään ensinäkin siihen, ottiko riskinottaja kielletyn riskin, eli oliko riskinottajan menettely objektiivisesti arvioiden huolimatonta. Toinen arvioitava seikka on, oliko otetulla riskillä merkitystä tapahtuneen vahinkoseuraamuksen kannalta. Kolmantena toiminnan huolimattomuuden osalta tulee arvioida, kattaako tunnusmerkistön suoja syntyneen seurauksen. Kielletyn riskinoton arvioinnilla on merkitystä vain seurauksen syntymistä edellyttävien tunnusmerkistöjen täyttymisen osalta.²⁸⁹ Riskinottaja voi siis itsekin syyllistyä rikokseen, kun hänen ottamastaan riskistä aiheutuu vahinkoa tai sen vaaraa toisille. Tällaisen tapahtumakulun arviointi ei kuitenkaan ole tutkielman keskiössä. Tutkielmassa käsiteltävän identiteettivarkauden näkökulmasta kiinnostavia ovat ne riskit, joita rikoksen uhriksi joutunut on ottanut myötävaikuttaen siten rikoksen kohteeksi joutumiseensa tai rikoksesta aiheutuneisiin seurauksiin.

Myötävaikutuksen käsitteeseen kuuluvalla kielletylle riskinotolle ei ole olemassa yleisiä riskin ja sen suuruuden arviointia ohjaavia kriteereitä. Kielletyllä riskillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi turvallisuusmääräyksissä ja -ohjeissa eriteltyä toimintaa. Turvallisuusmääräyksiä huoli-

---

²⁸⁷ Omien etujen vaarantaminen on sallitumpaa kuin toisen etujen vaarantaminen. Ks. Hahto 2004a, s. 292–293.

²⁸⁸ Hahto 2004a, s. 287.

²⁸⁹ Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 287–293.

mattomuudellaan tai tahallisesti laiminlyövä ottaa riskin laiminlyönnistä mahdollisesti aiheutuvasta seuraamuksesta.²⁹⁰ Identiteettivarkauden osalta kyse voi olla esimerkiksi pankkikortin ja sen tunnusluvun säilyttämisestä samassa paikassa pankin ohjeistuksen vastaisesti.

Uhri voi ottaa riskin, esimerkiksi säilyttämällä lompakkoaan ja pankkikorttinsa tunnuslukua käsilaukussaan, jonka hän jättää joksikin aikaa yliopiston lounasravintolassa vartioimatta haikiessaan lisää mehua. Tällöin hän altistaa itsensä ainakin varkauden uhriksi joutumiselle, mutta mahdollisesti myös identiteettivarkaudelle. Objektiiivisesti arvioiden voitaneen katsoa, että uhrin menettely oli huolimaton. Huolellisesti toimiva henkilö olisi pitänyt laukustaan huolta ja noudattanut pankin ohjeita kortin ja tunnusten säilyttämisestä erillään. Toinen arvioitavaksi tuleva seikka siitä, oliko uhrin ottamalla riskillä merkitystä vahingon syntymisen kannalta näyttäisi myös pitävän paikkansa. Jos hän ei olisi jättänyt laukkuaan vartioimatta, sitä ei todennäköisesti olisi varastettu, eivätkä uhrin pankkitiedot olisi päätyneet väärin käsiin. Hieman esimerkin kaltainen tapaus on ollut myös korkeimman oikeuden arvioitavana.

Ratkaisussa KKO 2018:71 kyse oli siitä, oliko varkauden uhriksi joutunut A toiminut huolimattomasti poistuessaan toimistoltaan noin kymmeneksi minuutiksi jättäen toimiston oven lukitsematta. A oli säilyttänyt pankki- ja luottokorttiaan sekä korttiin liittyvää pankin tunnuslukua työpöytänsä laatikossa. A:n ollessa poissa toimistolta tuntematon tekijä oli tullut toimistoon ja varastanut A:n lompakon ja pankkikortin tunnusluvun ja nostanut niiden avulla rahaa läheisestä pankkiautomaatista. KKO katsoi A:n menettelyn olleen moitittavaa piittaamattomuutta riskeistä ja siten törkeän huolimaton.

Toinen edellisen kaltainen KKO:n ratkaisu KKO 2006:81 käsitteli puolestaan sitä, oliko varkauden uhriksi joutunut A toiminut huolimattomasti, kun hänen luottokorttiaan oli hänen työmatkallaan Madridissa ollessaan käytetty kahtena päivänä oikeudettomasti. A ei ollut huomannut luottokortin katoamista ennen kuin pankista soitettiin hänelle asiasta. A oli muun muassa illallisella ollessaan säilyttänyt lompakkoaan takkinsa povitaskussa ja jättänyt takin tuolin selkänojalle ajoittain vartioimatta sekä matkustanut täysissä metroissa. Tapauksessa arvioitavana oli se, oliko A:n menettely ollut huolimaton tilanteissa, joihin tunnetusti liittyy merkittäviä

---

²⁹⁰ Esim. huolellisuusvelvollisuuden rikkominen on lähtökohtaisesti kiellettyä riskinottoa, koska henkilö ottaa kielletyn riskin ei toivottuun-seuraukseen nähden. Tuottamukseen liittyvä moite perustuu siihen, että teko olisi ollut uhrin hallittavissa, mikäli hän olisi noudattanut huolellisuusvelvollisuuttaan. Huolellisuusvelvollisuudella pyritään osoittamaan ne keinot, joiden avulla henkilö voi kontrolloida tapahtumia siten, ettei seurauksen aiheutuminen ole sattuman varassa. Ks. lisää Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 317.

katoamis- ja anastusriskejä. KKO katsoi A:n menetelleen huolimattomasti ja siten merkittävästi myötävaikuttaneen rikoksen uhriksi joutumiseensa.²⁹¹

Ellei kielletylle riskinotolle ole olemassa toimintaa ohjaavia sääntöjä, turvallisuusmääräyksiä tai muutakaan ohjeistusta, asiaa tulee arvioida hyöty – haitta punninnan avulla. Arvioinnissa punnitaan keskenään toimintaa sen sosiaalisen merkityksen, kohteena olevien oikeushyvien, vahingon todennäköisyyden ja mahdollisten varotoimenpiteiden kautta.²⁹²

Identiteettivarkauden uhrin ottama riski, esimerkiksi pankkikortin ja sen tunnusten huolimattomalla säilytyksellä, ei vähennä rikosentekijän syyllisyyttä varkauden ja mahdollisen identiteettivarkauden osalta. Se voi kuitenkin aikaan saada uhrille vastuun esimerkiksi pankkia kohtaan, kuten edellä olleissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa. Sen sijaan vahingonkorvausoikeudessa uhrin riskinotolla voi olla merkitystä rikosentekijän uhrille maksettavaksi tuomittavien vahingonkorvausten osalta.²⁹³

Pääsääntönä identiteettivarkauden uhrin ottamien kiellettyjen riskien osalta voitaneen siis pitää sitä, ettei uhrin tällainen toiminta vaikuta teon syyksiluettavuuteen tai rangaistuksen mittaamiseen. Kielletyllä riskinotolla on identiteettivarkauksissa merkitystä ennemminkin vahingonkorvausoikeudellisen näkökulman kautta. Tutkielmaa varten kerätyssä hovioikeuksien ratkaisuai-
neistossa uhrin riskinottoa ei käsitelty rikos- tai vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö sille voitaisi antaa merkitystä, kuten aiemmin tässä jaksossa esitellyissä KKO:n ratkaisuissa oli tehty.

Ennen siirtymistä uhrin suostumuksen käsittelyyn on syytä selventää, että uhrin riskinotto on eri asia kuin uhrin suostumus, eikä niitä siten voida käsitellä ja ratkaista samojen oppien ja sääntöjen kautta. Olennainen ero näiden oppien kesken on, oliko osapuolilla tarkoitus aiheuttaa vahinkoseuraamus. Suostumusopissa kyse on seuraamuksen aiheuttamisesta. Tällöin yksin pelkkä teko ei ole arvioinnin keskiössä. Riskinotossa puolestaan itse toiminta on tarkoituksellista, mutta toiminnalla ei ole tavoiteltu syntynyttä seuraamusta vaan mahdollisesti jotain muuta tai ei yhtään mitään. Käytännössä näiden kahden opin ero on siis siinä, mitä vahingon uhriksi

---

²⁹¹ Kummassakaan mainitussa ratkaisussa ei arvioitu identiteettivarkauden uhriksi joutumista, vaan sitä, miten pankkikorttivarkauden uhriksi joutuneen vastuu suhteessa pankkiin muodostuu uhrin huolimattomuuden vuoksi.

²⁹² Hahto 2004a, s. 292.

²⁹³ VahL 6 luvun 1 §:ssä säädetään korvausvastuun jakautumisesta tilanteessa, jossa uhrin on myötävaikuttanut vahinkoonsa. Tällöin korvausta voidaan sovittaa. Maksupalvelulain 62 § sääntelee puolestaan esim. pankkikortin tai -tunnusten oikeudetonta käyttöä ja haltijan vastuuta. Ks. myös Hahto 2004a, s. 227.

joutunut tahtoi, eli minkä seuraamuksen hän toisin sanoen hyväksyi. Riskinotto ei aiheuta ongelmia, mikäli uhri tiesi seurauksen ja suostui siihen. Suostumusoppi arvioi siis, minkälainen vahinkoseuraamus toiselle on oikeutettua aiheuttaa tämän suostumuksella. Riskinotossa keskeistä on puolestaan se, kuinka suuri toisen etuihin tai turvallisuuteen kohdistuva riski voidaan sallitusti ottaa.²⁹⁴

3.4.3 Uhrin suostumus

Uhrin suostumus voi poistaa rikokselta sen rangaistavuuden.²⁹⁵ Suostumuksellaan uhri voi siis tietyissä rikostyypeissä tehdä teosta sallitun. Rikoslaisissa ei ole säännöstä koskien loukatun suostumusta, vaan suostumusoppi pohjautuu vakiintuneeseen kantaan.²⁹⁶ Suostumusoppi liittyy vahvasti paternalistisen rikoslain kieltoon. Paternalistisen rikoslain kiellon mukaan yksilöitä ei ole oikeutettua eikä tarpeellistakaan suojata kaikelta heidän omalta toiminnaltaan, vaan yksilöillä on vapaus päättää omista intresseistään myös vahingokseen. Suostumus voidaan siten johtaa itsemääräämisoikeuden käsitteestä, jonka mukaan oikeushyvän haltijalla on oikeus määrätä itseään koskevista oikeushyvistä.²⁹⁷ Tämä tarkoittaa sitä, että oikeushyvien haltija voi myös sallia jonkun toisen loukkaavan oikeushyviään.²⁹⁸

Suostumusoppi voi vaikuttaa teosta riippuen eri tavoin. Pätevästi annettu suostumus voi suostumusopin mukaan aikaansaada ensinäkin tunnusmerkistön toteutumatta jäämisen, mikä tarkoittaa sitä, että tekoa ei pidetä suostumuksen vuoksi lainkaan rikoksena. Toiseksi suostumusopin mukaan annettu suostumus voi poistaa teolta sen oikeudenvastaisuuden. Tunnusmerkistö ja teonkuvaus täyttyvät, mutta teko ei ole oikeuttamisperusteen vuoksi yksittäistapauksena rangaistava.²⁹⁹

---

²⁹⁴ Hahto 2004a, s. 288–289.

²⁹⁵ Ks. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkojulkaisu]: II Rikoslajit > 10. RL 21: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset > Pahoinpitelyrikokset > Pahoinpitely (RL 21:5) > Erityisiä vastuuongelmia > Suostumus. Uhrin suostumus voi poistaa myös tekijän vahingonkorvausvelvollisuuden. Ks. Hemmo 2005, s. 45.

²⁹⁶ Ks. HE 44/2002 vp., s. 111. Ks. myös Hahto 2004a, s. 240. Ruotsissa suostumuksesta on säännös rikoslaisissa, ks. brottsbalken 24:7. Sen sijaan esim. Norjassa ei ole yleistä säännöstä suostumuksesta, vaan erillinen säännös koskien vamman aiheuttamista, hengen riistämistä ja terveyden vahingoittamista (straffeloven 235 §). Tanskassa noudatetaan samankaltaista käytäntöä kuin Suomessa.

²⁹⁷ Ks. Hahto 2004a, s. 239.

²⁹⁸ Ks. Hahto 2004a, s. 239 ja sen alaviitteissä mainitut saksalaiset lähteet, joita ei tätä tutkielmaa varten ollut mahdollista saada Covid-19-pandemiasta johtuen.

²⁹⁹ Ks. lisää suostumusopista esim. Nuutila 1997, s. 312–316, sekä Hahto 2004a, s. 239–280.

Suostumusopin vaikutustavat ovat myös kattavuudeltaan erilaisia. Mikäli suostumuksen puute on tunnusmerkistötekijä, uhrin suostumuksella tehty teko on aina lainmukainen eikä tunnusmerkistö näin ollen siis täyty. Sen sijaan oikeudenvastaisuuden tasolla vaikuttava suostumus ei vastaavasti poista rangaistavuutta kaikilta yksilön etuja loukkaavilta tunnusmerkistön mukaisilta teoilta, sillä joissakin tapauksissa yksilön etujen suojaamista puoltavat seikat ovat yleisesti tärkeämpiä kuin uhrin oikeus päättää omien etujensa kohtelusta.³⁰⁰

Uhrin suostumuksen puuttuminen rangaistusedellytyksenä voidaan päätellä joko suoraan tunnusmerkistön sanamuodosta tai säännöksen tulkinnalla. Identiteettivarkaussäännöksessä (RL 38 luvun 9a §) suostumuksen puuttuminen rangaistusedellytyksenä ilmenee säännöksen sanamuodosta ”oikeudettomasti”. Muita vastaavia ilmaisuja ovat esimerkiksi luvatonta käyttöä koskevan säännöksen (RL 28 luvun 7 §) ”joka luvattomasti käyttää” muotoilu sekä raiskauksen tunnusmerkistön (RL 20 luvun 1 §) muotoilu ”joka pakottaa toisen”. Sen sijaan kunnianloukkaus (RL 24 luvun 9 §) on rikossäännös, jossa suostumuksen puuttumisesta ei ole mainintaa, sillä kunnianloukkaus edellyttää suostumuksen puutetta sellaisenaan luonnostaan.³⁰¹ Joissakin rikostyypeissä suostumuksen merkitys on epäselvä. Suostumuksen puute voi kuitenkin olla rangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä, vaikka se ei ilmenisi rikossäännöksen tunnusmerkistöstä.³⁰²

Uhrin suostumukselle ei löydy selkeitä sääntöjä tai säännöksiä myöskään vahingonkorvausoikeudesta.³⁰³ Yleisesti on kuitenkin pidetty selvänä, että uhrin suostumus vaikuttaa teon oikeudenvastaisuuden osalta myös vahingonkorvausoikeudessa.³⁰⁴ Rajanveto suostumuksen vuoksi oikeudenvastaisuuden poistavien tekojen ja oikeudenvastaisina säilyvien tekojen välillä on sama niin rikos- kuin vahingonkorvausoikeudessa.³⁰⁵ Mikäli uhrin suostumus tekee teosta sallitun rikosoikeuden kannalta, ei teosta aiheudu myöskään vahingonkorvausvastuuta. Sen sijaan, mikäli rikos kohdistuu yleiseen tai kolmannen osapuolen etuihin, ei annettu suostumus

---

³⁰⁰ Ks. Hahto 2004a, s. 243.

³⁰¹ Ks. Hahto 2004a, s. 242.

³⁰² Tällaisia rikoksia ovat esim. osa terveyteen kohdistuvista rikoksista. Ks. lisää Hahto 2004a, s. 242.

³⁰³ Vahingonkorvausoikeuden ja korvausten määrittämisen kannalta ongelmallisimpia ovat tilanteet, joissa teko on rangaistava uhrin suostumuksesta huolimatta. Nygaard on katsonut, että uhrin suostumus voisi tällaisissa tapauksissa vaikuttaa rangaistusta enemmän korvaukseen. Nygaard 2000, s. 303. Ks. myös Hahto 2004a, s. 281–282.

³⁰⁴ Hahto 2004a, s. 251–252, Routamo – Ståhlberg 2000, s. 50, Annola et al. 2012, s. 485–486, sekä Nygaard 2000, s. 298–303.

³⁰⁵ Oikeuskirjallisuudessa ei ole tutkittu eikä otettu kantaa suostumuksen vaikutuksista suhteessa oikeudenvastaisiksi jäävien rikostekojen vahingonkorvausvastuuseen. Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 251–252.

poista tekijän rikosoikeudellista vastuuta, mutta vahingonkorvausvastuun perusteen syntyminen voi silti estyä.³⁰⁶

Kotimaiset oikeustieteilijät ovat erimielisiä suostumuksen sijoittumisesta rikosoikeuden systematiikkaan. Osa katsoo, että suostumusta on pidettävä oikeuttamisperusteena, jossa itse teko siis täyttää rangaistavaksi säädetyn tunnusmerkistön, mutta teosta rankaiseminen poistuu erillisellä perusteella.³⁰⁷ Osa oikeustieteilijöistä on puolestaan sitä mieltä, että suostumus vaikuttaa tunnusmerkistön kautta.³⁰⁸ Monissa rikoslain säännöksissä uhrin suostumus voidaankin nähdä huomioidun jo säännöksen tunnusmerkistössä joko suoraan tai tulkinnan kautta. Tällöin suostumus estää tunnusmerkistön täyttymisen, eikä näissä tapauksissa voida varsinaisesti katsoa kyseessä olevan uhrin myötävaikutus.³⁰⁹ Eri tunnusmerkistöjen muotoiluilla lainsäätjä siis ratkaisee sen, merkitseekö uhrin suostumus tunnusmerkistön täyttymättä jäämistä, vai onko suostumusta pidettävä oikeuttamisperusteena.³¹⁰

Uhrin suostumuksen oikeusvaikutuksia arvioitaessa keskeinen merkitys on annetun suostumuksen pätevyydellä. Suostumuksen pätevyyskriteereitä voidaan määritellä kuusi ja niitä sovelletaan myös tilanteissa, joissa suostumus ei poista teon oikeudenvastaisuutta, vaan vaikuttaa ainoastaan yhtenä osatekijänä rangaistavuuteen.³¹¹

1. Suostumuksenantajan on oltava säännöksellä suojattavan yksityisen oikeushyvän haltija.
2. Suostumuksenantajalla on oltava määräysvalta oikeushyvästä, minkä lisäksi itse teon on oltava niin sanotusti hyväksyttävä. Toisin sanoen joihinkin tekoihin, kuten tappoon, suostumusta ei voi koskaan antaa pätevästi.
3. Suostumuksenantajan on oltava kelpoinen suostumuksen antamiseen ja ymmärrettävän merkitys ja sisältö kehitys- ja ymmärrystasonsa mukaisesti. Mitä vakavammasta asiasta on kyse, sitä enemmän uhrin kelpoisuudelta edellytetään.

---

³⁰⁶ Tällaisessa tapauksessa suostumusta voidaan kuitenkin pitää myös vahingonkorvausoikeuden kannalta pätevämmänä, mikäli vahinko on liian suuri. Ks. Hahto 2004a, s. 281, sekä Hellner – Radetzki 2014, s. 117.

³⁰⁷ Näin esim. Tolvanen 2015, s. 637, sekä Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkojulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Rikoksen rakenne (yleinen tunnusmerkistö) > Oikeudenvastaisuus > Oikeuttamisperusteet > Muita oikeuttamisperusteita > Suostumus.

³⁰⁸ Esim. Frände 2012, s. 136–138. Hahto puolestaan katsoo, että suostumus voi tilanteesta riippuen toimia joko tunnusmerkistön kautta sulkien pois mahdollisuuden tunnusmerkistön soveltamiseen, tai oikeuttamisperusteena, ks. Hahto 2004a, s. 160 ja s. 243.

³⁰⁹ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 155.

³¹⁰ Hahto 2004a, s. 243.

³¹¹ Ks. Hahto 2004a, s. 247.

4. Suostumus on annettava vapaaehtoisesti ja vakavissa mielin tietoisena teosta ja sen seurauksista.
5. Suostumus on annettu ennen varsinaista tekoa ja se on olemassa myös teon aikana.
6. Suostumuksen on oltava täsmällinen. Täsmällisyysvaatimuksen kannalta merkitystä on erityisesti suostumuksenantajan tarkoituksella ja asian luonteella.³¹²

Rikoksenteijä voi myös erehtyä uhrin suostumuksesta, jolloin kyse on niin kutsutusta luulotellusta suostumuksesta tai putatiivisuostumuksesta.³¹³ Putatiivisuostumus ei varsinaisesti kuulu puhtaasti suostumusoppiin, mutta voi poissulkea tekijän syyllisyyden. Rikoksenteijä voi erehtyä virheellisesti luulemaan uhrin antaneen suostumuksensa. Erehdys voi koskea myös sitä, että tekijä ei ole tiennyt uhrin olevan kykenemätön antamaan pätevää suostumusta.³¹⁴ Mikäli kyseessä on rikos, jossa uhrin suostumus vaikuttaa oikeuttamisperusteen kautta, rikoksenteijän väärä käsitys uhrin suostumuksesta voi tulla arvioitavaksi rikoslain 4 luvun 3 §:n mukaisena vastuusta vapauttavaa seikkaa koskevana erehdyksenä. Kyse on tilanteesta, jossa tekijä on tehnyt teon luullen, että uhrin suostuminen tekee teosta oikeutetun.

Sen sijaan tilannetta, jossa tekijä ei ole tiennyt kaikkien tunnusmerkistötekijöiden olemassaolosta, arvioidaan rikoslain 4 luvun 1 §:n tunnusmerkistöerehdyksen kautta. Kyseinen rikoslain erehtymistä koskeva säännös poistaa teolta tahallisuuden ja siten myös rangaistavuuden, mikäli kyse on vain tahallisesti tehtynä tuomittavasta rikoksesta. Jos kyse on rikoksesta, jonka tunnusmerkistö voi täytyä myös tuottamuksesta, on erehdystyyppien osalta arvioita myös sitä, toimiko rikoksenteijä huolimattomasti arvioidessaan suostumuksen olemassaoloa ja siitä erehtyessään.³¹⁵

Tekijä voi lisäksi erehtyä rikoslain 4 luvun 2 §:n tarkoittamalla tavalla tekonsa lainmukaisuudesta ajatellen, että teko ei ole lainkaan rankaistava. Kyse on tällöin tekijän kieltoerehdyksestä, eli siitä, että tekijä ymmärtää tekonsa kokonaisuudessaan, mutta ei tiedä sen olevan lainvastainen.³¹⁶ Mikäli teko ei ole sallittu uhrin suostumuksesta huolimatta, ei suostumusta koskeva

---

³¹² Ks. lisää suostumuksen pätevydestä esim. Hahto 2004a, s. 247–249.

³¹³ Hahto 2004a, s. 245.

³¹⁴ Ks. lisää Hahto 2004a, s. 245.

³¹⁵ Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkojulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Rikoksen rakenne (yleinen tunnusmerkistö) > Syyllisyys > Anteeksiantoperusteet > Erehdyksen vaikutus rangaistavuuteen. Ks. lisää erehdyksen vaikutuksista esim. Nuutila 1997, s. 241–242, Lappi-Seppälä 2004, s. 5, s. 12 ja s. 14, sekä Hahto 2004a, s. 245–246.

³¹⁶ Hahto 2004a, s. 246.

erehtyminen luonnollisestikaan voi poistaa teon tahallisuutta, sillä teko olisi olosuhteista huolimatta joka tapauksessa rikos.³¹⁷

Kaikissa tapauksissa rikosentekijä ei kuitenkaan voi vapautua vastuusta, vaikka uhri olisikin antanut teolle sinänsä pätevänkin suostumuksensa. Joitakin oikeushyviä ja intressejä pidetään yhteiskunnan kannalta niin merkittävinä, että poikkeus paternalistisen rikoslain kiellosta on perusteltua.³¹⁸ Poikkeaminen voidaan perustella esimerkiksi sillä, että tällaisella kriminalisoinnilla ei puututa säännöksellä suojattavan omaan toimintaan. Lisäksi paternalistisen rikoslain kiellosta voidaan poiketa tilanteissa, joissa suostumus annetaan tahallisen vahingon aiheuttamiseksi, jolloin teon rangaistavuudelle ei ole estettä, mikäli tarkoituksena on varmistaa loukatavan vapaa, tietoisesti ja täysivaltaisesti tehty päätöksenteko. Kolmas poikkeus kiellosta voidaan perustella, mikäli mahdollinen vahinko olisi niin vakava ja peruuttamaton, että tapaukseen liittyisi uhrin suuri katumisriski. Neljäs peruste poikkeukselle on muille kuin loukattavalle suostumuksen antajalle itselleen aiheutuva huomattava vahinko. Kyse voi olla esimerkiksi yhteiskunnalle tai loukatun suostumuksen antajan omaisille aiheutuvasta vahingosta.³¹⁹

Suomen rikoslaissa on paljon rikoksia, joihin suostumusoppi ei sovellu. Uhri ei voi antaa suostumustaan sellaisiin rikostekoihin, joiden kohde ei ole yksityinen etu.³²⁰ Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi yhteiskuntaan ja valtioon kohdistuvat teot. Tällöin yksityinen uhri ei ole rikossäännöksen suojaaman oikeushyvän haltija eikä hänellä siten ole valtuuksia antaa suostumustaan rikokseen, eikä annettukaan suostumus voi poistaa teon rangaistavuutta. Tällaisia niin kutsuttua ”yhteistä etua” suojaavia rikoksia ovat muun muassa rikoslain 47 luvussa säädetty työrikokset, rikoslain 12 ja 13 luvun maanpetos- ja valtiopetosrikokset sekä rikoslain 34 luvun yleisvaaralliset rikokset.³²¹

Yksityisen uhrin suostumus ei poista rikoksen rangaistavuutta myöskään silloin, jos tunnusmerkistö suojaa niin yksityistä kuin yleistäkin etua. Lisäksi yksityisen uhrin suostumus ei voi poistaa teon rangaistavuutta, mikäli suojattu kohde on vaikeasti määriteltävissä. Tällaisissa tilanteissa uhrin suostumus voi poistaa loukkauksen yksityisten etujen osalta ja alentaa rangaistusta,

---

³¹⁷ Ks. lisää Hahto 2004a, s. 245.

³¹⁸ Ks. Hahto 2004a, s. 239.

³¹⁹ Ks. Hahto 2004a, s. 239–240.

³²⁰ Ks. Frände 2012, s. 136–137, sekä Nuutila 1997, s. 313. Ks. myös Hahto 2004a, s. 240.

³²¹ Ks. Hahto 2004a, s. 240–241.

mutta yleisen edun osalta loukkaus ja siten myös rangaistusvastuu on yhä entisellään.³²² Tällöin uhrin suostumuksella ei ole merkitystä tekijän rangaistusvastuun kannalta.³²³ Suostumus voi olla myös itsessään tunnusmerkistötekijä, jolloin suostumuksen puutteen vuoksi kyseinen tunnusmerkistö ei täyty. Teko voi tällöin kuitenkin täyttää jonkin toisen rikostunnusmerkistön. Esimerkiksi kiskonnassa (RL 36 luvun 6 §) tunnusmerkistön täytyminen edellyttää uhrin suostumusta oikeustoimeen. Ilman uhrin suostumusta teko voi sen sijaan täyttää petoksen tunnusmerkistön (RL 36 luvun 1 §).³²⁴

Poikkeukset paternalistisen rikoslain kiellosta eivät ole este sille, että identiteettivarkauden uhrin suostumus tekee teosta sallittavan. Lisäksi identiteettivarkaussäännös suojaa yksityistä etua, eikä identiteettivarkaudesta aiheutuvia vahinkoja voitane pääsääntöisesti pitää sillä tavoin vakavina, peruuttamattomina ja suuren katumisriskin sisältävinä kuten rikosoikeudessa on perinteisesti katsottu. Jo identiteettivarkaussäännös itsessään edellyttää, ettei uhri ole suostunut tekoon.³²⁵ Uhrin antama suostumus omien henkilötietojensa käyttämiseen poistaa pääsääntöisesti rikokselta sen tunnusmerkistön mukaisuuden, sillä säännöksessä edellytetään identiteettitietojen oikeudetonta käyttöä. Säännöksessä säädetyn kolmannen osapuolen erehdyttämistarkoituksen osalta uhri saattaa näin toimiessaan kuitenkin itsekin syyllistyä rikokseen, kuten petokseen (RL 36 luvun 1 §) tai avunantoon petoksen tekemisessä.

Jotta rikoksenteijä, eli uhrin identiteettitietojen käyttäjä, ei syyllistyisi rikokseen tietoja käyttäessään, tulee suostumuksen olla annettu tiettyä toimintaa varten. Kyse voi identiteettivarkauden osalta olla esimerkiksi valtuutuksen kaltaisesta tilanteesta. Mikäli rikoksenteijä käyttää uhrin identiteettitietoja johonkin muuhun kuin mitä uhri on tarkoittanut, voi käyttö olla oikeudetonta identiteettivarkaussäännöksen tarkoittamalla tavalla ja siten myös rangaistavaa.³²⁶ Tekijän erehdys esimerkiksi valtuutuksen laajuudesta tai sisällöstä ja muista olosuhteista voi kuitenkin mahdollistaa rangaistusvastuun sovittelun.³²⁷ Uhrin vaatiessa tekijältä vahingonkorvauksia tällaisessa tilanteessa, voi vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:n myötävaikutussäännös mahdollistaa vahingonkorvausten epäämisen tai vähintäänkin sovittelun.

---

³²² Hahto 2004a, s. 241. Esimerkiksi oikeudenkäyttöä suojaavat säännökset väärästä ilmiannosta (RL 15 luvun 6 §) ja todistusaineiston vääristelemisestä (RL 15 luvun 7 §) sisältävät sekä yksityisen että yleisen edun suojaa.

³²³ Hahto 2004a, s. 241.

³²⁴ Ks. lisää Hahto 2004a, s. 241–242.

³²⁵ Hahto 2004a, s. 246.

³²⁶ Ks. myös Ahonen 2016, s. 218.

³²⁷ Hypoteettisesti kyseeseen voisi tulla esim. Internetissä verkkokauppaostosten tekeminen uhrin valtuuttamana, mutta erehtyminen uhrin tarkoittamasta verkkokaupasta tai ostosten tekeminen suuremmalla summalla, kuin mitä

3.4.4 Myötävaikuttaminen seurauksen sattumiseen

Uhri voi vaikuttaa myös siihen, että tekijän toiminnasta aiheutuu uhrille seuraamus, jonka uhri olisi toisin toimien voinut välttää. Myös tältä osin voidaan puhua uhrin myötävaikutuksesta, jolla on merkitystä rikoksentekijän vastuun kannalta. Kyse on tunnusmerkistön ulottuvuudesta teorian tasolla, johon liittyy kysymys siitä, millaisista seuraamuksista tekijän voidaan katsoa olevan vastuussa. Rikosoikeuden pääsääntö on, että ennakoimattomat seuraukset eivät kuulu tekijän vastuuseen.³²⁸ Näin ollen oikeudellisesti merkityksellinen on siten vain sellainen vahinko, jonka sattumisen rikoksentekijä on voinut tai hänen olisi pitänyt voida teon hetkellä mieltää mahdolliseksi ottaen huomioon rikoksentekijän tiedot olosuhteista sekä sellaiset tiedot, jotka hänellä olisi pitänyt olla.³²⁹ Kyse on toisin sanoen siitä, mitä rikoksentekijä on voinut tai hänen olisi pitänyt voida ennakoida.³³⁰

Rikoksentekijän teon seuraukset, joita hän ei ole voinut eikä hänen olisi pitänytkään voida ennakoida, eivät kuulu rikoksentekijän vastuulle.³³¹ Ennakoimattomia seurauksia saattaa syntyä esimerkiksi uhrin omasta toiminnasta tai siitä, että kolmas ulkopuolinen taho puuttuu tapahtumiin. Lisäksi vahinkoseuraamus saattaa olla normaalia vakavampi johtuen uhrin erityisominaisuuksista, kuten vaikkapa sairaudesta tai vammasta, joka ei ollut tekijän tiedossa. Ennakoitavuusvaatimus ei tällöin täyty. Vaatimus ei täyty välttämättä siitäkään huolimatta, että rikoksentekijä oli tietoinen uhrin erityisominaisuudesta. Näin on esimerkiksi silloin, kun seuraus on niin epätyypillinen erityisominaisuudesta huolimatta, että rikoksentekijä ei ole voinut ennakoida sitä.³³²

Ennakoitavuuden rajan määrittämiseen ei ole muita sääntöjä tai keinoja kuin yleinen elämäkokemus. Vaikka rikoksentekijä pohtisi etukäteen mitä oudoimmat ja epätodennäköisimmät seuraukset ja niistä jokin sattuisikin toteutumaan, ei seurausta voitaisi siltikään pitää ennakoitavana. Ennakoitavalta seuraukselta ei myöskään voida edellyttää tahallisuuskynnysarvioinnin kaltaista oletusta siitä, että seurauksen syntyminen on todennäköisempää kuin syntymättä jääminen. Ennakoitavuusvaatimuksen piiriin kuuluvana seurauksena voitaneenkin pitää sellaista

---

uhri on tarkoittanut. Tällaisista tapauksista tosin tuskin kovinkaan usein tehdään rikosilmoituksia, syyteharkintaan etenemisestä puhumattakaan.

³²⁸ Tapani – Tolvanen 2016, s. 63.

³²⁹ Hahto 2004b, s. 823. Ks. myös Tapani – Tolvanen 2016, s. 63, sekä KKO 2012:66 ja KKO 2013:17.

³³⁰ Ks. myös Nuutila 1996, s. 226. Vrt. Frände 2012, s. 102–106. Frände katsoo ennakoitavuuden aseman olevan erilainen kuin Nuutila. Ks. myös Hahto 2004b, s. 823.

³³¹ Tapani – Tolvanen 2016, s. 63.

³³² Ks. lisää Hahto 2004b, s. 824.

seurausta, jonka syntymisestä on tavallista elämänriskiä suurempi vaara, johon tekijän olisi tullut perustellusti varautua. Ennakoitavuuden arviointi perustuu rikosentekijällä kyseisessä tilanteessa olleeseen tietoon.³³³

Identiteettivarkauden osalta tilanne voisi olla esimerkiksi se, että tekijä käyttää toisen henkilön identiteettitietoja ja ottaa niiden avulla kulutusluoton uhrin nimiin, tämän tietämättä ja ilman lupaa. Tekijän menettelystä aiheutuu asianomistajalle vähintäänkin asian selvittelyyn liittyvää vaivaa sekä mahdollisesti kuluja. Nämä hallituksen esityksessäkkin mainitut seuraukset ovat sellaisia, jotka tekijä on hyvin todennäköisesti mieltänyt tekohetkellä mahdollisiksi.³³⁴ Sen sijaan, jos asianomistajalla on esimerkiksi jokin mielenterveyteen liittyvä sairaus, jolla on vaikutusta siihen, että uhrista tulee identiteettivarkauden myötä tilapäisesti työkyvytön, ei tekijän syyksi voitane lukea ankarampaa rangaistusta tämän vuoksi. Näin on ainakin, mikäli asianomistajan masennus ei ole ollut tekohetkellä tekijän tiedossa eikä hänen olisi pitänytäkään siitä tietää.

Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa R 18/261 oli kyse vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta hieman vastaavanlaisesta tulkinnasta ja punninnasta. Tapauksessa identiteettivarkauden tekijä oli muun muassa esiintynyt asianomistajana poliisille sekä terveydenhuollossa. Tämän vuoksi asianomistaja oli kutsuttu poliisiin kuulusteltavaksi. Jo valmiiksi mieleltään järkkynyt asianomistaja oli kertonut omalle lääkärilleen identiteettivarkauden uhriksi joutumisestaan. Lääkäri ei ollut uskonut asianomistajaa, vaan oli katsonut tämän olevan psykoottisessa tilassa määräten asianomistajan tahdonvastaiseen hoitoon. Asianomistaja vaati identiteettivarkauden tekijältä mittavia vahingonkorvauksia muun muassa tahdonvastaisesta hoidosta johtuneesta nöyrytyksestä ja kärsimyksestä. Tuomioistuin katsoi, ettei kärsimyskorvausten peruste ollut sellainen, että tekijä olisi voinut sen ennakoida ja sovitteli korvausmäärää tuntuvasti.

Identiteettivarkauteen voi siis liittyä sellaista uhrin toimintaa tai olosuhteista johtuvia erityispiirteitä, joiden vuoksi teon seuraukset muodostuvat suuremmiksi kuin mitä tekijä on voinut ennakoida. Kyse on tutkielmassa aiemmin esitetyistä myötävaikutustyypeistä lähestymistavaltaan erilaisesta myötävaikutuksesta, sillä tekijän ennakoimattomat seuraukset eivät pääsääntöisesti poista tekijän rikosoikeudellista vastuuta. Ne eivät yleensä myöskään varsinaisesti alenna rikosentekijän rangaistusta. Seuraukset, joita tekijä ei ole voinut eikä hänen olisi pitänytäkään voida ennakoida, jäävät seuraamusharkinnan ulkopuolelle ja ikään kuin puhdistuvat pois arvi-

---

³³³ Ks. Hahto 2004b, s. 824.

³³⁴ Ks. HE 232/2014 vp., s. 37.

oinnin kohteena olevasta teosta. Kyse on pohjimmiltaan siitä, että tekijä tuomitaan rangaistukseen rikoksesta ja sen seurauksista, mutta ennakoimattomiksi katsottavat seuraukset eivät korota tekijän vastuuta. Rangaistus asettuu siis sille niin sanotulle perustasolle, johon se olisi muodostunut ilman yllättäviä ja ennakoimattomia uhrista tai kolmannen ulkopuolisen toiminnasta johtuvia seurauksia.³³⁵

3.4.5 Seurauksen pahentaminen

Rikoksen uhri voi omalla toiminnallaan tai toimimatta jättämisellään pahentaa tai kasvattaa rikoksen seurauksia jälkikätesesti. Teon seuraukset voivat pahentua esimerkiksi uhrin kieltäytyessä omasta tahdostaan asianmukaisesta lääketieteellisestä hoidosta tai uhrin laiminlyödessä rikoksen yhteydessä vahingoittuneen omaisuuden korjaamisen.³³⁶ Tekijä ei ole vastuussa uhrin huolimattomuudesta aiheutuneista vahingoista, sillä tunnusmerkistöjen tarkoittama suojanala ei ulotu niihin. Seurauksen pahentaminen ja jälkivahingon käsite liitetään yleensä lähtökohtaisesti vahingonkorvausoikeuteen, mutta käsitteet ovat sovellettavissa myös rikosoikeudessa.

Pääsääntönä voidaan pitää, että uhrin menettelystä johtuva vahinko ei yleensä ole myöskään tekijän ennakoitavissa oleva seuraus. Siitäkin huolimatta, että teon jälkeen ilmaantuva niin kutsuttu jälkivahinko joissain tapauksissa olisi tekijän ennakoitavissa, uhrilla ei katsota olevan tarvetta oikeussuojalle sen osalta. Tämä johtuu siitä, että uhri olisi voinut välttää vahingon omalla toiminnallaan.³³⁷ Ero edellisessä jaksossa käsitellyyn myötävaikutustyyppiin onkin teorian tasolla siinä, että edellisessä jaksossa esitetty myötävaikutustyyppi ei edellytä uhrin varsinaista toimintaa tai toimimatta jättämistä, vaan kyse voi olla esimerkiksi uhrin fyysisistä tai psyykkisistä ominaisuuksista.

Rikoksen uhrin käyttäytyminen ei vaikuta suoraan tekijän rangaistavuuteen, sillä pääsäännön mukaan rikos itsessään on tapahtunut tunnusmerkistön täytyttyä sen seurauksista riippumatta.³³⁸ Uhrin toiminta ja myötävaikutus ovat merkityksellisiä sen sijaan arvioitaessa sitä,

---

³³⁵ Ks. esim. Honkasalo 1965, s. 118–119, Nuutila 1996, s. 226, sekä Hahto 2004b, s. 823–825.

³³⁶ Hahto 2004b, s. 825. Ks. Helsingin hovioikeuden ratkaisu R 17/477, joka oli tapahtuma-aikaan runsaasti esillä myös mediassa. Tapauksessa oli kyse uusnatsistisen mielenosoituksen yhteydessä tapahtuneesta pahoinpitelystä, jossa uhriksi joutunut menehtyi vammoihinsa muutama päivä pahoinpitelyn jälkeen. HO katsoi, ettei tekijää tullut tuomita kuolemantuottamuksesta, vaan ainoastaan törkeästä pahoinpitelystä, sillä uhri oli itse laiminlyönyt hoito-ohjeensa. KKO hylkäsi valituslupahakemuksen. Ks. myös KKO 2019:98.

³³⁷ Hahto 2004a, s. 224–226. Ks. myös Hahto 2004b, s. 825.

³³⁸ Hahto 2004b, s. 825. Esim. pahoinpitely on jo tapahtunut rikosentekijän lyötyä uhria kasvoihin.

missä laajuudessa tekijä on vastuussa tekonsa seuraamuksista.³³⁹ Toisin sanoen tuomitaanko tekijä seurauksen syntymistä edellyttävän rikostunnusmerkistön rikkomisesta. Kyse on siis siitä, onko rikoksentekijä esimerkiksi pahoinpitelyn lisäksi syyllistynyt kuolemantuottamukseen.³⁴⁰

Jälkivahingon aiheutumisessa on kyse syy-seuraussuhteesta rikoksentekijän aiheuttaman vahingon ja uhrin toiminnan tai toimimatta jättämisen välillä. Vertailu rikoksentekijän ja uhrin tuottamusten välillä ei ole tarpeellista, sillä uhrin myötävaikutus ei koske alkuperäisen vahingon aiheutumista, vaan sitä, kuinka suuri vahingosta lopulta syntyy. Yleisesti vastuun jakamisessa arvioidaan siis sitä, millainen syy-yhteys uhrin myötävaikuttavalla tuottamuksella on ollut aiheutuneeseen vahinkoon ja sen määrään.³⁴¹ Vahingon uhrilla on useimmiten velvollisuus toimia vahingon välttämiseksi tai rajoittamiseksi.³⁴²

Mikäli uhri laiminlyö velvollisuutensa rajoittaa tai välttää vahinko, kyse on seurausta pahentavasta myötävaikuttamisesta. Tämä on peruste uhrin passiivisuuden tuottamuksena pitämiselle.³⁴³ Uhrin oma laiminlyönti huomioidaan, vaikka vahingon aiheuttaneen rikoksentekijän teko olisi ollut tahallinen, sillä vahingonaiheuttajan vastuulla on vain hänen omalla teollaan aiheuttama vahinko.³⁴⁴ Myös uhrin aktiivista vahinkoa pahentavaa toimintaa tulee arvioida itsenäisenä, alkuperäisestä rikoksesta erillisenä toimintana vertaamalla sitä rikoksentekijän toimintaan tai tuottamukseen.³⁴⁵ Uhrin toiminnan tai laiminlyönnin arvioinnissa huomioon tulee ottaa myös uhrilla käytettävissään ollut harkinta-aika, eli se, kuinka paljon hänellä on ollut aikaa harkita toimintansa soveltuvuutta, tarvetta ja järjellisyttä sekä miten rajalliset mahdollisuudet uhrilla on tosiasiallisesti ollut toimia.³⁴⁶

---

³³⁹ Kyse voi olla esim. siitä, tuleeko pahoinpitelyä pitää ns. normaalimuotoisena vai törkeänä, eli toisin sanoen arvioinnissa kiinnitetään huomiota esim. uhrille aiheutuneisiin vammoihin ja arvioidaan mm. sitä missä laajuudessa ne ovat tekijän vastuulla.

³⁴⁰ Hahto 2004b, s. 825. Ks. Helsingin HO:n ratkaisu R 17/477.

³⁴¹ Hahto 2004a, s. 224.

³⁴² Esim. identiteettivarkauden yksi yleisimpiä tekotapoja on tutkielmaa varten kerättyjen hovioikeuden ratkaisujen perusteella uhrin pankkitietojen käyttäminen. Maksupalvelulain 76 §:n mukaan maksupalvelun käyttäjällä on velvollisuus pyrkiä rajoittamaan vahinkoaan.

³⁴³ Hahto 2004a, s. 224. Ks. myös Hoppu – Hoppu 2016, s. 289, sekä KKO 2004:16.

³⁴⁴ Hahto 2004a, s. 224.

³⁴⁵ Oman erityisasemassa olevan ryhmänsä muodostavat kuitenkin nk. pelastusvahingot, joissa vahingon rajoitustoimista aiheutuukin lisäkustannuksia tai vahinko jopa kasvaa. Pelastusvahinkojen osalta periaatteena on, että vahingon aiheuttanut vastaa myös pelastusvahingosta, sillä toimenpiteisiin on ryhdytty hänen etunsa suojaamiseksi. Pelastustoimia voidaan kuitenkin pitää myös myötävaikutuksena, mikäli ne eivät ole olleet tarpeellisia, tarkoituksemukaisia ja suoritettu huolellisesti. Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 224–225 sekä Routamo – Ståhlberg 2000, s. 260.

³⁴⁶ Ks. Annola et al. 2012, s. 560–563. Ks. myös Hahto 2004a, s. 226.

Uhrilta edellytettävälle toimille ei kuitenkaan voida asettaa mahdottomia vaatimuksia. Asianomistajan lievästä tai tavanomaisesta huolimattomuudesta aiheutunut vahinko voidaan lukea pääsääntöisesti rikoksenteijän syyksi. Sen sijaan uhrin omasta törkeästä huolimattomuudesta johtuva vahinko on pääsääntöisesti uhrin omalla vastuulla.³⁴⁷ Kuten Vilja Hahtokin on artikkelissaan todennut, ei täydellistä huolellisuutta omien etujen valvomisessa edellytetä.³⁴⁸ Uhrin huolimattomuutena ei pidetä esimerkiksi sitä, että hän kieltäytyy leikkaukseen menemisestä siihen liittyvien suurten riskien takia.³⁴⁹ Mutta, mikäli asianomistaja on pahentanut rikoksen seurauksia törkeällä huolimattomuudellaan, tuomitaan tekijä vain sellaisesta vahingosta, joka olisi syntynyt ilman asianomistajan toimintaa tai toimimatta jättämistä.³⁵⁰ Tällöin tapahtumankulkua tulee arvioida hypoteettisesti, mikä voi käytännössä tuottaa hankaluuksia.

Myötävaikutustyypeistä seurauksen pahentamisen voitaneen katsoa soveltuvan myös identiteettivarkauteen. Jotta identiteettivarkauden tunnusmerkistöä olisi rikottu, edellytetään kolmannen henkilön erehdyttämisen ja identiteettitiedon oikeudettoman käyttämisen lisäksi rikokselta sitä, että siitä aiheutuu asianomistajalle taloudellista vahinkoa tai vähäistä suurempaa haittaa, toisin sanoen siis jokin seuraus. Identiteettivarkauden asianomistaja voi omalla toiminnallaan tai laiminlyönnillään pahentaa tätä seurausta.

Esimerkiksi voidaan ottaa jälleen tilanne, jossa uhri säilyttää pankkikorttiaan kenen tahansa helposti saatavilla laukussaan, jonka hän jättää aika ajoin vartioimatta.³⁵¹ Päivän päätteeksi uhri huomaa pankkikorttinsa kadonneen. Hän epäilee jättäneensä kortin ehkä lounasravintolaan aiemmin päivällä. Niinpä hän ajattelee olla yhteydessä lounasravintolaan myöhemmin ja tarvittaessa pankkiin vasta seuraavana päivänä.³⁵² Tällä välin kortin varastanut rikoksenteijä ehtii puuhailla rauhassa ja ottaa esimerkiksi runsaasti kulutusluottoja sekä tehdä erilaisia ostoksia osamaksulla uhrin nimissä. Kun asianomistaja alkaa saada laskuja rikoksenteijän ottamista

---

³⁴⁷ Hahto 2004b, s. 826. Tästä pääsäännöstä on kuitenkin laissa säädettyjä poikkeuksia, kuten esim. maksupalvelulain 62 §. Pykälän mukaan uhri vastaa maksuvälineensä oikeudettomasta käytöstä, mikäli oikeudeton käyttö johtuu uhrin huolimattomuudesta. Vastuu on rajattu kuitenkin vain 50 euroon. Sen sijaan, jos uhrin huolimattomuus on ollut törkeää tai hän on toiminut tahallisesti, uhrilla on täysi vastuu maksuvälineensä oikeudettomasta käytöstä.

³⁴⁸ Hahto 2004b, s. 826.

³⁴⁹ Nuutila 1996, s. 502.

³⁵⁰ Ks. Hahto 2004b, s. 826.

³⁵¹ Tältä osin uhri toimii maksupalvelulain 53 §:n ja 62 §:n 1 momentin 2. kohdan vastaisesti. Ks. HE 36/2009 vp., s. 64.

³⁵² Näin toimiessaan uhri laiminlyö maksupalvelulain 62 §:n 1 momentin 3. kohdan mukaisen velvollisuutensa ja laiminlyönti johtaa seurausten pahenemiseen.

lainoista ja osamaksukaupoista useasta eri paikasta, häneltä kuluu valtavasti aikaa asian ja perättömien laskujen selvittelyyn. Lisäksi uhri voi maksupalvelulain 62 §:n perusteella joutua vastaamaan nimissään otetuista luotoista pankille, koska hän on laiminlyönyt velvollisuutensa ilmoittaa pankkikorttinsa katoamisesta.³⁵³ Sen sijaan, mikäli uhri olisi heti kortin katoamisen huomattuaan toiminut tilanteen edellyttämällä tavalla, hänelle ei todennäköisesti olisi ehtinyt aiheutua niin merkittävää taloudellista vahinkoa sekä selvittelystä aiheutuvaa vaivaa, pankkia kohtaan syntyvästä vastuusta puhumattakaan.

Edellä esitetty esimerkkitalanne on kuitenkin hieman ongelmallinen ja erilainen verrattuna siihen, miten seurauksen pahentamista perinteisesti on arvioitu. Toisin kuin esimerkiksi aiemmin esitetystä pahoinpitelyesimerkissä, jossa uhrin kieltäytyminen hoidosta johtaa hänen kuolemaansa, ja jossa kyse on tällöin käytännössä siitä, onko tekijä syyllistynyt kahteen eri rikokseen, identiteettivarkauden ja sen uhrin osalta kyse on yhdestä rikosnimikkeestä. Identiteettivarkauden seurauksena on vaikea nähdä uhrin toiminnan vuoksi uhrille itselleen aiheutuvan muun rikostunnusmerkistön täyttäviä seuraamuksia. Selkeimmin uhrin myötävaikutus edellä esitetyn esimerkkitapauksen kaltaisissa törkeän huolimattomuuden tilanteissa vaikuttaneekin vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta. Uhrin seurauksia pahentava toiminta voi esimerkin kaltaisessa tapauksessa aikaansaada uhrille vastuun pankkia kohtaan, minkä lisäksi se voi antaa perusteen tekijän maksettavaksi tuomittavien vahingonkorvausten sovitteluun VahL 6 luvun 1 §:n perusteella.³⁵⁴

Tekijä tulee tuomita kaikista niistä teoista, jotka täyttävät rikoksen tunnusmerkistön. Tekijän syyllisyyttä ei poista tai vähennä se, että uhri on jättänyt täyttämättä huolellisuusvelvollisuutensa. Kyse ei siinä mielessä ole samanlaisesta tilanteesta kuin edellä esitetty pahoinpitelystä ja hoidosta kieltäytymisestä myöhemmin aiheutuva uhrin menehtyminen. Teon jatkuminen ja siten myös seurausten paheneminen vaatii rikosentekijältä aktiivista toimintaa, esimerkiksi uusien petosten tekemistä uhrin identiteettitietojen avulla.

Yhden identiteettivarkauden takana voi olla kymmenen petosta. Näiden petosten uhrit ovat eri henkilöitä kuin identiteettivarkauden uhri, eivätkä he ole välttämättä voineet vaikuttaa rikoksen

---

³⁵³ Pankkia kohtaan syntyvän vastuun osalta uhri voi tietenkin yrittää vaatia maksamansa luotot vahingonkorvauksina takaisin rikosentekijältä. Usein kuitenkin todennäköisyydet vahingonkorvausten onnistuneeseen perimiseen rikosentekijältä ovat melko heikot rikosentekijän varattomuuden vuoksi.

³⁵⁴ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 227 ja s. 232–233.

kohteeksi joutumiseensa. Uhrin törkeä huolimattomuus ei vähennä tekijän tekojen moitittavuutta eikä siten poista hänen rikosoikeudellista vastuutaan tai anna perusteita rangaistuksen alentamiselle. Edellä esitetyn mukaisesti asianomistajan huolimaton toiminta tai laiminlyönti vaikuttanee siis pääsääntöisesti vain identiteettivarkauden uhrin saamiin vahingonkorvauksiin, mutta ei niinkään rikoksentekijän rikos- tai rangaistusvastuuseen.³⁵⁵

3.4.6 Tilanteen luominen teolle

Rikoksen uhri voi myötävaikuttaa rikokseen myös ennen varsinaisen teon tapahtumista luomalla tilanteen teolle. Uhri voi esimerkiksi olla ampuma-aseen omistaja, joka antaa ladatun aseensa kokemattomalle henkilölle, jolloin tämä laukaisee aseella kohti uhria tietämättömänä siitä, että ase oli ladattu. Vastaavasti kyse voisi olla tilanteesta, jossa nuoret leikkivät ampumalla toisiaan kohti ilotulitusraketeilla. Toiminnan seurauksena yksi nuorista sokeutuu raketin osuttua häntä kasvoihin.³⁵⁶ Uhrin luomaa tilannetta voidaan pitää vaaraan antautumisena, mikäli uhri tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää tilanteesta vaikuttavista riskeistä.³⁵⁷ Tapauksille on yleistä se, että niin uhri kuin tekijäkin olisi voinut toisin toimimalla välttää tilanteen syntymisen.³⁵⁸ Tekotilanteen luominen on myötävaikutustyyppinä vahvasti yhteydessä myös jo aiemmin tutkielmassa käsiteltyyn riskinottoon, mutta käsitteiden välillä on myös eroja kuten seuraavassa esitetään.

Myötävaikutustyyppinä tekotilanteen luominen juontaa juurensa vahingonkorvausoikeudesta. Merkittävin ja ensisijainen vaikutus sillä pääsääntöisesti onkin juuri teosta tuomittavien vahingonkorvausten ja niiden mahdollisen sovittelun kannalta. Uhri voi kuitenkin luoda tekotilanteen myös rikosoikeudellisessa mielessä, jolloin myötävaikutustyyppi voi vahingonkorvausten lisäksi vaikuttaa myös tekijän rangaistusvastuuseen. Pääsääntöisesti tekotilanteen luomisessa tekijän toiminta on moitittavuuden asteeltaan tuottamuksellista. Uhrin myötävaikutus voi olla antautumista tekijän luomaan riskejä sisältävään tilanteeseen tai uhri voi itse luoda otollisen tilanteen rikoksentekijälle ja uhriksi joutumiselleen. Tilanteen ratkaisun kannalta merkityksellistä

---

³⁵⁵ Hahto 2004a, s. 227 ja s. 232–233.

³⁵⁶ Ks. Hahto 2004a, s. 210.

³⁵⁷ Oikeustieteilijöiden keskuudessa vallitsee erimielisyyttä ja erilaisia näkemyksiä siitä, miten uhrin antautumista vaaralle ja tekijän tuottamusta tulisi punnita erityisesti vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta. Eri näkemyksiä on toisin sanoen siitä, millaisissa tilanteissa tekijä on vapaa vastuusta, milloin tekijän tuottamus poistuu ja mitkä ovat uhrin toimintavapauden rajat. Ks. tästä esim. Hellner – Radetzki 2014, s. 119–120, Bengtsson 1982, s. 195–198. Vrt. Saxén 1975, s. 40–41, Korhonen – Pöyhönen 1996, s. 246–247 ja s. 256–265, sekä Hahto 2004a, s. 219–221.

³⁵⁸ Hahto 2004a, s. 210–211.

on se, muuttaako uhrin myötävaikuttava toiminta riskinottamisen oikeudellista luonnetta. Uhrin oma riskinottaminen voi aikaan saada sen, että tekijän toimintaa ei ole lainkaan pidettävä rangaistavana, tai korvausvastuuta ei synny.³⁵⁹

Toimintaa, jossa otetaan vapaaehtoisesti riskejä, joita ei voida pitää sosiaalisesti hyväksyttävänä, voidaan pitää myötävaikutuksena ja tuottamuksellisena toimintana. Tuottamus ilmenee tällöin osallistumisena riskejä sisältävään tekoon tai toimintaan, mikäli tekoa tai toimintaa ei voida pitää yleisesti sosiaalisesti hyväksyttävänä.³⁶⁰ Uhrin oma tuottamus voi olla tekijän tai vahingonaiheuttajan tuottamuksen kanssa samanlaista ja saman asteista, minkä vuoksi tuottamukset onkin huomioitava yhdenmukaisesti.³⁶¹

Esimerkiksi vaaralle antautuminen tai yhdessä otettu riski ovat tilanteita, joissa uhrin ja tekijän tuottamukset ovat vertailukelpoisessa asemassa keskenään. Uhrin myötävaikutus voi olla jopa tekijän tuottamusta suurempaa, kun vertaillaan sitä, kuka osapuolista on ollut parhaiten tietoinen riskeistä ja kenellä on siten ollut parhaat mahdollisuudet riskien välttämiseen.³⁶² Tietoisesti ja vapaaehtoisesti otetusta riskistä eroaa tilanne, jossa annetaan toiselle mahdollisuus tahallisen rikoksen tekemiseksi esimerkiksi jättämällä lompakko esille pöydälle julkisessa paikassa. Pääsäännön mukaan tästä johtuvan rikollisen teon tahallisuus johtaa siihen, että uhrin tuottamus muuttuu merkityksettömäksi vahingonkorvauslain tarkoittamassa mielessä.³⁶³ Uhrille voi kuitenkin koitua rikoksen seurauksena muita seuraamuksia, kuten vastuu pankkia kohtaan, jolloin kyse on kuitenkin yhä uhrin myötävaikutuksesta ja tilanteen luomisesta teolle.³⁶⁴

Ensinäkin rangaistus- tai korvausvastuu voi poistua tai alentua siksi, että tekijän toiminta on sosiaalisesti hyväksyttävää ja siten myös sallittua.³⁶⁵ Tällöin tekijä ei ole toiminut huolimattomasti, eli hänellä ei ole tuottamusta. Rikosoikeudessa esimerkiksi vahingonkorvauksia ei tuomita tilanteissa, joissa on noudatettu sääntöjä, mutta vahinko on sattunut siitä huolimatta. Kyse voi olla esimerkiksi urheilusta ja leikkimisestä. Tekijän tuottamus ei kuitenkaan poistu sillä perusteella, että uhri on osallistunut tai suostunut tekoon, vaan siksi, että teko on sallittu.

---

³⁵⁹ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 217–223.

³⁶⁰ Hemmo on katsonut, että vapaaehtoista riskien ottamista ei voida varsinaisesti pitää myötävaikutuksena, sillä se ei sisällä uhrin tuottamuksellista toimintaa. Hänen mukaansa vapaaehtoisen riskin ottamisen asema ei voi tämän vuoksi olla myötävaikutusta vastaava. Ks. Hemmo 1996, s. 169. Vrt. esim. Hahto 2004a, s. 222–223.

³⁶¹ Hahto 2004a, s. 222.

³⁶² Ks. Hahto 2004a, s. 222–223. Esim. tilanne, jossa uhriksi joutunut on alun perin antanut ladatun aseensa kokeemattomalle henkilölle ja väittänyt aseensa olevan lataamaton, minkä vuoksi tekijä ei ole käsitellyt asetta huolellisesti.

³⁶³ Hahto 2004a, s. 223.

³⁶⁴ Ks. esim. KKO 2006:81 ja KKO 2016:73.

³⁶⁵ Ks. esim. SOU 1973:51, s. 320.

Mikäli toimintaa itsessään ei pidetä sallittavana, tuottamus ei voi poistua vain sillä perusteella, että uhri suostui tekoon tai riskiin. Vahingonkorvausten osalta tällä voi kuitenkin olla vaikutusta ja korvaus voidaan uhrin oman toiminnan vuoksi evätä jopa täysin.³⁶⁶ Vahingonkorvausoikeudessa uhrin myötävaikutustilanteissa voidaan soveltaa VahL 6 luvun 1 §:ää tekijän maksettavaksi tuomittavien korvausten sovitteluksi. Rikosoikeuden näkökulmasta uhrin myötävaikutus voi puolestaan vastaavasti alentaa rikoksentekijälle tuomittavaa rangaistusta.

Mitä tahansa käytöstä tai toimintaa ei voida kuitenkaan pitää myötävaikuttavana vaaralle antautumisena tai riskinottona. Uhrin toiminta on voinut olla esimerkiksi sillä tavoin sosiaalisesti hyväksyttävää, ettei sitä pidetä vaaralle antautumisena. KKO on katsonut ratkaisussaan KKO 1981 II 39, että väkivaltaiseen seurustelusuhteeseen jäänyt osapuoli ei ollut tahallisesti antautunut vaaraan eikä siten myöskään myötävaikuttanut pahoinpitelyjen uhriksi joutumiseensa. Vastaavasti esimerkiksi kaupungilla kävelyä ilta-aikaan ei voida pitää myötävaikuttavana raiskauksen tai ryöstön uhriksi joutumiseen, sillä kyse on tavanomaisesta käyttäytymisestä.³⁶⁷

Mitä sitten voidaan pitää tilanteen luomisena teolle? Uhri voi esimerkiksi nousta humaltuneen kuljettajan auton kyytiin tietäen kuljettajan ajokunnon olleen heikentynyt. Vastaavasti uhri voi nousta huonokuntoiseen ja vaaralliseen autoon tai osallistua vaaralliseen leikkiin tai urheiluun, joka on vailla sääntöjä ja asianmukaista valvontaa. Edellä mainituissa tilanteissa on selvää, että uhri antautuu vaaralle ja mahdollistaa siten uhriksi joutumisensa.³⁶⁸ Vaaraan antautumista ei kuitenkaan ole esimerkiksi silkka osallistuminen urheilutapahtumaan tai meneminen vaikkapa huvipuistoon, ellei toiminta pidä sisällään riskin ottamista. Uhrin antautuminen vaaralle tai riskien ottaminen yhdessä tekijän kanssa voi vaikuttaa välittömästi joko tuottamusarviointiin tai toimintaa voidaan arvioida myötävaikutuksen näkökulmasta, jolloin tekijän maksettavaksi tuomittavia vahingonkorvauksia alennetaan tai ei tuomita lainkaan.³⁶⁹ Pääsääntö on, että riskin ottaminen ei poista tuottamusta. Näin ollen ensisijaisena vaihtoehtona on soveltaa myötävaikutussääntöä.³⁷⁰

---

³⁶⁶ Ks. Hahto 2004a, s. 218.

³⁶⁷ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 218–219.

³⁶⁸ Ks. Hellner – Radetzki 2014, s. 263–268, sekä SOU 1973:51, s. 320.

³⁶⁹ Hahto 2004a, s. 219.

³⁷⁰ Ks. Annola et al. 2012, s. 486, Nuutila 1997, s. 183, Saxén 1975, s. 114, sekä Hahto 2004a, s. 219. Vrt. KKO 1999:93.

Oikeustieteilijöiden keskuudessa on runsaasti eri näkemyksiä siitä, milloin uhrin ottamat tietoiset riskit voivat vapauttaa varsinaisen tekijän vastuusta. Vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta esimerkiksi Bengtsson on katsonut, että päinvastainen myötävaikutussäännön ja tuottamusarvioinnin soveltaminen olisi perusteltua. Hän katsoo, että uhrin hyväksymä riski pääsääntöisesti poistaa tekijän tuottamuksen.³⁷¹ Poikkeuksen muodostavat hänen mukaansa tilanteet, joissa riski on ollut osallisten tietoisuudesta huolimatta liian merkittävä. Bengtssonin mukaan myötävaikutussääntö tulisi sovellettavaksi vasta näissä tapauksissa ja tuottamuksen poissulkeminen olisi ensisijainen vaihtoehto.³⁷²

Hahto puolestaan katsoo Pöyhösen ja Korhosen tavoin, että korvausvastuun edellytyksenä tulee olla erottelu kiellettyyn ja sallittuun riskiin rikosoikeudellisen tunnusmerkistön mukaisuuden kaltaisesti.³⁷³ Hädon mukaan tietyt tilanteet on selvempää rajata siten, että niihin kuuluva riski on sallittu silloin, kun noudatetaan sääntöjä ja ohjeita, jolloin myöskään tuottamuksen olemassaoloa ei ole tarpeen arvioida. Hänen mukaansa tilanne jäsentyy luontevammin, kun ensin arvioidaan toiminnan sallittavuutta yleisellä tasolla, minkä jälkeen siirrytään arvioimaan yksittäisen teon tuottamusta.³⁷⁴

Kolmannen tavan arvioida vastuuta ja myötävaikutusta on esittänyt Saxén, joka ei näe tarpeelliseksi jakaa vapaaehtoisesti otettuja riskejä sallittuihin ja kiellettyihin. Hänen mukaansa esimerkiksi vapaa-ajalla tapahtuvaa toimintaa tulee arvioida lievän tuottamusarvostelun mukaisesti, koska toiminta on luonteeltaan hyödyllistä. Hyödyllisyydestä seuraa hänen mukaansa suurempi toimintavapaus vahinkoriskistä huolimatta, ja mikäli toiminta on yleisesti hyväksyttyä, pidetään sattunutta vahinkoa onnettomuutena. Saxénin mukaan uhrin tietoisesti ottamat riskit puoltavat tuottamuksen puuttumista, mutta mikäli toimintaa pidettäisiin siitä huolimatta tuottamuksellisena, tulisi uhrin toimintaa arvioida myötävaikutuksen näkökulmasta. Saxén katsoo, että kun uhri tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää riskeistä ja uhrilla oli mahdollisuus valita, on vahingonkorvausvastuun alentaminen mahdollista.³⁷⁵

---

³⁷¹ Ks. Bengtsson 1982, s. 195–198.

³⁷² Ks. myös Hahto 2004a, s. 220.

³⁷³ Ks. Pöyhönen – Korhonen 1996, s. 246–247 ja s. 256–265. Pöyhösen ja Korhosen luomassa korvausvastuullisissa korvausvastuun edellytyksenä on rikosoikeudellisen tunnusmerkistön mukaisuuden kaltainen elementti, eli sallitun ja kielletyn riskin erottelu. Ks. myös Hahto 2004a, s. 221–222.

³⁷⁴ Hahto 2004a, s. 221.

³⁷⁵ Ks. Saxén 1975, s. 29–30 ja s. 113–115.

Saxénin ja Hahdon ajattelutapojen välinen ero ei ole käytännössä merkittävä ja lopputulos lie-
nee ajattelutavan valinnasta huolimatta useimmiten sama. Ajattelutapojen suurin ero on peri-
aatteen asteella ja tilanteiden havainnollistamisessa. Hahdonkin noudattama malli, jossa kiel-
letty ja sallittu riski erotellaan, on selkeämpi, sillä sitä käytettäessä sallitun riskin tilanteissa
tuottamuksellisuutta ei tarvitse arvioida. Tämä yksinkertaistaa korvausharkintaa esimerkiksi
vakavammissa vahingoissa estäen sen, että vahingon laadulle annettaisiin liian suuri merkitys
korvausvastuun muodostumisessa. Lisäksi järjestys, jossa arvioidaan ensin teon tai toiminnan
sallittavuutta yleisesti ja vasta seuraavaksi yksittäisen teon tuottamusta, helpottaa tilanteen jä-
sentelyä verrattuna suoraan tuottamuksen arviointiin.³⁷⁶ Erityisesti identiteettivarkauksitapauk-
siin sallitun ja kielletyn riskin erottelu soveltuu hyvin helpottaen arviointia edellä kuvatusti.³⁷⁷

Kuten todettu, tekotilanteen luomisessa on uhrin myötävaikutuksen kannalta kyse tuottamuk-
sellisesta toiminnasta, ei niinkään tahallisista ja tarkoituksellisista teoista. Niin tekijä kuin uh-
rikin ovat pääsääntöisesti toimineet huolimattomasti tai muutoin ottaneet enemmän tai vähem-
män tietoisia riskejä.³⁷⁸ Identiteettivarkauteen tämä myötävaikutustyyppi soveltuukin vain hy-
vin rajatuissa tilanteissa, sillä rikosentekijän toiminta on pääsääntöisesti tahallista. Tahallisuus
on myös identiteettivarkaussäännöksen tunnusmerkistön kannalta oleellista tekijän erehdyttä-
mistarkoituksen näkökulmasta.³⁷⁹ Myötävaikutustyyppinä tilanteen luominen teolle on hyvin
lähellä tutkielmassa aiemmin käsiteltyä riskinottoa ja identiteettivarkauden näkökulmasta mer-
kitys ja ero näiden myötävaikutustyyppien välillä on lähinnä teoreettinen. Tekotilanteen luomi-
nen voinee pääsääntöisesti vaikuttaa identiteettivarkaudessa uhrin ja esimerkiksi pankin välisiin
vastuisiin sekä rajatuissa tilanteissa vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta.

3.5 Myötävaikutuksen merkitys asianomistajarikoksissa

Identiteettivarkauden asianomistajarikosluonteen vuoksi tutkielman tutkimuskysymykseen
vastaamiseksi on selvitettävä, tuleeko asianomistajarikosten osalta uhrin myötävaikutukselle

---

³⁷⁶ Ks. Hahto 2004a, s. 220–221. Vrt. Saxén 1975, s. 29–30, s. 40–41 ja s. 113–115.

³⁷⁷ Identiteettivarkauden yleisimpien tekotapojen vuoksi, sallitun ja kielletyn riskin arvioiminen helpottaa myös
uhrin myötävaikutuksen arviointia. Identiteettivarkaus voidaan tehdä esimerkiksi pankki- tai henkilökortin avulla.
Näiden säilyttämistä koskien on puolestaan runsaasti erilaisia turvallisuusohjeita ja lainsäädännön asettamia vel-
vollisuuksia. Näitä tietoisesti laiminlyödessään uhri ottaa kielletyn riskin, joka vaikuttaa vähintäänkin hänen saa-
miinsa vahingonkorvauksiin.

³⁷⁸ Ks. Hahto 2004a, s. 210.

³⁷⁹ Toisen henkilötietojen käyttäminen vahingossa lienee melko harvinaista, eikä se todennäköisesti sisällä tarkoi-
tusta erehdyttää kolmatta osapuolta.

antaa painoarvoa eri tavalla kuin yleisen syytteen alaisissa rikoksissa. Miten tulee käsitellä tilannetta, jossa identiteettivarkauden uhriksi joutunut on myötävaikuttanut tavalla tai toisella rikoksen tapahtumiseen tai sen seurauksiin? Voiko identiteettivarkauden asianomistajarikosluonteella olla merkitystä rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa?

Rikoslain lähtökohtana on, että rikokset ovat virallisen syytteen alaisia, ellei toisin ole säädetty. Näissäkin rikoksissa asianomistajalla on kuitenkin syyttäjän ohella mahdollisuus syytteen nostamiseen, mikäli syyttäjä ei sitä tee. Asianomistajarikoksissa virallinen syyttäjä ei puolestaan saa nostaa syytettä ilman asianomistajan nimenomaista syyttämispyyntöä. Peruste sille, että jokin teko säädetään asianomistajarikokseksi, on muun muassa se, että kyse on vähäisestä teosta, johon yhteiskunnalla ei katsota olevan niin painavaa intressiä, että virallisen syyttäjän käynnistämä oikeusprosessi olisi välttämätön.³⁸⁰ Joidenkin rikosten kohdalla on puolestaan katsottu, että teon säätäminen asianomistajarikokseksi on perusteltua asianomistajan omien etujen kannalta.³⁸¹ Tällainen rikostyyppi on esimerkiksi seksuaalinen ahdistelu (RL 20 luvun 11 §), jossa valta syytteen nostamisesta on haluttu jättää asianomistajalle, koska tämä saattaa kokea prosessin kiusallisena ja vaivalloisena.³⁸²

Rikosoikeuden taustalla vaikuttavat ajatukset ovat yleisemminkin havaittavissa rikosprosessin asetelmassa rikosentekijän, yhteiskunnan ja uhrin suhteiden kautta. Rikosprosessin osapuolina pidetään yleisesti yhteiskuntaa ja rikosentekijää, kun uhrin ja tekijän keskinäinen suhde on pääasiassa vahingonkorvausoikeuteen liittyvä. Rikoslailta tavoiteltavan yleisestäävyyden takia moni yksilön etuja suojaava rikossäännös on nykyisin virallisen syytteen alainen. Asianomistajan asema on kuitenkin jokseenkin ulkopuolinen myös asianomistajarikoksissa.³⁸³

Virallisen syytteen alaiset rikokset ovat valtiojohtoisia, eikä asianomistajaa tarvita tuomioistuinkäsittelyssä syyttäjän rinnalle välttämättä lainkaan. Asianomistajalla on kuitenkin olennainen rooli tietolähteenä ennen varsinaista tuomioistuinkäsittelyä, olipa kyse sitten virallisen

---

³⁸⁰ Ks. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Syytevallan järjestely ja asianomistajan asema > Syytevallan järjestely.

³⁸¹ Näin perusteltiin esim. identiteettivarkauden säätämistä asianomistajarikokseksi. Ks. HE 232/2014 vp., s. 38.

³⁸² Ks. Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Syytevallan järjestely ja asianomistajan asema > Syytevallan järjestely. Tällaisia perusteita voidaan tietysti kritisoida moneltakin kannalta. Uhrin oikeuksien ja rikoslain yleisestäävän vaikutuksen turvaamisen kannalta ajattelumalli on ongelmallinen ja sitä voidaankin hyödyntää vain hyvin lievissä seksuaalirikoksissa.

³⁸³ Hahto 2004a, s. 71.

syytteen alaisesta rikoksesta tai asianomistajarikoksesta.³⁸⁴ Asianomistajarikoksissa asianomistajan oma, rikoksen selvittämistä vauhdittava toiminta on tietenkin elinehto koko prosessille, mutta kummastakin tyypistä on eroteltavissa samat roolit asianomistajalle.

Ensinäkin asianomistaja on yleensä koko rikosprosessin alkuunpanija tehdessään rikosilmoituksen. Ilman rikosilmoitusta teko jää yleensä piilorikollisuudeksi. Rikosilmoituksen tekemisen jälkeen asianomistajan antamat tiedot mahdollistavat tutkinnan etenemisen. Ilman asianomistajalta saatavia tietoja todisteiden ja tekijän löytyminen voi käydä ylivoimaiseksi. Kolmanneksi asianomistajalla voi olla merkittävä rooli myös itse tuomioistuinkäsittelyssä todistelutarkoituksessa kuultavan roolissa.³⁸⁵

Kuten todettu asianomistajarikoksissa asianomistaja voi tietolähteenä toimimisen lisäksi estää koko prosessin käynnistymisen alkuunsa. Vastaavasti, mikäli virallinen syyttäjä ei nosta syytettä asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus. Siitä huolimatta, että asianomistaja esiintyy tällöin rikosprosessin toisena osapuolena syyttäjän sijasta, hän ei kuitenkaan ole prosessin varsinainen osapuoli samassa mielessä kuin syyttäjä, vaan asianomistajan ja rikosentekijän välinen suhde on vahingonkorvausoikeudellinen.³⁸⁶ Asianomistajan rooli rikosprosessissa on joka tapauksessa merkittävä, jotta asia saadaan selvitettyä perusteellisesti.

Erityisesti asianomistajan rooli korostuu, mikäli hän on itse saattanut vaikuttaa tekotapahtumiin. Tässä tapauksessa ongelmaksi voi kuitenkin muodostua se, mikäli syyttäjän ja uhrin ajatellaan toimivan yhteistyössä samalla puolella prosessia.³⁸⁷ Käytännössä tällöin voi käydä siten, että asetelman vuoksi asianomistajan osuus jää huomiotta ja pyyhkiytyy pois prosessista ja asianomistajan rooli uhrina korostuu.³⁸⁸ Syyttäjälle kuuluvan objektiivisuuden vaatimuksen vuoksi asianomistajan ja syyttäjän yhteistyö ei aina olekaan oikeudenmukaisuuden näkökulmasta sopivaa.

---

³⁸⁴ Hahto 2004a, s. 72.

³⁸⁵ Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 71–72.

³⁸⁶ Ervo näkee kaksiasianosaisuuden siten, että prosessin toisella puolella ovat yhteistyössä toimivat asianomistaja ja syyttäjä ja toisella puolella syytetty ja tämän julkinen puolustaja. Ks. Ervo 1998, s. 52–53 ja s. 55. Näkemys on kuitenkin syyttäjän objektiivisuusvaatimuksen kannalta kritisoitavissa. Vrt. Tolvanen 2001, s. 413. Ks. myös Hahto 2004a, s. 71–75, sekä Vuorenää 2014, s. 115.

³⁸⁷ Erityisesti, mikäli syyttäjä ajaa asianomistajan siviilivaatimusta, on korostettava sitä, että syyttäjä ei ole asianomistajan asiamies, joka pyrkii päämiehensä kannalta parhaaseen lopputulokseen. Syyttäjän tulee hoitaa virkaansa kuuluvaa tehtävää objektiivisesti toimien. Ks. lisää esim. Vuorenää 2007, s. 212, sekä Vuorenää 2014, s. 115.

³⁸⁸ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 75.

Identiteettivarkauden ollessa asianomistajarikos teko voi jäädä myös tulematta poliisin tietoon erityisesti niissä tapauksissa, joissa uhri kokee itse toimineensa väärin tai huolimattomasti. Toisaalta uhri lienee useimmiten niin sanotusti pakotettu ilmoittamaan asiasta poliisille, jotta hän välttyisi esimerkiksi maksamasta rikosentekijän aikaansaamia laskuja ja muita kuluja. Mutta kuten aiemmin tutkielmassa on jo todettu, mikäli uhri on jälkimmäisessä tilanteessa toiminut tahallisesti tai törkeän huolimattomasti, ei hän välttämättä rikosprosessista huolimatta vältty vastuulta pankkiajan kohtaan.³⁸⁹

Rikoslain esitöistä, oikeuskäytännöstä tai oikeuskirjallisuudesta ei löydy kannanottoja siitä, tulisiko asianomistajarikoksia kohdella uhrin myötävaikutuksen vuoksi eri tavalla kuin virallisen syytteen alaisia rikoksia. Ensi istumalta voitaisiin ajatella, että koska valta rikosprosessin käynnistämisestä on haluttu jättää uhrille itselleen, tulisi myös uhrin omalle myötävaikutukselle näissä tapauksissa antaa enemmän painoarvoa kuin virallisen syyttäjän ajamien rikosten osalta. Syvällisemmän pohdinnan jälkeen tälle on kuitenkin vaikea löytää perusteita, kun esimerkiksi perustelut sille, miksi tietty rikostyyppi on päätetty säätää asianomistajarikokseksi juontuvat rikostyyppin vähäisyydestä ja tarpeesta suojata asianomistajaa. Tutkielmassa tyydytään toteamaan, että asianomistajan myötävaikutukselle annettava painoarvo ei riipu siitä, onko kyse virallisen syytteen alaisesta vai asianomistajarikoksesta. Ongelmallisempi tilanne on sen sijaan mahdollisesti siltä kannalta, selviääkö rikosprosessin missään vaiheessa, että asianomistajalla on ollut myötävaikuttava rooli rikoksen jossakin vaiheessa.

3.6 Myötävaikutus ja rikosoikeudellinen ratkaisuharkinta

3.6.1 Vastuun arvioinnissa vaikuttavat seikat rikosoikeudessa

Jotta vastausta tutkielman tutkimuskysymykseen voitaisiin vielä tarkentaa, on syytä tarkastella lyhyesti niitä periaatteita, jotka määrittävät tuomioistuinten ratkaisutoimintaa. Nämä periaatteet vaikuttavat nimittäin myös siihen, *miten* uhrin myötävaikutus voidaan ottaa huomioon rikos- ja vahingonkorvausoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa. Näiden kriteerien määrittely ei tarjoa vastausta siihen, miten tietty konkreettinen tapaus tulisi ratkaista, mutta ne ilmentävät sitä, mitä periaatteita ratkaisuharkinnassa voidaan ja tulee huomioida.³⁹⁰

---

³⁸⁹ Ks. KKO 2016:73 sekä KKO 2018:71.

³⁹⁰ Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 121.

Se, onko tekoa pidettävä rikoksena, ratkeaa osin eri tulkintaperiaatteiden avulla kuin se, miten rikokseksi katsottavaan tekoon suhtaudutaan ja reagoidaan. Seuraamusharkinnassa huomioitava seikat ovat tästä huolimatta osin samoja kuin ne, joita hyödynnetään rajanvedossa rangaistavan ja rankaisemattoman toiminnan välillä.³⁹¹ Siihen mitä on pidettävä rangaistavana vaikuttaa ensinäkin merkittävästi laillisuusperiaate.³⁹² Rikoslainoppi korostaa niiden periaatteiden merkitystä, jotka turvaavat rikoksenteikijän oikeusturvaa lain tulkinnassa. Näistä juuri laillisuusperiaatteen asema on keskeinen.³⁹³ Laillisuusperiaatteesta on säännökset perustuslain 8 §:ssä ja rikoslain 3 luvun 1 §:ssä. Lainkäyttäjän eli tuomioistuimen harkinnassa laillisuusperiaate vaikuttaa erityisesti sen sisältämien *praeter legem* -kiellon, analogiakiellon sekä lievemmän lain periaatteen kautta. Edellä mainitut estävät tulkintaratkaisut syytetyn vahingoksi.³⁹⁴

Uhrin myötävaikutus suuntaa rikoksenteikijän vastuuta lievempään suuntaan, joten sen ei voida katsoa olevan ristiriidassa laillisuusperiaatteen kanssa.³⁹⁵ Analogia velvoittaa lainkäyttäjän täytymään lainsanamuodon rajoissa, joten se kieltää analogian rikoksenteikijän vahingoksi.³⁹⁶ Sen sijaan niin lainanalogiaa kuin myös oikeusanalogiaa on mahdollista käyttää rikoksenteikijän eduksi.³⁹⁷ Kun rikoksenteikijän eduksi tehtävää tuomitsemista ei ole pidetty ongelmana, ei myöskään oikeuskirjallisuudessa olla käsitelty rikoksenteikijän eduksi tapahtuvan analogian rajoituksia. Käsittelemättä ovat tältä osin jääneet myös periaatteet, jotka saattavat vaikuttaa rikoksenteikijän eduksi tapahtuvaa harkitsemista vastaan. Tähän liittyviä kysymyksiä saattaa tulla vastaan myös arvioitaessa uhrin myötävaikutusta.³⁹⁸

Rangaistavuuden rajojen määrittelyssä vaikuttaa myös yhdenvertaisuus, josta säädetään esimerkiksi perustuslain 6 §:ssä sekä epäsuorasti rikoslain 6 luvun 3 §:ssä. Yhdenvertaisuus on keskeinen rikosoikeudellinen päätöksentekokriteeri, joka takaa muodollisen oikeusturvan. Toisin kuin laillisuusperiaate, yhdenvertaisuusperiaate voi vaikuttaa myös rikoksenteikijän etujen vastaisesti. Tämä johtuu siitä, että yhdenvertaisuusperiaate turvaa osaltaan oikeuskäytännön yhtenäisyyttä esimerkiksi siten, että periaatteen mukaan samanlaisia tekoja tulee kohdella samalla

---

³⁹¹ Ks. HE 44/2002 vp., s. 10, sekä Hahto 2004a, s. 122.

³⁹² Ks. esim. Nuutila 1996, s. 119 ja s. 121, sekä Hahto 2004a, s. 122. Seuraamusharkinnassa ja vastuuoissa laillisuusperiaatteen asema ei ole yhtä merkittävä, mutta se soveltuu myös siellä.

³⁹³ Ks. Nuutila 1997, s. 47–67, Heinonen et al. 2001, s. 74–79, sekä Hahto 2004a, s. 125.

³⁹⁴ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 125.

³⁹⁵ Hahto 2004a, s. 125.

³⁹⁶ Jaakkola 2012, s. 93, sekä Hahto 2004a, s. 125.

³⁹⁷ Ks. esim. Nuutila 1997, s. 60, sekä Hahto 2004a, s. 126.

³⁹⁸ Hahto 2004a, s. 126.

tavalla.³⁹⁹ Periaatteesta poikkeaminen edellyttää hyväksyttäviä perusteita. Jotta ratkaisun yhdenvertaisuus voidaan todeta, tulee rikoksenteikijään ja itse tekoon liittyvien seikkojen osalta erottaa olennaiset ja epäolennaiset seikat. Tämän jälkeen voidaan arvioida, onko olennaisilta osin samanlaisia tekoja kohdeltu yhdenvertaisesti.⁴⁰⁰ Uhrin myötävaikutuksen huomioiminen seuraamusharkinnassa ei riko yhdenvertaisuuden vaatimusta, mikäli siinä noudatettu linja on yhtenäinen.⁴⁰¹

Uhrin myötävaikutuksen rikosoikeudellisessa arvioinnissa merkitystä on lisäksi suhteellisuusperiaatteella. Rikosoikeudessa vallitsevan periaatteen mukaan rangaistuksen tulee olla sitä ankarampi, mitä vahingollisempi ja moitittavampi rikollinen teko on.⁴⁰² Tätä suhteellisuutta harmitessa huomioon tulee kuitenkin ottaa myös erilaisia rikoksenteikijään ja tekoon liittyviä lieventäviä seikkoja. Esimerkiksi uhrin myötävaikutus on tällainen seikka, joka voi vaikuttaa suhteellisuuden kautta siten, että rikosteko arvioidaan tyyppillistä tapausta lievemmäksi. Suhteellisuusperiaate on sidoksissa rikosoikeusjärjestelmän yleis- ja erityisestävään vaikutukseen. Sen tarkoituksena on estää liian ankarien rangaistuksien antaminen yleisestävyyden vuoksi kuin myös liian lievien rangaistusten tuomitseminen erityisestävyyden nimissä.⁴⁰³

Rikosoikeudellisessa seuraamusharkinnassa arvioidaan myös teon tunnusmerkistön mukaisuutta, jossa uhrin myötävaikutuksella voi olla merkitystä. Teon tunnusmerkistön mukaisuuden kannalta uhrin myötävaikutuksella olennaisin merkitys on suostumustilanteissa, jolloin tunnusmerkistö ei täyty välttämättä lainkaan, sekä teon törkeysarvostelussa.⁴⁰⁴ Ylipäättään tunnusmerkistöä valittaessa huomiota on kiinnitettävä seikkoihin, jotka kuuluvat oikeastaan oikeudenvastaisuuteen tai rikoksenteikijän syyllisyyteen.⁴⁰⁵ Uhrin myötävaikutus vaikuttaakin useimmiten enemmän tekijän syyllisyyden arvioinnissa, kuin itse teon tunnusmerkistön mukaisuuden arvioimisessa.⁴⁰⁶ Rikoksenteikijän syyllisyyteen liittyvät seikat vaikuttavat usein siihen, miltä teko ja tekotilanne näyttävät ja siten ne vaikuttavat myös tunnusmerkistön valintaan. Esimerkiksi arvioitaessa henkirikoksen törkeyden astetta, arvostelussa otetaan huomioon teon luonteen

---

³⁹⁹ Ks. Lappi-Seppälä 2000, s. 317–318, sekä Hahto 2004a, s. 126 ja s. 147.

⁴⁰⁰ Ks. esim. HE 44/2002 vp., s. 178, sekä Hahto 2004a, s. 147.

⁴⁰¹ Hahto 2004a, s. 147.

⁴⁰² KM 1976:72, s. 67.

⁴⁰³ Hahto 2004a, s. 146.

⁴⁰⁴ Ks. Hahto 2004a, s. 155. Ks. myös Nuutila 1997, s. 84–85.

⁴⁰⁵ Ks. Hahto 2004a, s. 156–157.

⁴⁰⁶ Näin esim. Hahto 2004a, s. 157.

ohella henkirikoksen tekijän motiivit, kuten vaikkapa kosto tai yllättävä ja äkillinen tekijään kohdistunut hyökkäys.⁴⁰⁷

Rikoksen uhrin toiminta voi näkyä sekä rikosentekijän syyllisyyden poissulkeutumisena että sen vähentymisenä. Teon rangaistavuuden poistava uhrin myötävaikutus voi ilmetä ensinäkin teon syyksiluettavuuden puuttumisen kautta, toisintoimimismahdollisuuden puuttumisen tai sen heikkenemisen vuoksi tai muiden tekijän syyllisyyteen vaikuttavien seikkojen kautta. Uhrin huolimattomuus eli tuottamus voi vaikuttaa esimerkiksi siten, että tuottamuksellisen rikoksen tekijän tuottamuksen aste arvioidaan riittämättömäksi.⁴⁰⁸ Erityisesti toisintoimimismahdollisuuden puuttuminen tai vähentyminen voi poistaa tai vähentää myös rikosentekijän syyllisyyttä anteeksiantoperusteiden kautta.⁴⁰⁹ Anteeksiantoperusteet voivat poistaa rikokselta sen rangaistavuuden täysin, mutta mikäli rankaisemattomuuden edellytykset eivät täyty, on vaihtoehtoina myös rangaistusasteikon tai rangaistuksen lieventäminen.⁴¹⁰ Uhrin myötävaikutus voi lieventää rikosentekijään kohdistuvaa moitetta myös silloin, kun uhrin toiminta johtaa siihen, että rikosentekijän motiiveja voidaan pitää ymmärrettävinä tai jopa hyväksyttävinä.⁴¹¹

Käytännön seuraamusharkintaa ohjaavat laissa määritellyt yleiset mittaamisperusteet.⁴¹² Ne ovat konkreettiseen tapaukseen liittyviä argumentteja, joiden avulla perustellaan seuraamusharkinnassa tehtyä ratkaisua. Mittaamisperusteita ovat esimerkiksi vahingon määrä, rikosentekijän motiivit, heikentynyt kyky noudattaa lakia sekä rangaistuksesta rikosentekijälle aiheutuvat erityiset vaikutukset. Esimerkiksi seikat, jotka eivät poista rikosentekijän syyllisyyttä, mutta ovat vähentäneet tämän mahdollisuutta toisintoimimiseen, voidaan huomioida rangaistusvas-

---

⁴⁰⁷ Ks. lisää Hahto 2004a, s. 155–157.

⁴⁰⁸ Hahto 2004a, s. 162.

⁴⁰⁹ Hahto on katsonut anteeksiantoperusteeksi esimerkiksi tilanteen, jossa tekijältä ei ole kohtuudella voitu edellyttää toisenlaista toimintaa siinä mielentilassa, jonka uhrin menettely on aiheuttanut. Esimerkki kuvastaa provokaatiota, joka ei ole anteeksiantoperuste. Hädon esimerkistä saa hieman virheellisen kuvan, eikä hän liene tätä itsekään näin tarkoittanut. Provokaatio voi olla peruste rangaistuksen lieventämiselle. Ks. Hahto 2004a, s. 163. Vrt. Hahto 2004a, s. 369.

⁴¹⁰ Hahto 2004a, s. 163.

⁴¹¹ Kyse on muista kuin anteeksiantoperusteen täyttävistä olosuhteista. Huomioon voidaan ottaa myös tekijän kannalta erittäin vaikea valintatilanne. Esim. uhrin provosoiva käytös voi merkitä sitä, että tekijällä ei ollut erityistä tarkoitusta tehdä rikosta, vaan kyse oli suunnittelemattomasta spontaanista reaktiosta. Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 161–167.

⁴¹² Mitään yleistä kaiken kattavaa listaa mittaamisperusteista ei ole olemassa, mutta useat niistä ilmenevät rikoslain eri säännöksistä. Osa koskee yleisesti kaikkia rikoksia ja osa on puolestaan kirjattu tiettyyn tunnusmerkistöön ohjaamaan nimenomaan kyseisen rikoksen seuraamusharkintaa. Ks. lisää esim. Lappi-Seppälä 1987, s. 294, sekä Hahto 2004a, s. 172–173.

tuuta alentavina tekijöinä. Teon moitittavuutta voi arvostelussa vähentää myös se, että teon motiivia tai tavoitetta voidaan pitää moraalisesti hyväksyttävänä.⁴¹³ Osa näistä seikoista löytyy myös rikoslaista rangaistuksen lieventämisperusteista (RL 6 luvun 6 §). Niiden vaikutus ei perustu siihen, onko rangaistusta ylipäätään tuomittava, vaan rangaistuksen ankaruuden määrittämiseen.⁴¹⁴

Uhrin myötävaikutukseen liittyvät mittaamisperusteet ovat yleensä kytköksissä teon motiiviin, tavoitteisiin tai tekijän toisintoimimismahdollisuuteen. Kuten tutkielmassa on aiemmin jo mainittu, nämä myötävaikutuksen johdosta sovellettavaksi tulevat mittaamisperusteet löytyvät esimerkiksi rikoslain 6 luvun 6 §:stä ja sen 1 ja 2 kohdista. Lainkohtien mukaan tällaisia mittaamisperusteita ovat muun muassa huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka sekä voimakas inhimillinen myötätunto tai poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus, asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään rikoksentekijän kykyä noudattaa lakia.⁴¹⁵

Rikoksentekijän syyllisyyden määrän arvioinnissa tekoon liittyvä uhrin myötävaikutus voi perustella rangaistuksen tuomitsematta jättämisen, lievemmän rangaistuslajin valinnan tai luoda perusteen rangaistuksen määrän alentamiselle. Identiteettivarkauden yhteyteen soveltuvien myötävaikutustyyppien osalta vaikutus on todennäköisesti käytännössä useimmiten viimeksi mainittu. Seuraamusharkinnassa vaikuttavat samanaikaisesti useat eri mittaamisperusteet, joten lopulta myös uhrin myötävaikutuksen merkitys selviää tapaukseen soveltuvien mittaamisperusteiden keskinäisten painoarvojen kautta. Näin ollen tuloksena voi yksittäisessä tapauksessa olla myös se, ettei uhrin myötävaikutuksella ole merkitystä seuraamusharkinnan lopputuloksen kannalta, koska muut seuraamusharkinnassa vaikuttaneet mittaamisperusteet ovat painoarvoltaan suurempia. Mittaamisperusteiden painoarvo onkin siten suhteellinen, kun sitä verrataan muihin tapauksessa käsillä oleviin mittaamisperusteisiin.⁴¹⁶

---

⁴¹³ Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 392–393, sekä Hahto 2004a, s. 172–173.

⁴¹⁴ Lisää mittaamisperusteista, ks. esim. Lappi-Seppälä 1987, s. 298–509.

⁴¹⁵ Ks. myös Hahto 2004a, s. 173.

⁴¹⁶ Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 175. Lisäksi uhrin myötävaikutukselle annettavaan painoarvoon voivat vaikuttaa uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet sen kautta, olisiko uhri todellisuudessa ollut kykenevä toimimaan toisin. Tällöin kyse voi olla esim. haavoittuvassa asemassa olevista uhreista, joita käsiteltiin lyhyesti jaksossa 3.1. Ks. lisää esim. Honkatukia 2011, s. 12–15 ja s. 24–55.

3.6.2 Vastuun arvioinnissa vaikuttavat seikat vahingonkorvausoikeudessa

Vahingonkorvausoikeudessa ei säännellä erikseen yleisesti rikoksella aiheutettujen vahinkojen korvaamisesta, vaan vahingonkorvauslaki soveltuu myös rikoksella aiheutettuihin vahinkoihin sellaisenaan. Vahingonkorvausoikeudessa uhrin myötävaikutus voi laajassa mielessä vaikuttaa korvausperusteen kokonaan poissulkevasti tai korvausta alentavasti. Uhrin myötävaikutusta vahingonkorvausoikeudessa sääntelee ensisijaisesti vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §. Mähönen on katsonut, että säännöksen myötä periaate siitä, että riski vahingosta on sillä osapuolella, jolla on parhaat mahdollisuudet alhaisimmin kustannuksin välttää vahinko, korostuu. Hän katsoo uhrin myötävaikutuksen perustuvan siihen, että uhri joko edistää vahingon syntymistä tai jättää täyttämättä velvollisuutensa vahingon rajoittamiseksi tai estämiseksi.⁴¹⁷

VahL 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tahallisesti aiheutetun vahingon korvausta voidaan sovitella vain erityisestä syystä. Kyseinen säännös ei sovellu korvauksen alentamiseen uhrin myötävaikutuksen perusteella, koska säännöksessä on kyse kohtuusperusteisesta sovittelusta. VahL 6 luvun 1 §:ää ei ole rajattu koskemaan yksinomaan tuottamuksellisia eli huolimattomuudesta johtuvia vahinkoja. Niinpä uhrin myötävaikutuksesta johtuvaa korvauksen alentamista voidaan soveltaa myös tahallisiin tekoihin, kuten vaikkapa tutkielmankin kohteena olevaan identiteettivarkauteen. Pääsääntö oikeuskirjallisuudessa kuitenkin on, että uhrin myötävaikutukselle ei tule antaa merkitystä tahallisissa vahingoissa. Poikkeuksena tästä pääsäännöstä ovat tilanteet, joissa uhrin tuottamus on ollut törkeää, aiheutunut vahinko on puhdas varallisuusvahinko, tai uhri on laiminlyönyt velvollisuutensa vähentää ja rajoittaa vahinkoa.⁴¹⁸

Uhrin myötävaikutus voi estää korvausvelvollisuuden syntymisen esimerkiksi siksi, että uhrin toiminta on poistanut teolta sen oikeudenvastaisuuden.⁴¹⁹ Uhrin myötävaikutus voi vaikuttaa korvausvelvollisuuteen myös niin, että uhri on omalla toiminnallaan muuttanut tapahtumien kulkua siten, että vahingon katsotaan aiheutuneen uhrin omasta toiminnasta eikä tekijän tuottamuksesta. Tällöin syy-yhteys tekijän teon ja aiheutuneen vahingon välillä puuttuu. Uhrin toi-

---

⁴¹⁷ Mähönen 2000, s. 127–128. Ks. myös Hahto 2004a, s. 187. Näin myös Tolvanen 2015, s. 642.

⁴¹⁸ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 227, sekä Saxén 1975, s. 126.

⁴¹⁹ Oikeudenvastaisuus voi poistua esim. uhrin suostumuksen vuoksi. Ks. lisää esim. Hahto 2004a, s. 179–180.

minta voi estää vahingonkorvausvastuun syntymisen myös siksi, ettei tekijä ole voinut ennakoita vahinkoa uhrin vastuunalaan kuuluvan asian vuoksi.⁴²⁰ VahL 6 luvun 1 §:llä on joka tapauksessa merkitystä siis vasta silloin, kun tekijän, eli vahinkoa aiheuttaneen, katsotaan olevan vastuussa vahingosta.⁴²¹

Vahingonkorvausoikeudessa uhrin oma rikoksen tunnusmerkistön täyttävä teko huomioidaan myötävaikutuksena. Sen sijaan, mikäli vahinkoa aiheuttaneen henkilön teko on rikollinen, mutta uhrin ei, on uhrin myötävaikuttavalla tuottamuksella kuitenkin merkitystä, jos se on yleisen tulkintakäytännön mukaan vaikuttanut vahinkoon riittävällä tavalla.⁴²² Uhrin myötävaikutuksen tulkinnan ongelmat liittyvätkin lähinnä siihen, milloin myötävaikutus voidaan huomioida vahingonkorvausta alentavana ja miten myötävaikutuksen merkitys vahingon syntymisessä tulisi määritellä.⁴²³ VahL 6 luvun 1 §:ssä tai kyseisen säännöksen esitöissä ei määritellä tarkemmin myötävaikutuksen käsitettä ja säännös jättääkin sisällöllisen harkinnan lainkäyttäjän tehtäväksi.⁴²⁴

Yleistä velvoitetta vahingon sattumisen estämiseen ei ole. Uhrin tuottamuksellisen, vahinkoon myötävaikuttavaksi katsottavan toiminnan ei tarvitse myöskään aiheuttaa vahingonvaaraa toisille. Uhrin myötävaikutukseksi katsottavan toiminnan ei edellytetä perustuvan minkään erityisen huolellisuusvelvollisuuden laiminlyömiseen, vaan perusteena on ainoastaan yleinen velvollisuus estää itseä uhkaava vahinko tai sen kasvaminen.⁴²⁵ Uhrin myötävaikutukselta ei VahL 6 luvun 1 §:n mukaan edellytetä myöskään mitään erityistä moitittavuutta.⁴²⁶

Myötävaikutuksen vuoksi vahingonkorvauksen määrää voidaan alentaa kahden eri periaatteen kautta. Ensinäkin alentaminen voidaan määritellä arvioimalla uhrin ja tekijän tekojen vaikutusta

---

⁴²⁰ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 180–181, sekä Viljanen et al. 2004 [päivittyvä verkkajulkaisu]: IV - Vahinkojen korvaaminen > 8. Syy-yhteys vahingonkorvausoikeudessa > Ennakoitavuusrajoitus. Teon ennakoimattomat seuraukset eivät niinkään liity uhrin toiminnan moitittavuuteen, vaan kyse on ennemminkin tapahtumien kulun yllätyksellisyydestä tekijän näkökulmasta. Ks. myös Saarnilehto – Hemmo – Kartio 2001, s. 534–536, sekä Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 239.

⁴²¹ Hahto 2004a, s. 185. Vahingonkorvausvastuun syntyminen edellyttää siis, että syy-yhteys ja tuottamusvaatimus täyttyvät.

⁴²² Hahto 2004a, s. 186. Hahto viittaa tältä osin edelleen Kurt Grönforsin (av 496), mutta kyseinen teos ei ollut tutkielmaa tehdessä saatavilla johtuen Covid-19-pandemian aiheuttamista esteistä. Ks. myös Grönfors, Kurt, Skadelidandes medverkan. Försäkringsjuridiska föreningens publikation Nr 11. Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner 1954.

⁴²³ Ks. Hahto 2004a, s. 186.

⁴²⁴ HE 187/1973 vp.

⁴²⁵ Hahto 2004a, s. 194.

⁴²⁶ Rikosoikeudellisen tuottamuksen kaltaisesti vahingonkorvausoikeudessa tuottamus ei edellytä moitittavuuden eli esim. syyllisyyden arvioimista, vaan tuottamuksen arviointi perustuu objektiiviseen käyttäytymisvaatimukseen. Ks. Hemmo 1996, s. 96–99, sekä Hahto 2004a, s. 195.

vahinkoon. Periaatteen mukaan tuottamukseltaan moitittavamman osapuolen korvausvastuu voi olla melko vähäinenkin, mikäli toisen osapuolen huolimattomuus oli suurempi syy vahingon aiheutumiseen. Toiseksi vahingonkorvausvelvollisuuden jakautuminen voidaan arvioida tuottamusten moitittavuutta vertailemalla. Tällä tavoin vastuun arvioinnissa suurempi osa vahingosta ja vastuusta kuuluu sille osapuolelle, jonka tuottamus on ollut suurempaa.⁴²⁷

Rikos- ja vahingonkorvausvastuun edellytysten arvioimisessa on hyvin vähän eroavaisuuksia tutkielman teeman kannalta, sillä rikosoikeudellisen vastuun täytyminen merkitsee samalla useimmiten myös vahingonkorvausvastuun edellytysten olemassaoloa.⁴²⁸ Edellä esitetyn perusteella voitaneenkin katsoa, että tutkielman kohteena olevassa identiteettivarkaudessa voidaan huomioida uhrin myötävaikutus niin rikos- kuin vahingonkorvausoikeudenkin näkökulmasta. Laajempi käyttöala uhrin myötävaikutuksella näyttäisi kuitenkin olevan erityisesti vahingonkorvausoikeudessa, kuten aiemmin tutkielmassa käsiteltyjen myötävaikutustyyppien yhteydessä kävi ilmi. Joka tapauksessa, vastaavasti kuin rikosoikeudessa, myös vahingonkorvausoikeudessa uhrin toiminnan on tullut pääsääntöisesti olla vähintäänkin törkeän huolimatonta, jotta sillä voisi olla vaikutusta rikoksenteijälle tuomittaviin seuraamuksiin.

---

⁴²⁷ Hahto 2004a, s. 197–201. Näiden metodien käyttö on kuitenkin käytännössä varsin vaikeaa, sillä useimmiten kyse on yhdestä yhtenäisestä vahinkotapahtumasta, josta on hyvin vaikea erotella eri osapuolille kuuluvia osuuksia ja syy-yhteyksiä.

⁴²⁸ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 537–538.

4 LOPUKSI

4.1 Yhteenvedo: uhrin myötävaikutus identiteettivarkaudessa

Ennen varsinaisia johtopäätöksiä on syytä koota tutkielmassa esitetty vielä lyhyesti yhteen ja havainnollistaa myötävaikutustyyppien soveltumista ja vaikutuksia identiteettivarkauden yhteydessä. Kokonaisuuden selkeyttämiseksi tutkielman pohjalta on laadittu seuraava taulukko.

TAULUKKO 1. Yhteenvedo myötävaikutustyyppien soveltumisesta identiteettivarkaudessa

Tyyppi	Vaikutuskanava	Edellytykset	Vaikutukset
Provokaatio	Rangaistuksen mittaamisnäkökulma → Uhrin provokaatio voi vaikuttaa rangaistusta lieventävään suuntaan	Ajallinen edellytys (impulsiivinen, nopea reaktio), ärsykkeen voimakkuus, tekijän reaktion ja uhrin provokaation voimakkuuden välinen suhde	Soveltuminen identiteettivarkaudessa on pääsääntöisesti epätodennäköistä, koska ajallinen edellytys ei täyty ja teko liukuu koston puolelle. Ei voida antaa identiteettivarkaudessa rangaistuksen tai vahingonkorvauksen mittaamisharkinnassa kovinkaan suurta painoarvoa.
Riskinotto	Vahingonkorvausoikeuden näkökulma → Uhrin riskinotto ei vaikuta teon syyksiluettavuuteen tai rangaistuksen mittaamiseen	Uhrin toiminta on objektiivisesti arvioiden huolimattonta, otetulla riskillä on merkitystä tapahtuneen vahinkoseuraamuksen kannalta, hyöty – haitta punninta	Huolimattomuudellaan tai tahallisesti turvallisuusmääräyksiä laiminlyövä ottaa riskin laiminlyönnistä aiheutuvista seurauksista. Uhrille voi syntyä vastuu esim. suhteessa pankkiin, minkä lisäksi tekijän vahingonkorvauksia voidaan sovittelaa.
Uhrin suostumus	Syyksiluettavuuden näkökulma → Poistaa tunnusmerkistön mukaisuuden, teko ei ole rikos	Suostumuksen pätevyys: yksityinen oikeushyvä, teko on hyväksyttävä, uhri on kelpoinen suostumuksen antamiseen ja ymmärtää sen merkityksen, suostumus on vapaaehtoinen, suostumus on annettu ennen tekoa ja se on voimassa teon ajan, suostumus on täsmällinen	Identiteettitietojen käyttöön annettu suostumus poistaa teon tunnusmerkistön mukaisuuden ja siten myös tekijän rikosoikeudellisen vastuun. Suostumus vaikuttaa vastaavasti myös vahingonkorvausoikeudessa.
Myötävaikutus seurauksen sattumiseen	Syyksiluettavuuden näkökulma → Ennakoimattomat seuraukset eivät kuulu tekijän vastuuseen	Mitä rikoksentehtyjä on voinut tai hänen olisi pitänyt voida ennakoita. Ennakoitavuusvaatimuksen piiriin kuuluu seuraus, jonka syntymisestä on tavallista elämänriskiä suurempi vaara, johon tekijän olisi tullut perustellusti varautua	Ennakoimattomat seuraukset eivät poista tekijän rikosoikeudellista vastuuta. Rangaistus ja vahingonkorvaukset asetuvat ns. perustasolle, johon ne olisivat muodostuneet ilman ennakoimattomia uhrista johtuvia seurauksia (esim. uhrin psyykinen ominaisuus).
Seurauksen pahentaminen	Vahingonkorvausoikeuden näkökulma → Uhrin törkeä huolimattomuus ei vaikuta teon syyksiluettavuuteen tai rangaistuksen mittaamiseen	Millainen syy-yhteys uhrin myötävaikuttavalla tuottamuksella on ollut vahinkoon ja sen määrään, uhrilla ollut harkinta-aika, pääsääntöisesti törkeä huolimattomuus	Uhrin törkeä huolimattomuus ei vähennä tekijän tekojen moitittavuutta eikä siten poista tekijän rikosoikeudellista vastuuta tai anna perusteita rangaistuksen alentamiselle, mutta se voi aikaansaada uhrille vastuun esim. pankkia kohtaan sekä antaa perusteen tekijän maksettavaksi tuomittavien vahingonkorvausten sovitteluun.
Tilanteen luominen teolle	Vahingonkorvausoikeuden näkökulma → Uhrin luoma tekotilanne ei vaikuta teon syyksiluettavuuteen tai rangaistuksen mittaamiseen	Toiminnan sosiaalinen hyväksyttävyyden, erottelu kiellettyyn ja sallittuun riskiin, toiminnan sallittavuuden arviointi yleisellä tasolla ja sen jälkeen yksittäisen teon tuottamuksen arviointi	Myötävaikutustyyppinä soveltuu identiteettivarkauteen heikosti tekijän toiminnan ollessa tahallista. Uhrin luoma tekotilanne voinee pääsääntöisesti vaikuttaa vain uhrin ja esim. pankin välisiin vastuisiin sekä rajatuissa tilanteissa tekijän vahingonkorvausoikeuden sovitteluun.

Taulukossa myötävaikutustyyppinä on tarkasteltu nimenomaan identiteettivarkauden näkökulmasta. Näin ollen taulukossa esitetyt näkökulmat, edellytykset ja vaikutukset eivät sovellu samalla tavoin kaikkien rikoslaissa rangaistavaksi säädettyjen rikosten yhteyteen. Näkökulman ja myötävaikutustyyppien huomioimisen edellytysten osalta taulukossa esitetty soveltuu kuitenkin pääsääntöisesti esimerkiksi kunnianloukkaukseen (RL 24 luvun 9 §) ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen (RL 24 luvun 8 §). Taulukossa vaikutuksilla tarkoitetaan nimenomaan uhrin myötävaikutuksen vaikutuksia identiteettivarkaudessa.

4.2 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tavoitteena on ollut arvioida uhrin myötävaikutuksen soveltumista identiteettivarkauksissa ja jäsenellä sekä selkeyttää identiteettivarkauden ja myötävaikutuksen käsitteitä. Vastauksena tutkielmassa esitettyyn tutkimuskysymykseen voidaan todeta, että rikoksen uhrin oma identiteettivarkauteen myötävaikuttava toiminta voidaan ottaa tuomioistuimissa huomioon. Identiteettivarkauden uhrin myötävaikutus voi vaikuttaa rikosoikeuden yleisten oppien mukaan identiteettivarkauden rikosoikeudellisessa ratkaisuharkinnassa rikosentekijälle määrättävään rikosoikeudelliseen seuraamukseen sekä vahingonkorvauksiin.⁴²⁹

Tutkielmassa esitetyn perusteella myötävaikutuksen tulee kuitenkin olla suhteellisen merkittävää. Toisin sanoen, pelkälle lievälle huolimattomuudelle ei tulisi tutkielmassa esiin tuotujen seikkojen valossa antaa juurikaan painoarvoa. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa muotoutuneen pääsäännön mukaan uhrin myötävaikutukselle ei tulisi antaa lainkaan merkitystä tahallisissa vahingoissa. Tästä pääsäännöstä poikkeuksen muodostavat kuitenkin tilanteet, joissa uhrin tuotuksellinen toiminta on ollut törkeää, aiheutunut vahinko on puhdas varallisuusvahinko, tai uhri on laiminlyönyt velvollisuutensa vähentää ja rajoittaa vahinkoa.⁴³⁰

Tutkielmassa on osoitettu myös se, että myötävaikutuksen merkityksellisyyteen rangaistavan teon näkökulmasta ei vaikuta se, onko rikostyyppiä pidettävä rikoslain mittapuulla lievänä vai ei. Esimerkiksi tutkielman kohteena oleva identiteettivarkaussäännös on sitä valmistelleen hallituksen esityksen mukaan lievä teko.⁴³¹ Teon tai rangaistuksen lievyys ei kuitenkaan estä antamasta merkitystä myötävaikutukselle, vaan myötävaikutus tulee suhteuttaa teosta säädettyyn

---

⁴²⁹ Rikosoikeuden yleisiin oppeihin katsotaan kuuluvaksi rikosoikeuden oikeusperiaatteet, teoriat, käsitejärjestelmä, oikeuslähteoppi, metodit sekä säännökset rikoksista, rangaistuksen määräämisestä ja muista rikoksen oikeusvaikutuksista. Ks. lisää Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 10.

⁴³⁰ Ks. esim. Hahto 2004a, s. 227, sekä Saxén 1975, s. 126.

⁴³¹ HE 232/2014 vp., s. 7.

rangaistusasteikkoon. Samassa suhteessa uhrin myötävaikutus tulee huomioida myös vahingonkorvausoikeudessa.

Myöskään rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestäävyyden näkökulmasta uhrin myötävaikutuksen huomioimiselle ei ole esteitä, kunhan myötävaikutuksen vuoksi tavanomaisista rangaistuksista tehtäviä poikkeuksia ei ole tehty huomattavan monia.⁴³² Vastaavasti, mikäli rangaistavuudesta tehty poikkeus on yleisellä tasolla vaikuttava, säilyy rangaistus- ja oikeuskäytäntö silti yhtenäisenä. Edellytyksenä tältä osin on, että vastuuvapaus on seurausta tietynlaisista riittävän selkeästi erotettavista erityistilanteista, joille on lainopin keinoin määriteltävissä selvät ehdot.⁴³³ Muun muassa tästä syystä uhrin myötävaikutuksen oikeustieteellinen jatkotutkimus on tärkeää. Myöskään rikosoikeudellisen järjestelmän yhdenvertaisuuden vaatimuksen näkökulmasta uhrin myötävaikutuksen huomioimiselle seuraamusharkinnassa ei ole estettä, mikäli seuraamusharkinnassa on noudatettu yhtenäistä linjaa.⁴³⁴ Yhtenäisen linjan noudattaminen seuraamusharkinnassa on myös yleisestäävyyden tehon kannalta keskeistä.

Myötävaikutukselle annettavan merkityksen arvioinnissa vaikuttavat voimakkaasti myös yhteiskunnassamme vallitsevat moraalikäsitteet. Myötävaikutukselle annettava painoarvo tulee aina punnita tapaus- ja rikostyyppikohtaisesti. Yhteiskunnassa vallitsevien moraalikäsitteiden valossa ei ole esimerkiksi hyväksyttävää alentaa raiskauksesta syytetyn tuomiota uhrin vaateituksen perusteella. Myöskään pitkään koulukiusatun henkilön tekemästä kouluampumisesta tuomittavia seuraamuksia ei tule alentaa sillä perusteella, että samaa koulua käyneet koulukiusaajat olisivat provosoineet tekijää, vaikka näin varmasti todellisuudessa on ollutkin.

On korostettava, kuten Tapio Lappi-Seppäläkin on osuvasti todennut, ettei asianomistajan asemaa voida sivistyneessä oikeusvaltiossa parantaa ja vahvistaa epäillyn tai tuomitun oikeusturvan kustannuksella. Tämä sama ajatusmalli pätee myös uhrin oman myötävaikutuksen huomi-

---

⁴³² Hahto 2004a, s. 61.

⁴³³ Yleisestäävyyden kannalta merkitystä on myös sillä, miten kansalaiset kokevat oikeusjärjestelmän. Mikäli jonkin toiminnan säätäminen rangaistavaksi on yleisen kannan ja moraalikäsitteiden mukaan oikeudenmukaista, on myös säännöksen noudattaminen todennäköisempää. Ks. lisää Hahto 2004a, s. 58–62, sekä Tapani – Tolvanen – Hyttiinen 2019, s. 48–50.

⁴³⁴ Hahto 2004a, s. 147.

oimisessa rikoksenteikijälle rangaistusta määrättäessä. Jos ylipäätään katsotaan, että rikoksen-
teikijän rikosoikeudellinen vastuu on julkista valtaa kohtaan, ei se, että rikoksen asianomistajan
toiminta huomioidaan, ole pois kenenkään oikeusturvasta.⁴³⁵

Myötävaikutukselle rikosoikeudessa annettavan merkityksen punninta on monimutkainen teh-
tävä, eikä sitä varten liene mahdollista antaa yhtä yksityiskohtaista ja yleispätevää kaaviota tai
mallia. Myötävaikutuksen merkityksen arviointi on aina tapauskohtaista ja riippuu yksittäisessä
tapauksessa ilmenneistä seikoista ja vaikuttimista. Yleisluontoisten suuntaviivojen luominen on
kuitenkin mahdollista ja parhaassa tapauksessa nämä suuntaviivat voivat auttaa selkeyttämään
tuomioistuinten harkintatyötä ja siten myös yhtenäistää itse oikeuskäytäntöä.

Oikeuskäytännön yhtenäisyyden kannalta tuomioistuimet tarvitsisivat identiteettivarkauksia
ratkoessaan myös Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksen identiteettivarkauksista
tuomittavista kärsimyskorvauksista (VahL 5 luvun 6 §). Tällä on merkitystä uhrin myötävaiku-
tuksenkin näkökulmasta, sillä kuten tutkielmassa on todettu, uhrin myötävaikutus voidaan hu-
mioida usein vähintäänkin rikoksenteikijän vahingonkorvausvastuun kautta. Identiteettivarkau-
desta tuomittavat vahingonkorvaukset perusteineen, ja erityisesti kärsimyskorvausten tuomit-
semisen perusteet, vaatisivat laajempaa oikeustieteellistä tutkimusta ja keskustelua. Myös uhrin
myötävaikutuksen laajemmalle vahingonkorvausoikeudelliselle tutkimukselle yleisesti, sekä
identiteettivarkauden näkökulmasta, olisi tarvetta.

Vaikka identiteettivarkauden uhri on toisinaan saattanut myötävaikuttaa tietojensa päätymiseen
rikollisten käsiin, ovat erityisesti tietoverkoissa tapahtuvat tilanteet pääsääntöisesti kuitenkin
sellaisia, ettei uhri ole vaikuttanut toiminnallaan rikokseen. Uhri ei myöskään olisi todennäköi-
sesti käytössään olevin keinoin pystynyt estämään rikosta toimimalla toisin.⁴³⁶ Rikoksenteikijä
on voinut kerätä tietoa uhristaan laillisinkin keinoin esimerkiksi tämän julkisesta sosiaalisen
median profiilista. Olennaisin merkitys uhrin toiminnalla onkin rikoksen jälkikäteisessä vahin-
kojen rajoittamisessa ja vähentämisessä.

---

⁴³⁵ Lappi-Seppälä et al. 2013 [päivittyvä verkkajulkaisu]: I Yleisiä kysymyksiä > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Syytevallan järjestely ja asianomistajan asema > Onko asianomistaja unohdettu? > Ei nollasummapelejä.

⁴³⁶ Kangasniemi 2012, s. 232, sekä Identiteettiohjelma 2010, s. 78.

Toisinaan tosin myös tämä voi olla varsin vaikeaa, mikäli rikoksenteijä on esimerkiksi muuttanut uhrin osoitetiedot siten, että uhri ei saa riittävän nopeasti tietoa identiteettitietojensa päätyemisestä väärin käsiin.⁴³⁷ Uhrin oikeusturva onkin melko huteralla pohjalla, kun vielä huomioidaan viranomaisten rajalliset keinot identiteettivarkauksien selvittämisessä. Uhrille ei oikeastaan jää muuta vaihtoehtoa, kuin tehdä parhaansa uhriksi joutumisen välttääkseen ja rikoksen vahinkojen vähentämiseksi. Enempää häneltä ei nykyisen lainsäädännökään valossa voida edellyttää.

Kuitenkin, koska vastuu identiteettivarkauden uhriksi joutumisen ehkäisystä on käytännössä pitkälti uhrilla, olisikin varsin kiinnostavaa tutkia tarkemmin myös sitä, onko myötävaikutuksen käsitteestä löydettävissä vielä tarkemmin eri tasoja, joilla myötävaikutukselle voitaisiin antaa painoarvoa eri tavoin. Lisäksi kiinnostava tutkimusteema olisi myös se, miten pitkälle uhrin oma vastuu voidaan ulottaa. Voidaanko tulevaisuudessa esimerkiksi vaatia, että sosiaalisen median profiilin tulee olla suljettu tai yksityinen, eikä julkinen ja kenen tahansa nähtävillä. Tai vastaavasti, voidaanko tulevaisuudessa velvoittaa ihmiset rajoittamaan niitä tietoja, joita he itsestään tietoverkkoon jakavat.

Identiteettivarkaussäännös on vielä varsin nuori. Identiteettivarkauksien oletettavasti jatkaessa yleistymistään tuomioistuimet ja viranomaiset ovat uusien haasteiden edessä. Sen lisäksi, että jo identiteettivarkauden asianomistajarikosluonne tuottaa toisinaan tuomioistuimissa vaikeuksia, on myös esimerkiksi vahingonkorvauskäytäntö hyvin epäyhtenäistä.⁴³⁸ Kun vielä otetaan huomioon identiteettivarkauden lievästä sakkorangaistuksesta johtuvat esitutkintakeinojen rajoitukset ja uhrille jäävä vastuu ennaltaehkäistä uhriksi joutumistaan tai vastaavasti rajata rikosvahinkojaan, ei rikosprosessin osapuolten oikeusturva ole aina sillä tasolla kuin pitäisi. Identiteettivarkauden uhrilla olevan vastuun myötä rikoksenteijän oikeusturvan kannalta merkitystä on myös uhrin myötävaikutuksen oikeasuhtaisella huomioon ottamisella.

---

⁴³⁷ Ks. esim. Kangasniemi 2012, s. 233–234.

⁴³⁸ Identiteettivarkauden asianomistajarikosluonteen ongelmista ks. Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu R 18/545, sekä Turun HO:n ratkaisut R 19/478 ja R 19/225. Epäyhtenäisestä vahingonkorvauskäytännöstä ks. esim. Itä-Suomen HO R 17/277. Vrt. Helsingin HO R 16/2299.